

KU LEUVEN

FACULTEIT LETTEREN EN SOCIALE WETENSCHAPPEN
TAAL- EN COMMUNICATIE ANTWERPEN
SINT-ANDRIESSTRAAT 2
2000 ANTWERPEN
BELGIE

Masterproef aangeboden tot het
verkrijgen van het diploma Master
of Arts in het **tolken**

De rol van de tolk Vlaamse Gebarentaal in 3D

Door
Lien Soetemans

Promotor
Prof. Dr. Myriam Vermeerbergen

ACADEMIEJAAR 2014-2015

Woord vooraf

Het schrijven van deze meesterproef was een boeiend en leerrijk proces dat zonder de medewerking en steun van verschillende mensen niet mogelijk was geweest. In dit woord vooraf wil ik hen dan ook graag mijn oprechte dank betuigen.

In de eerste plaats bedank ik mijn promotor, Prof. Dr. Myriam Vermeerbergen, voor haar talrijke tips en aanmoedigingen. Mede dankzij haar kon ik dit project tot een succesvol einde brengen.

Uiteraard verdienen alle personen die meewerkten aan het eigenlijke onderzoek van deze meesterproef een meer dan welgemeende “dankjewel”. Zonder hen had dit project niet verwezenlijkt kunnen worden.

Daarnaast bedank ik Kristof De Weerdts voor het nakijken van mijn abstract.

Verder bedank ik ook graag mijn medestudenten voor hun luisterend oor en hun bemoedigende woorden.

Mijn laatste woord van dank is voorbehouden aan mijn familie en vrienden. Hoewel deze meesterproef me veel heeft bijgebracht en het schrijven ervan een verrijkend proces is geweest, liep niet altijd alles van een leien dakje. Op zulke momenten was hun steun en aanmoediging van onschatbare waarde. Bedankt daarvoor!

Abstract

Het abstract werd opgenomen in Vlaamse Gebarentaal en is als bijlage op DVD toegevoegd aan deze meesterproef.

Inhoudsopgave

Woord vooraf	3
Abstract	4
Inhoudsopgave	5
Inleiding	7
1. De gemeenschapstolk	9
1.1. Wat is gemeenschapstolken?.....	9
1.2 De historische achtergrond van het gemeenschapstolken	10
1.3 De gemeenschapstolk als actieve gespreksdeelnemer	11
1.3.1 De dubbele rol van de gemeenschapstolk volgens Wadensjö	12
1.3.2 Coördinatie van beurtwisseling door de tolk volgens Roy	12
1.3.3 Het cognitief model volgens Wilcox en Shaffer	14
1.4 Gebarentaaltolken.....	15
2. Rol van de tolk	17
2.1 Het concept rol	17
2.2 Rol van de tolk in metaforen	18
2.3 Neutraliteit	18
2.4 Modellen van de gebarentaaltolk	19
2.4.1 Helpermodel.....	20
2.4.2 Het conduitmodel.....	22
2.4.3 Het communication facilitator – model	23
2.4.4 Bilingual-bicultural - model	24
2.4.5 Besluit tolkmodellen.....	25
3. Het model van Llewellyn – Jones en Lee	26
3.1 Inleiding	26
3.2 Het 3D-model: dimensies van het gedrag van de tolk	26
3.2.1 Presentation of self	27
3.2.2 Interpreter – Participant alignment	28
3.2.3 Interaction management – the interpreter as regulator	29
4. Methodologie	31
4.1 Onderzoeksvraag.....	31
4.2 Literatuurstudie.....	31
4.3 Empirisch onderzoek	32
4.3.1 Rollenspel tolk VGT – Nederlands	32

4.3.2 Rollenspel tolk Spaans – Nederlands	34
4.3.3 Analyse	35
5. Resultaten.....	39
5.1 Beschrijving rollenspel tolk VGT 1	39
5.2.1 Presentation of self	46
5.2.2 Interpreter – Participant Alignment.....	48
5.2.3 Interaction Management	51
5.3 Rollenspel tolk VGT 2.....	54
5.3.1 Analyse	54
5.4 Rollenspel tolk Spaans.....	59
5.4.1 Analyse	59
5.5 Reflectie model.....	62
6. Conclusie	64
7. Bibliografie.....	66
8. Bijlagen	75
8.1 Rollenspel tolk VGT.....	75
8.2 Vragenlijst Llewellyn-Jones	77

Inleiding

“For many years, interpreters have too often hidden behind the cloak of neutrality, avoiding the realization that taking no action can be as harmful as an inappropriate action. It will only be possible to develop best practices related to role when interpreters recognize and accept responsibility for the power they have as participants and co-constructors of meaning in an interpreted interactive event.” (Swabey & Gajewski Mickelson, 2008:69).

De rol van de tolk is een veelbesproken en onderzocht onderwerp binnen de tolkwetenschap (onder meer: Mason, 2009; Pöchhacker, 2012; Valero Garcés, 2012; Vargas Urpi, 2012). De meningen hierover zijn dan ook erg verdeeld en een eensluidende definitie en invulling van dit begrip ontbreekt. Deontologische richtlijnen schrijven bijvoorbeeld vaak een strikt neutrale rol voor, terwijl verschillende onderzoeken ondertussen hebben aangetoond dat de tolk een actieve, derde gesprekspartner is tijdens de interactie en dus helemaal geen neutrale positie bekleedt (Kaufert & Putsch, 1997 in Bot, 2003; Roy, 2000b; Wadensjö, 1998). Volgens Shishen et al. (2012) hangt het debat over de rol van de tolk nauw samen met het gedrag van de tolk. Hoe minder de tolk wordt opgemerkt door de andere gesprekspartners of hoe natuurlijker de tolk zich gedraagt (i.e. zich gedragen als een gewone gesprekspartner), hoe beter de tolkprestatie zal zijn die de tolk aflevert en dus ook de communicatie tussen de gesprekspartners waarvoor de tolk verantwoordelijk is. Een tolk moet met andere woorden op een dusdanige manier deel uitmaken van de situatie dat het voor alle gesprekspartners natuurlijk aandoet en zij zich comfortabel voelen tijdens het getolkte gesprek (Wilcox & Shaffer, 2005).

Vanuit dit perspectief stelden Llewellyn-Jones en Lee (2014) een nieuw model voor om de rol van de tolk te bestuderen en te definiëren. Met behulp van dit model analyseren ze het gedrag van de tolk volgens drie dimensies die samen de rolruimte van de tolk uitmaken. Op deze manier willen zij het debat over de rol van de tolk een andere richting uitsturen, die afstapt van de statische benadering van de rol van de tolk en de miskennis van haar *personhood*. Volgens hen moeten tolken handelen zoals zij dat als gewone gesprekspartners zouden doen. Door normaal communicatief gedrag te vertonen en zich gewoon te gedragen zoals de andere gesprekspartners, zullen tolken op een veel efficiëntere manier succesvolle interacties kunnen verwezenlijken. In het kader van deze meesterproef wil ik onderzoeken of het mogelijk is dit model te operationaliseren voor tolken Vlaamse Gebarentaal.

In deel een van deze meesterproef staat de gemeenschapstolk centraal. Eerst wordt er toegelicht wat gemeenschapstolken precies inhoudt. Vervolgens wordt kort de historische achtergrond van het gemeenschapstolken geschetst. Daarna wordt er uitvoerig aandacht besteed aan de actieve rol die de tolk als derde gesprekspartner heeft tijdens de interactie. Ten slotte wordt meer verduidelijking gegeven bij het beroep van gebarentaaltolken en bij de verschillen met gesproken taal-tolken. In deel twee wordt dieper ingegaan op de rol van de tolk. Er zal eerst uitgelegd worden wat begrepen kan worden onder het concept rol. Vervolgens worden de verschillende metaforen besproken die gebruikt worden om de rol van de tolk te omschrijven. Aansluitend wordt ook meer toelichting gegeven bij het begrip neutraliteit, aangezien dat begrip vaak opduikt wanneer de rol van de tolk omschreven wordt.

Daarna wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste modellen voor gebarentaaltolken die in de literatuur verschenen zijn. Deel twee wordt afgesloten met een samenvattend besluit over deze tolkmodellen. In deel drie komt het eigenlijke onderwerp van deze meesterproef aan bod: het driedimensionale model van Llewellyn-Jones en Lee (2014). Na een korte inleiding volgt een voorstelling van dit model en de drie assen die hiervan deel uitmaken. In deel vier gaat de aandacht naar de gebruikte methodologie. In dit deel zullen achtereenvolgens de onderzoeksvraag, de gekozen onderzoeksmethoden en analysemethode van naderbij belicht worden. In deel vijf volgt ten slotte de voorstelling van de onderzoeksresultaten en een reflectie op de operationaliseerbaarheid van het model.

Opmerking 1 : Gebruik van Doof versus doof

In onderzoek en literatuur is het zeer gebruikelijk om naar een cultureel doof persoon te verwijzen met hoofdletter “D” in Doof, en wanneer verwezen wordt naar audiologische doofheid in medische betekenis een kleine letter “d” in doof te gebruiken (Padden & Humphries, 1988 in Janzen, 2005). Toch is het niet altijd makkelijk om het onderscheid tussen beide groepen duidelijk af te bakenen. Zo kan iemand die nog geen deel uitmaakt van de dovengemeenschap wel op weg zijn om Doof te worden. Hoe kan dan bepaald worden of het aangewezen is om Doof of doof te gebruiken? (Janzen, 2005). Om alle verwarring te vermijden en om op een coherente manier te werk te gaan, zal ik in deze meesterproef “doof” gebruiken wanneer ik de groep van “Dove”, “dove” of “Dove en dove” personen bedoel.

Opmerking 2: Tolken: “zij” of “hij”?

Om te verwijzen naar de tolk in zijn algemene betekenis door middel van voornaamwoorden leert de traditie in de Engelstalige literatuur dat er hiervoor voornamelijk een beroep wordt gedaan op de mannelijke vormen van voornaamwoorden. Aangezien de meeste gebarentaaltolken in Vlaanderen vrouwen zijn en Janzen (2005) aangeeft dat het misschien tijd is om de rollen om te draaien, zal ik in deze meesterproef de vrouwelijke vormen van de voornaamwoorden gebruiken om te verwijzen naar de tolk, of deze nu een vrouw of een man is.

Lijst van gebruikte afkortingen

- VGT = Vlaamse Gebarentaal
- ASL = American Sign Language
- RID = Registry of Interpreters for the Deaf

1. De gemeenschapstolk

Tolken is een menselijke activiteit die reeds sinds mensenheugenis beoefend wordt. Tot de twintigste eeuw was er weinig tot geen aandacht voor deze discipline, omdat tolken als iets heel gewoons werd beschouwd en nog geen professionele status genoot. Vandaag behoort de studie van het tolken tot de Translation Studies, waar het als een bijzondere vorm van vertaalactiviteit wordt behandeld (Chesher et al., 2003; Gentile et al., 1996; Giambruno, 2008; Hale, 2007; Pöchhacker, 2004). Om het tolken en vertalen toch als twee verschillende disciplines te kunnen onderscheiden, hebben verschillende auteurs getracht om deze twee termen afzonderlijk te definiëren. Traditioneel wordt tolken beschouwd als het omzettingsproces van de ene taal naar de andere taal voor het gesproken woord, terwijl vertalen betrekking heeft op het geschreven woord (Hale, 2007; Roy, 1993a). Pöchhacker (2004) neemt afstand van deze traditionele dichotomie en definieert tolken als *“a form of Translation in which a first and final rendition in another language is produced on the basis of a one-time presentation of an utterance in a source language”* (Pöchhacker, 2004:11). Hij baseerde zich hiervoor op de criteria van Kade (1968 in Pöchhacker, 2004). Uiteraard bestaan er nog vele andere definities, maar Pöchhacker's beschrijving is zeer verdienstelijk omdat ze alle vormen van tolken insluit (en dus bijvoorbeeld ook gebarentolken). Binnen het tolkdomein wordt vaak een opdeling gemaakt tussen het tolken in conferentiesettings en in de openbare dienstverlening. Deze twee tolksituaties onderscheiden zich niet enkel door hun linguïstische verschillen, maar ook door de uiteenlopende verwachtingen omtrent de rol van de tolk op zowel ethisch als sociaal niveau (Gentile et al., 1996; Vargas Urpi, 2012). Ook de werkomstandigheden in beide settings zijn verschillend. Zo is het, in tegenstelling tot bij conferentietolken, nodig dat de gemeenschapstolk in twee richtingen werkt. Zij tolkt dus zowel naar de A-taal als de B-taal of doet met andere woorden aan verbindingstolken (i.e. liaison interpreting). Daarnaast geniet het beroep van een gemeenschapstolk in het algemeen ook een lagere status (Gentile et al., 1996; Hertog, 2010). In het kader van deze meesterproef zal ik echter niet dieper ingaan op al de mogelijke tolkvormen. Deze meesterproef zal de focus leggen op tolken in openbare dienstverleningssettings (i.e. community interpreting of gemeenschapstolken) en tolken in conferentiesettings buiten beschouwing laten.

1.1. Wat is gemeenschapstolken?

Een persoon zal vooral een beroep doen op een gemeenschapstolk wanneer hij omwille van de taal geen toegang heeft tot de openbare dienstverlening en niet kan communiceren met de dienstverleners in de samenleving (Hertog, 2010; Salaets et al., 2008). In tegenstelling tot bij conferentietolken gaat het niet om situaties waarin onderhandeld wordt over belangrijke politieke beslissingen of waar wetenschappelijke thema's besproken worden op bijeenkomsten, maar gaat het hier om situaties uit het dagelijkse leven van mensen. Dat heeft tot gevolg dat de gemeenschapstolk in zeer diverse contexten werkzaam is: het kan gaan om een gesprek bij de dokter, in het politiekantoor, op school,... Deze gesprekken spelen zich gewoonlijk in een intieme en gevoelige sfeer af en kunnen soms zelfs pijnlijk van aard zijn (Gentile et al., 1996; Hale, 2007; Hertog, 2010; Swabey & Gajewski Mickelson, 2008).

De gemeenschapstolk kan haar werk op verschillende manieren uitvoeren. Naast consecutief tolken met het nemen van notities kan zij ook simultaan tolken. In het geval van gesproken talen gebeurt dat meestal in de vorm van fluistertolken voor één persoon of een beperkt aantal personen.

Daarnaast wordt zij ook vaak gevraagd om te vertalen van het blad. Bovendien worden dienstverleners nog steeds geregeld geconfronteerd met ad hoc-tolken of mensen die geen opleiding gevolgd hebben om dit beroep uit te oefenen. Dat is vooral te wijten aan het hardnekkige vooroordeel dat het communicatieprobleem tussen anderstaligen in zulke situaties op een geïmproviseerde manier overbrugd kan worden. Nog te vaak wordt verondersteld dat iemand die twee talen kent ook kan optreden als tolk, hoewel in dergelijke situaties eigenlijk een professionele tolk vereist is (Gentile et al., 1996; Hale, 2007; Hertog, 2010; Swabey & Gajewski Mickelson, 2008). Het is echter van groot belang om te beseffen dat het werk van een gemeenschapstolk cruciaal is in het leven van een ontelbaar aantal mensen. Een gebarentaaltolk in de klas zorgt ervoor dat de dove leerling en student in het geïntegreerd onderwijs toegang hebben tot de leerstof en het klasgebeuren (De Meulder et al., 2008). Tijdens asielprocedures zorgt een tolk ervoor dat de anderstalige asielzoeker gehoord en begrepen kan worden (Fedasil, 2014). Dankzij een tolk kunnen artsen en hulpverleners ook anderstalige patiënten kwaliteitsvolle zorg verlenen (Dessing, 2012). Een tolk is immers de link tussen twee gesprekspartners wanneer zij niet rechtstreeks met elkaar kunnen communiceren omwille van de taalbarrière tussen hen in. Enkel op deze manier kan het werk van de tolk en haar verantwoordelijkheid begrepen worden (Gentile et al., 1996).

1.2 De historische achtergrond van het gemeenschapstolken

Doorheen de wereldgeschiedenis heeft de grote verscheidenheid aan talen ervoor gezorgd dat sprekers van verschillende talen op zoek gingen naar geschikte methoden om met elkaar te kunnen communiceren. Tolken spelen daarom al millenia lang een centrale rol in de belangrijke en alledaagse interacties die mensen met elkaar hebben wanneer ze elkaars taal niet beheersen. Zo hebben zij overal en in zowat elke tijdperiode een sleutelrol gespeeld in het succes van militaire veroveringen, de expansie van wereldrijken, de verspreiding van het woord van God, de rechtspraak en de handel. Tijdens de vijftiende en zestiende eeuw waren de Spanjaarden en Portugezen bijvoorbeeld zeer afhankelijk van tolken voor hun ontdekkings- en veroveringstochten in de Nieuwe Wereld. Het succes van deze missies werd immers sterk bepaald door de interactie tussen de Europese en inheemse volkeren. Vaak werden tolken in zulke situaties niet enkel ingezet als taalbemiddelaars, maar functioneerden zij eveneens als tussenpersoon die een invloed had op de relatie tussen de betrokken partijen (Giambruno, 2008; Metcalf, 2006 in Giambruno, 2008).

Tolken is dus mogelijk één van de oudste beroepen die er bestaan, maar het werd pas vrij recentelijk erkend als een professionele activiteit met een bijzonder sociale rol. Dat laatste geldt zeker voor het gemeenschapstolken. Hoewel de praktijk al lang bestond, wordt vaak het jaar 1995 pas genoemd als het startpunt van onderzoek naar en wetenschappelijke interesse in gemeenschapstolken voor gesproken talen. In dat jaar werd namelijk voor de eerste keer een Critical Link - conferentie georganiseerd waar tolken, onderzoekers en docenten vanuit verschillende landen samenkwamen om ervaringen en ideeën uit te wisselen over deze groeiende tak van het tolkberoep (Chesher et al., 2003; Gentile et al., 1996; Giambruno, 2008; Harris, 1997 in Chesher et al., 2003; Vargas Urpi, 2012).

De vooroordelen en de lage status waar gemeenschapstolken mee moeten afrekenen, vinden deels hun oorsprong in de historische achtergronden van de ontwikkeling van het domein. Daar waar het

conferentietolken een snelle groei kende na experimenten met nieuwe technologie op de Nurembergprocessen en deze manier van werken al gauw ingang vond in het merendeel van internationale bijeenkomsten (in het bijzonder in de Verenigde Naties en hun organisaties), ontplooide het gemeenschapstolken zich in geheel andere en minder prestigieuze contexten, zoals de migratiesetting. In deze setting worden regelmatig ad hoc-tolken ingeschakeld, een realiteit die een negatieve impact heeft op de status, verloning en professionalisering van gemeenschapstolken. Als deze ad hoc-tolken nauwe banden hebben met het lid van de minderheidsgroep waarvoor getolkt wordt, verschuift de rol als tolk snel naar een rol als helper. Daarom dringt een perspectiefsverandering in minder- en meerderheidsrelaties zich op: er is een wezenlijk verschil tussen het spreken van twee talen en werkzaam zijn als tolk en bovendien is voor een succesvolle interactie de tolk nodig voor zowel het lid van de minderheids- als de meerderheidsgroep (Gentile et al., 1996)

1.3 De gemeenschapstolk als actieve gespreksdeelnemer

Phillips (1960 in Anderson, 2002) geeft aan dat vertaling gebeurt in sociale situaties. In zulke situaties is het erg aannemelijk dat de tolk een aanzienlijke invloed zal hebben op het verloop en het resultaat van de interactie. Roy (1989, 1993b in Metzger, 1999) en Zimmer (1989 in Metzger, 1999) besloten op basis van hun onderzoeksresultaten dat een tolk inderdaad een invloed heeft op het verloop van een interactie en dus een actieve deelnemer aan het gesprek is. Zimmer (1989 in Metzger, 1999) ontdekte zelfs dat de aanwezigheid van de tolk ook de indruk die de gesprekspartners van elkaar hebben, beïnvloedt. Metzger (1999) zegt eveneens dat de tolk, naast de gespreksdeelnemers, actief betrokken is bij de interactie. Ook Martin & Abril Martí (2008) zijn van mening dat een tolk actief deelneemt aan het gesprek en omschrijven haar eveneens als de derde gesprekspartner. Toch is het voor een tolk vaak moeilijk om te bepalen tot welke grens ze mag gaan, opdat haar optreden als derde gespreksdeelnemer gerechtvaardigd blijft. Tolken in de openbare dienstverlening is immers een zeer complex gegeven. Het vertoont zowel socio-communicatieve, contextuele, pragmatische als functionele kenmerken die allen bijdragen tot deze complexiteit (Jiang et al., 2014; Martin & Abril Martí, 2008; Ortega Herráez et al., 2009; Swabey & Gajewski Mickelson, 2008).

Om met die complexiteit te kunnen omgaan, moet een tolk over meer beschikken dan enkel een goede talenkennis. Kritisch denkvermogen, zichzelf kunnen beoordelen en kunnen reflecteren zijn onmisbare eigenschappen voor een gemeenschapstolk (Winston, 2005 in Swabey & Gajewski Mickelson, 2008). In de volgende paragrafen wil ik aantonen dat een gemeenschapstolk een actieve gesprekspartner is die invloed uitoefent op het gesprek en meer doet dan enkel boodschappen omzetten naar een andere taal (Gavioli, 2012). Ik baseer mij daarvoor op het werk van Wadensjö (1998) en Roy (2000b), twee onderzoeken die een doorbraak betekenden voor het gemeenschapstolken. Deze publicaties hebben immers het werk van gemeenschapstolken definitief op de onderzoeksagenda geplaatst en de aandacht gevestigd op de bijzondere en complexe kwesties die tolken tegenkomen in werksituaties (Llewellyn-Jones & Lee, 2014).

Ten slotte bespreek ik kort het cognitief model voor tolken van Wilcox en Shaffer (2005), een model waarin de idee van een actieve tolk een centrale rol speelt. Niet alleen in de praktijk treedt de actieve tolk meer op de voorgrond, ook in de theoretische modellen wordt dit concept meer geïntegreerd en

toegepast.

1.3.1 De dubbele rol van de gemeenschapstolk volgens Wadensjö

Het werk van Wadensjö (1998) was baanbrekend voor het gemeenschapstolken. In haar studie vergeleek zij de officiële gedragscode voor gemeenschapstolken met reële tolkgesprekken die ze had getranscribeerd. Deze gesprekken hadden plaatsgevonden in Zweedse migratiesettings en in de medische context. Volgens de gedragscode moest de tolk het principe van neutraliteit naleven, moest ze alles tolken, maar mocht ze ook niet meer doen dan tolken. De conclusie van Wadensjö was echter ontzunderend. Uit haar onderzoek bleek dat de realiteit helemaal niet strookte met de regels die de gedragscode voorschreef. Wadensjö ontdekte immers dat tolken niet alles tolken en meer doen dan tolken alleen. Volgens haar is de tolkactiviteit niet beperkt tot het louter vertalen tussen twee talen, omdat een tolk tijdens het gesprek ook overtuigt, instemt, uitlegt,... Hierdoor heeft de tolk een grote invloed op de vorm en de richting van het gesprek (Dam & Schjoldager, 1994; Wadensjö, 1998). Volgens Wadensjö (2002) heeft de gemeenschapstolk in feite een dubbele rol. Ze heeft niet alleen een *relaying*-functie, maar oefent ook een coördinerende functie uit. Ik zal deze twee functies achtereenvolgens kort toelichten.

De resultaten van haar onderzoek toonden aan dat een tolk niet alles tolkt. Soms wordt informatie toegevoegd, weggelaten of in een andere volgorde weergegeven. Wadensjö bracht de uitingen van de tolk (die zij *renditions* noemt) onder in zes subcategorieën: *close renditions*, *expanded renditions*, *reduced renditions*, *substituting renditions*, *summarizing renditions* en *lack of rendition*. Zulke *renditions* en *non-renditions* zijn volgens Wadensjö (1992) het product van de *relaying*-functie en geven weer hoe de uitingen van de tolk zich verhouden ten opzichte van de oorspronkelijke uitingen van de gesprekspartners (Wadensjö, 1992). Daarnaast doet een tolk meer dan boodschappen tolken. Ze coördineert het gesprek door invloed uit te oefenen op de beurtwisseling tussen de sprekers. Dat kan ofwel op een impliciete ofwel op een expliciete manier gebeuren. De impliciete coördinatie, die door Wadensjö (1992) ook omschreven wordt als *gate-keeping contributions*, gebeurt door het uitvoeren van de *relaying*-functie. Door haar *renditions* bepaalt de tolk de organisatie van de interactie als geheel en bepaalt zij ook gedeeltelijk de topic-organisatie binnen het gesprek. Vaak leidt de impliciete coördinatie ook tot de selectie van de volgende spreker. De expliciete coördinatie kan op drie verschillende manieren gebeuren. Ten eerste kan de tolk zich richten tot de voorgaande spreker met bijvoorbeeld een verzoek tot verduidelijking of een reactie op zijn bijdrage. Ten tweede kan de tolk zich ook richten tot de partij die niet de voorgaande spreker was. Ten derde kan de tolk ook metareacties geven. Met zulke reacties kan een tolk aan de gesprekspartner tot wie hij zich richt bijvoorbeeld meedelen dat de andere gesprekspartner hem niet begrijpt of hem uitleggen wat de bedoeling van de ander is (Wadensjö, 1992; Wadensjö, 2002).

1.3.2 Coördinatie van beurtwisseling door de tolk volgens Roy

Twee jaar na de publicatie van *Interpreting as Interaction* (Wadensjö, 1998) verscheen *Interpreting as a discourse process* (Roy, 2000b), een andere vernieuwende publicatie van onderzoek dat eveneens een belangrijke impact had op het gemeenschapstolken. In een eerdere studie had Roy (1993a) reeds aangetoond dat een tolk de binnenkomende informatie niet eenvoudigweg verwerkt en dan op een passieve manier terugkaatst. Met haar publicatie uit 2000, een geüpdatete heruitgave van haar studie uit 1993, wilde Roy (2000b) bewijzen dat tolken volwaardige deelnemers zijn aan het gesprek die

zowel de richting als het resultaat ervan kunnen beïnvloeden. Zij deed dat door te onderzoeken hoe de beurtwisseling tussen de gesprekspartners gebeurt tijdens een getolkt gesprek.

Volgens Roy (2000b) komt de tolk tussen in het beurtwisselingsproces door de beurten te organiseren en te coördineren. Roy (2000b) baseerde haar bevindingen op een conversatie die plaatsvond tussen een docent en een student. De docent sprak Amerikaans-Engels en de student maakte gebruik van American Sign Language (ASL). Tijdens het gesprek was een professionele tolk aanwezig die beide talen vlot beheerste. Roy zelf maakte een video-opname van het gesprek. Het gaat hier om een bijzondere studie, omdat Roy (2000b) over authentiek materiaal beschikte dat ze kon analyseren. Video-opnames van getolkte situaties met gemeenschapstolken zijn vaak erg moeilijk te bekomen, omdat zulke situaties van persoonlijke en meestal ook van vertrouwelijke aard zijn.

Voor de analyse maakte Roy (2000b) een transcriptie van de opname en identificeerde ze de beurten en andere discourskenmerken die rond beurten optreden, zoals overlap en pauzen. Na deze analyse nam Roy (2000b) *playback interviews* af bij de drie gesprekspartners. Met elke gesprekspartner keek de onderzoekster opnieuw naar de opname en stelde hen dan vragen over de conversatie. Op basis van haar studie stelde Roy (2000b) vast dat tijdens een getolkt gesprek de beurtwisseling niet altijd netjes beurt per beurt verloopt. Wanneer bijvoorbeeld de twee gesprekspartners op hetzelfde moment een beurt aanvatten, is er sprake van overlap. De tolk moet dan actie ondernemen, omdat het onmogelijk is om voor beide sprekers tegelijkertijd te tolken. Zij kan dan:

1. de beurt van één (of beide) spreker (s) beëindigen en de andere spreker zijn beurt laten voortzetten. Als de tolk beide sprekers doet stoppen met praten, bepaalt de tolk of één van de gesprekspartners (en wie) de volgende beurt neemt;
2. even de overlap van één van de sprekers negeren en opslaan in haar geheugen. Ze zet de vertolking voor de andere spreker voort en tolkt dan de overlap die ze heeft opgeslagen in haar geheugen;
3. de overlap volledig negeren;
4. even de overlap negeren en nadat ze haar vertolking voor één van de sprekers beëindigt heeft, de volgende beurt aan de andere spreker aanbieden of aangeven dat deze spreker ook de beurt had willen nemen.

De tolk gaat dus ook zelf beurten initiëren om overlap tijdens het gesprek te coördineren. Als de tolk een spreker uitdrukkelijk doet stoppen met spreken door te zeggen “wacht eventjes”, dan wordt deze beurt duidelijk geïnitieerd door de tolk. Uit de studie bleek dat het uiteindelijk de tolk was die de beurtwisselingsproblemen oploste die ontstonden bij overlap. Het was zij die de beslissing nam en koos hoe de overlap werd opgelost. Zoals Roy (1993a) reeds aangaf in een eerdere analyse van dezelfde data, heeft de tolk dus een actieve rol “*in managing the intercultural event of interpreting*” (Roy, 1993a:341).

In deze meesterproef bespreek ik enkel het voorbeeld van overlap, maar in de studie van Roy (2000b) worden nog andere voorbeelden beschreven die aantonen dat een tolk actief optreedt in het beurtwisselingsverloop tijdens een getolkt gesprek. Een andere interessante, Vlaamse studie over

beurtwisseling werd uitgevoerd door Van Herreweghe (2002). Het opzet van haar onderzoek was tweeledig. Enerzijds keek ze naar gelijkwaardige deelname van dove en horende personen tijdens een vergadering waarbij zowel dove als horende personen aanwezig waren. Anderzijds onderzocht ze de invloed van de gebarentaaltolk op deze deelname door de beurtwisselingsmechanismen van de deelnemers aan deze gemengde vergadering te bestuderen. Voor haar onderzoek filmde zij gemengde vergaderingen met één of twee gebarentaaltolken en een vergadering met enkel dove personen. Zij vergeleek de beurtwisselingsmechanismen uit de gemengde vergaderingen met deze uit de vergadering met enkel dove personen. Op deze manier wilde zij nagaan of de deelname van dove personen in beide vergaderingen gelijkwaardig was. Opnieuw kan ik in het kader van deze meesterproef niet verder ingaan op deze studie, maar uit de conclusie van Van Herreweghe (2002) blijkt wel dat de tolk een belangrijke rol speelt binnen het beurtwisselingsproces om een gelijkwaardige deelname van dove personen tijdens een gemengde vergadering te garanderen.

1.3.3 Het cognitief model volgens Wilcox en Shaffer

Tolken gaat om communicatie. Hoewel elke tolksituatie uniek is en het tolkproces tussen twee talen en twee culturen bijzondere beperkingen en vereisten oplegt aan de tolk, kunnen alle vertolkingen herleid worden tot communicatieve handelingen (Snell-Hornby, 1988 in Wadensjö, 2002; Wilcox & Shaffer, 2005). Wilcox en Shaffer (2005) menen dat communicatie, en dus ook tolken, een actief cognitief proces van betekenisconstructie is. Dit cognitief proces omvat drie sleutelfactoren:

1. de aard van de taal, met de nadruk op de aard van de linguïstische betekenis;
2. de productie, of de manier waarop gedachten en betekenissen worden uitgedrukt door middel van linguïstische boodschappen;
3. het begrip, of het proces waardoor we begrijpen wat de andere gesprekspartner bedoelt.

Aangezien Wilcox en Shaffer (2005) ervan uitgaan dat tolken communicatie is, moet het begrip communicatie duidelijk gedefinieerd worden. De onderzoekers namen hiervoor een passage over uit de studie van Sperber en Wilson (1995):

"... For verbal communication at least, there is a sort of folk answer, suggested by a variety of metaphors in everyday use: 'putting one's thoughts into words', 'getting one's ideas across', 'putting one's thoughts down on paper', and so on. These make it sound as if verbal communication were a matter of packing a content (yet another metaphor) into words and sending it off, to be unpacked by the recipient at the other end. The power of these figures of speech is such that one tends to forget that the answer they suggest cannot be true. In writing this book, we have not literally put our thoughts down on paper. What we have put down on paper are little dark marks, a copy of which you are now looking at. As for our thoughts, they remain where they always were, inside our brains" (Sperber & Wilson, 1995:1 in Wilcox & Shaffer, 2005).

Het *toolmakers paradigm* van Reddy (1993 in Wilcox & Shaffer, 2005) sluit aan bij de idee dat niemand volledig kan delen in de ervaringen, gedachten, gevoelens en waarnemingen van de ander. Ook de tolk heeft geen directe toegang tot de gedachtegang van de gesprekspartners. Zij maakt wel

veronderstellingen over wat de gesprekspartners bedoelen, maar ze kan hun bedoeling niet horen of zien en kan hun gedachten niet lezen.

Een tolk is daarom “... *actively constructing meaning, quite literally making sense*” (Wilcox & Shaffer, 2005:35) op basis van de waarneembare signalen of vormen die gesprekspartners uitzenden wanneer ze met elkaar communiceren. Voor gesproken talen komen deze vormen voort uit de akoestische signalen, terwijl voor gebarentalen deze vormen vervat zitten in visuele signalen.

Een gesprekspartner bouwt zijn *tool* (i.e. zijn gedachte, zijn bedoeling) op basis van materiaal dat enkel voor hem toegankelijk is, omdat de tolk geen rechtstreekse toegang heeft tot de ervaringen, gevoelens en gedachten van de gesprekspartner. Een tolk kan daarom nooit de *tool* van de gesprekspartner overbrengen, maar ze moet haar eigen *tool* construeren of maken (vandaar de naam *toolmakers paradigm*) op basis van de instructies die ze van de gesprekspartner krijgt (i.e. de waarneembare signalen). De *tool* van de tolk zal waarschijnlijk geen exacte weergave zijn van de oorspronkelijke *tool*, waardoor het nodig is dat de tolk uitzoekt waarom en hoe de gesprekspartner de *tool* gebruikte. Om de inhoud die ze ontvangt te kunnen begrijpen en te tolken, heeft een tolk dus meer nodig dan enkel haar linguïstische kennis. Ze moet over een brede algemene kennis beschikken en in staat zijn om de vele nuances van een boodschap op te vangen en deze op een passende manier over te brengen naar de andere gesprekspartner.

Bovendien veronderstelt dit cognitieve model een actieve en erg bewuste tolk, omdat ze (1) op een actieve manier betekenis moet construeren en (2) ze er zich van bewust moet zijn dat ze betekenis construeert (Turner, 2005; Wilcox & Shaffer, 2005).

Volgens Wilcox en Shaffer (2005) kan dit cognitieve model ook een oplossing bieden voor de onmogelijke neutraliteit van de tolk. Met dit doel maken de onderzoekers het onderscheid tussen twee soorten van neutraliteit. Aan de ene kant is er sociale neutraliteit. Deze vorm van neutraliteit bestaat uit de onmogelijkheid om macht te vermijden, of het innemen van een positie, of het feit dat een tolk als gesprekspartner de interactie beïnvloedt. Als een tolk enkel al door haar aanwezigheid invloed uitoefent op de interactie, dan is neutraliteit per definitie uitgesloten. Dat zou het tolken echter onmogelijk maken, aangezien tolken nooit geen deel kunnen uitmaken van de interactie. Aan de andere kant is er daarom communicatieve neutraliteit. Dit type neutraliteit bestaat uit de vraag of er betekenis te vinden is in woorden en uitdrukkingen die tolken op de een of andere manier kunnen afleiden, ontdekken of ontlenen door middel van analyse van de boodschap? De focus van Wilcox en Shaffer (2005) lag op deze communicatieve neutraliteit. Zij stellen voor dat tolken hun rol in het betekenisconstructieproces moeten erkennen. Wanneer tolken aanvaarden dat zij de makers zijn van hun eigen betekenis en niet de overbrengers van een ontdekte betekenis, kan (communicatieve) neutraliteit op een meer redelijke manier bereikt worden. Deze neutraliteit zou dan bestaan uit een voortdurend toezicht op hun eigen begrip en het opnemen van de verantwoordelijkheid hiervoor.

1.4 Gebarentaaltolken

Metzger (1999) merkt op dat er naast de geschreven en de gesproken modaliteit nog een derde modaliteit bestaat: gebaren. Volgens haar kan er dus niet enkel een onderscheid gemaakt worden tussen vertalen en tolken, maar ook tussen tolken voor gesproken talen en gebarentalen. Gebarentaaltolken bestaan al zolang communicatie uitgewisseld en overgebracht moet worden tussen

gebarentaalgebruikers en niet-gebarentaalgebruikers. De formalisering van het beroep nam echter pas een aanvang in de tweede helft van de twintigste eeuw in Noord-Amerika. De standaardpraktijken voor dit beroep zijn dus nog zeer jong.

Vandaag werken gebarentaaltolken in tal van uiteenlopende werkomgevingen die gaan van maatschappelijke en openbare dienstverlening tot conferenties, theater, onderwijs en mediasettings (Dickinson & Turner, 2008; Frishberg, 1986; Humphrey & Alcorn, 2001 in Janzen, 2005; Janzen, 2005; Leeson & Vermeerbergen, 2010; Stewart et al., 1998; Solow, 2000 in Janzen, 2005). Volgens Roy (1993a) en Metzger (1999) werken deze tolken voornamelijk in face-to-face-interacties waarbij simultaantolken de standaard is.

Gebarentaaltolken zijn meestal horende personen die hun gebarentaal als moedertaal of als tweede taal verworven hebben. Dat betekent dat er getolkt kan worden zowel tussen een gebarentaal en een gesproken taal als tussen twee gebarentalen. Meestal wordt er echter getolkt tussen een gesproken taal en een gebarentaal. De laatste jaren zijn er ook steeds meer dove tolken aan de slag (Leeson & Vermeerbergen, 2010).

Ondanks een verschillende historische achtergrond en ontwikkeling hebben gebarentaaltolken en gesproken taal-tolken bepaalde zaken met elkaar gemeen. Zo zijn volgens Roy (2000b in Janzen, 2005) theorieën over het tolken op beide groepen van toepassing, omdat deze niet zozeer afhankelijk zijn van de specifieke talenparen waartussen getolkt wordt. Bovendien zijn ook vele aspecten van de taken van deze twee groepen tolken gelijk. Beiden moeten bijvoorbeeld de betekenis van de brontekst correct begrijpen en kunnen omgaan met tijdsdruk (Roberts, 1987 in Metzger, 1999). Toch bestaan er ook belangrijke verschillen tussen het gebarentaaltolken en het tolken tussen gesproken talen. Dat is in de eerste plaats te wijten aan de modaliteitsshift die optreedt tussen gebarentalen en gesproken talen. Waar gesproken talen ontvangen en geproduceerd worden door middel van het auditief-vocale kanaal, doen gebarentaalgebruikers een beroep op hun ogen voor de receptie van de taal en op hun handen, armen, torso, gelaat en hoofd. Gebarentaaltolken werken dus niet enkel in interlinguale, maar ook in intermodale omstandigheden (tenzij zij tolken tussen twee gebarentalen). Net omwille van de visuele modaliteit kunnen zij makkelijk simultaan werken zonder dat specifieke uitrusting vereist is. Simultaantolken lijkt dan ook de voorkeur weg te dragen, hoewel onderzoek van Russell (2005) aantoont dat de voordelen van consecutief tolken niet over het hoofd gezien mogen worden (Cokely, 1982 in Janzen, 2005; Leeson & Vermeerbergen, 2010; Wilss, 1982 in Metzger, 1999).

2. Rol van de tolk

2.1 Het concept rol

“Role has broadly been defined as a set of behaviours and expectations that an individual should follow in a given social situation” (Llewellyn-Jones & Lee, 2014 p. 12)

“Rol” is een concept dat niet enkel geregeld opduikt in tolkonderzoek, maar ook een wijdverspreid onderwerp is binnen sociologische studies. Zo verbond Linton (1936 in Llewellyn-Jones & Lee, 2014) bijvoorbeeld rol met maatschappelijke status. Hij definieerde status op abstracte wijze als de positie van een individu ten opzichte van de maatschappij en de rechten en plichten die bij die positie horen. Rol is volgens Linton het dynamische aspect van status en daarom de werkelijke manifestatie van de status van een individu. In zijn visie is status dus een maatschappelijk gedefinieerde en opgelegde constructie, terwijl rol de eigenlijke uitoefening is van de rechten en plichten van een individu in een specifieke setting. Turner (1956 in Llewellyn-Jones & Lee, 2014) sluit zich aan bij deze opvattingen van Linton en stelt dat het begrip rol eerder aansluit bij gedrag dan bij positie, *“... so that one may enact a role but cannot occupy a role”* (1956: 317). De manier waarop iemand een rol aanneemt, is daarom een vorm van wat *‘presentation of self’* genoemd wordt, of de manier waarop iemand zich gedraagt opdat de anderen kunnen begrijpen wie je bent (zie ook 3.2.1). Een rol is voor hem dus geen statisch gegeven.

Mead en Morris (1965 in Llewellyn-Jones & Lee, 2014) bestudeerden rol vanuit een interactioneel standpunt en zeggen dat rolnemen een integraal onderdeel is van de ontwikkeling van het zelf. Zo hangen succesvolle interacties af van iemands vaardigheid om tijdens conversaties het standpunt van de ander te kunnen overnemen. Op die manier kan begrepen worden waarom de ander zegt wat hij aan het zeggen is. Vanuit sociolinguïstisch standpunt wordt het concept rol gebruikt om het eigen gedrag en dat van anderen te beschrijven en in categorieën onder te brengen. Voor de analyse van communicatieve interacties kan het concept rol daarom gebruikt worden om het gedrag van gesprekspartners en de verschillende rollen die ze kunnen aannemen te beschrijven (Llewellyn-Jones & Lee, 2014).

Het concept rol is onlosmakelijk verbonden met de idee van een wederzijdse relatie. Zo is de rol van een dokter pas relevant wanneer er sprake is van een patiënt en kan iemand de rol van leerkracht pas aannemen wanneer er ook leerlingen zijn. Voor een tolk is deze wederzijdse relatie ietwat bijzonder, omdat haar rol in relatie staat tot twee gesprekspartners tegelijkertijd en ze bovendien voortdurend tussen hen in moet bewegen. De rol van de tolk heeft daarom twee eigenschappen. Ten eerste is hij plaatsvervangend, omdat hij wordt uitgevoerd in opdracht van iemand anders. Ten tweede is hij dubbel van aard, omdat hij wordt uitgevoerd voor twee gesprekspartners (Anderson, 2002; Gentile et al., 1996).

De rol van de gemeenschapstolk was en is dus nog steeds een onderwerp dat veel inkt doet vloeien. Aangezien er voorheen weinig interesse was voor dit beroep en de sociale dimensie ervan, is de constructie van haar rol op een tamelijk ongecoördineerde manier tot stand gekomen. Dat heeft niet enkel voor problemen gezorgd bij de gebruikers, maar ook bij de tolk zelf, zowel op professioneel als op ethisch niveau (Gentile et al., 1996). Mason (2009) stelt daarom voor om het begrip “rol” te vervangen door *“positioning”*. Deze term geeft volgens hem de steeds veranderende aard van de interactie tussen de deelnemers aan een getolkt gesprek beter weer.

Het begrip rol zou kunnen veronderstellen dat het om een vast gegeven gaat, dat vooraf bepaald werd en doorheen de hele interactie behouden blijft. Rol is een statisch begrip, terwijl *positioning* de dynamiek van een gesprek weergeeft die voortdurend wijzigt en onderwerp uitmaakt van onderhandeling tussen de gesprekspartners (Davies & Harré, 1990 in Mason, 2009; Mason, 2009).

2.2 Rol van de tolk in metaforen

De rol van de tolk is een veelvuldig besproken thema binnen het tolkonderzoek (onder meer: Mason, 2009; Pöchhacker, 2012; Valero Garcés, 2012; Vargas Urpi, 2012). Cokely (2005) schrijft dit toe aan de unieke sociale en culturele positie die tolken altijd innemen ten aanzien van de gemeenschappen waarin ze werken. Zij plaatsen zich immers tussen twee werelden om zo communicatie tot stand te brengen tussen personen die hiertoe zelf niet in staat zijn. Volgens Cokely (2005) bestaan er grofweg twee conceptuele ideeën die het tolkberoep omkaderen. Enerzijds kan de tolk beschouwd worden als een deelnemer aan de interactie. Anderzijds blijft het begrip neutraliteit sterk verankerd in gedragscodes en in de verwachtingen van gebruikers. Deze discrepantie zorgt ervoor dat tolken worstelen met hun rol en hun verantwoordelijkheid. Deze tegenstelling komt ook tot uiting in de talrijke metaforen die trachten de rol van de tolk te omschrijven. Raam, telefoonlijn, vertaalmachine, fonograaf, brug en kanaal zijn hiervan maar enkele voorbeelden (Bruce & Anderson, 2002; Frishberg, 1990; Morris, 1999 in Mickelson, 2008). Professionele tolken gebruiken de kanaal- of brugmetafoor vaak ook zelf om hun positie als persoon in het midden te omschrijven. De rol van dat kanaal is complex: de tolk is verantwoordelijk voor het trouw en nauwkeurig overbrengen van een boodschap van de ene spreker naar de andere, maar moet daarbij haar neutraliteit bewaren. Concreet betekent dit dat zij geen topics mag introduceren of veranderen, haar eigen mening niet mag verkondigen en geen advies mag geven. Het eerste probleem is dat de precieze aard van die rol onduidelijk is. Neutraliteit en trouw en nauwkeuring overbrengen van de boodschap zijn concepten die geen vastomlijnde, allesomvattende definitie hebben. Doordat de gebruikte metaforen deze twee niet-vaststaande concepten trachten samen te brengen in één begrip, slagen zij er maar slechts af en toe in om duidelijk uit te leggen wat de rol van de tolk nu net inhoudt (Anderson, 2002). Het tweede probleem is dat de rol van de tolk vaak gepaard gaat met overload en rolconflicten die het gevolg zijn van haar middenpositie in de interactie. Tolsituaties zijn altijd een potentiële bron van rolconflicten. Vaak hebben gebruikers nog nooit eerder met een tolk gewerkt en zijn ze niet vertrouwd met haar rol. Rolconflicten kunnen dan optreden wanneer een gebruiker het tolkproces of de functie van de tolk in de setting niet begrijpt. Rolconflicten kunnen ook voorkomen wanneer de tolk zelf haar voornaamste functie in de setting niet begrijpt. Daardoor neemt ze beslissingen die ingaan tegen de standaardnormen en zo aanleiding geven tot rolconflicten (Swabey & Gajewski Mickelson, 2008).

2.3 Neutraliteit

Net zoals de rol van de tolk een omstreden begrip is binnen de tolkwereld, gaat hetzelfde op voor het al dan niet bewaren van de neutraliteit tijdens een getolkte interactie. Vooral in beroepscode wordt de nadruk gelegd op onpartijdigheid en objectiviteit. Uit onderzoek van Kaufert en Putsch (1997 in Bot, 2003) bleek dat de meeste ethische codes voor tolken in de gezondheidssector een neutrale rol voorschrijven. Datzelfde onderzoek bevestigde echter dat de werkelijkheid duidelijk afwijkt van het ideale beeld van een objectieve, niet-betrokken tussenpersoon. Deze tegenstelling werd later door

Metzger (1999) en Bot (2003) aangehaald om de haalbaarheid van deze neutraliteit in vraag te stellen. Het concept van de neutrale tolk werd verder in vraag gesteld door onderzoeken die aantoonen dat een tolk actief beslissingen neemt. Als professionele actoren moeten ze immers trachten te bepalen wat de bedoeling is die de spreker of gebaarder voor ogen heeft of moeten ze beslissen over de oprechtheid van de spreker of gebaarder (Baker, 1992 in Leeson, 2005; Gile, 1995 in Leeson, 2005, Leeson, 2005; Robinson, 1997 in Leeson, 2005). Door zulke beslissingen oefent de tolk al dan niet bewust of tegen haar zin ook invloed uit op de interactie. Doordat een tolk verplicht is om keuzen te maken, wordt zij ook een actieve derde deelneemster aan de interactie (Anderson, 2002 in Turner, 2005; Wadensjö, 1993, 2001b in Turner, 2005, zie ook 1.3). Volgens Turner en Harrington (2001 in Turner, 2005) en Turner (2005) is dit beslissingsproces dynamisch, omdat de tolk de beslissingen op het moment zelf neemt en herneemt naargelang de veranderende omstandigheden van de interactie. Dat beslissingsproces bezorgt tolken best wat stress (Dean & Pollard, 2001 in Mikkelsen, 2008; Witter-Merithew & Johnson, 2004 in Mikkelsen, 2008) en wordt bemoeilijkt door het feit dat tolken niet vaak geconfronteerd worden met beslissingen die duidelijk goed of ronduit slecht zijn (Hoza, 2003 in Mikkelsen, 2008).

Volledige neutraliteit lijkt dus onmogelijk. Tijdens een interactie vormen tolken bijvoorbeeld ook automatisch een eigen mening over de andere gesprekspartners of oordelen ze over het waarheidsgehalte van hun uitingen (Hale, 2007). Bovendien kunnen sterk emotionele omstandigheden het bewaren van de neutraliteit erg bemoeilijken (Barsky, 1996 in Hale, 2007; Mason, 1999 in Hale, 2007; Wallmach, 2002). Tolken zijn immers geen machines die hun emoties, vooroordelen en verwachtingen zomaar kunnen uitschakelen (Frishberg, 1990; Stewart et al. 1998; Wolbers et al., 2012).

Metzger (1999) spreekt daarom van de '*interpreter's paradox*'. Van tolken wordt verwacht dat zij enkel de interactie toegankelijk maken voor de gesprekspartners, maar door hun aanwezigheid oefenen zij een zekere invloed uit op de interactie. De eis tot neutraliteit is in tegenstrijd met de realiteit, waardoor volledige neutraliteit niet mogelijk is (Baker-Shenk, 1991 in Swabey & Gajewski Mickelson, 2008). Baker-Shenk (1991 in Metzger, 1999) is er net als Metzger (1999) van overtuigd dat een neutrale tolk niet bestaat. Volgens haar komt het erop aan dat tolken de impact van hun keuzen moeten leren inschatten en hoe ze verantwoordelijke beslissingen kunnen nemen. Volgens Wilcox en Shaffer (2005) is volledige sociale neutraliteit inderdaad onmogelijk, maar kunnen tolken zich wel inspannen om communicatieve neutraliteit te bereiken (zie 1.3.3). Janzen en Korpiniski (2005) zijn daarom van mening dat tolken inzicht moeten krijgen in de domeinen waarin ze hun niet-neutraliteit kunnen minimaliseren en in welke domeinen ze daar minder controle over hebben.

2.4 Modellen van de gebarentaaltolk

Hoewel het gebarentaaltolken nog niet zo lang een professionele activiteit is geworden, zijn er reeds heel wat tolkmodellen de revue gepasseerd. Vooral de wens om de rol van de tolk te ontdoen van alle mogelijke invloed van het conduitmodel, is een drijvende kracht gebleken om het ene model door het andere te vervangen (Wilcox & Shaffer, 2005). Met de invoering van het conduitmodel wilden gebarentaaltolken gezien worden als professionele dienstverleners, maar later bleek dat dit model onhoudbaar was (Roy, 1993a). Modellen die tolken een actieve rol toeschreven, namen daarom de plaats in van modellen die tolken omschreven als telefoons of hen enige vorm van betrokkenheid

verboden. De meeste pogingen om het conduitdenken te bannen hebben in eerste instantie gefocust op rolmodellen (Frishberg, 1986 in Wilcox & Shaffer, 2005; Roy 1993a, 2000b in Wilcox & Shaffer, 2005), hoewel dit conduitidee ook sterk aanwezig is in tolkprocesmodellen. Volgens Wilcox en Shaffer (2005) blijft het conduitmodel dan ook voortbestaan, omdat met deze rolmodellen niets wijzigt aan de opvattingen over wat communicatie is, waardoor ook het denken over de rol van de tolk onvoldoende grondig wijzigt. Toch is het belangrijk om deze modellen in ogenschouw te nemen, omdat zo de evolutie van het tolkenberoep beter begrepen kan worden (Cokely 2005). Deze modellen zijn immers een weerspiegeling van de tijdsgeest die in een bepaalde periode overheerste. Het is daarom gebruikelijk voor tolken om nieuwe modellen te omhelzen en zich te distantiëren van de oudere (Janzen & Korpiniski, 2005). Mindess (1999) vindt echter dat zulke oudere modellen niet geheel verworpen moeten worden. In sommige tolksituaties is het aangewezen dat een tolk zich schikt naar een ouder model, omdat de daarmee geassocieerde houding cultureel gezien de beste optie is voor die omstandigheden.

In het volgende deel zal ik de vier belangrijkste modellen voor gebarentaaltolken kort toelichten. Ik baseer me daarvoor op de vierdeling van Witter-Merithew (1986 in Swabey & Gajewski Mickelson, 2008).

2.4.1 Helpermodel

Het helpermodel is waarschijnlijk het vroegste model dat ontstond voor gebarentaaltolken (Wilcox & Shaffer, 2005). Voor de jaren negentienzeventig werd het tolken voor doven beschouwd als een vorm van liefdadigheid. Deze taak werd vrijwillig uitgevoerd door horende personen die over een zekere vaardigheid in gebarentaal beschikten. Het ging dan voornamelijk over familieleden en vrienden van doven, of over mensen die op regelmatige basis in contact kwamen met de dovengemeenschap, zoals leerkrachten in dovenscholen en sociaal werkers. Deze ad hoc-tolken hadden geen formele opleiding tot tolk genoten, maar werden op een informele manier onderricht door doven. Zij beschouwden zichzelf zelden als tolken, omdat hun werk voor hen een manier was om dove mensen te helpen en zo bij te dragen tot hun algemeen welzijn. Ze verwachtten dan ook geen financiële tegemoetkoming.

Objectieve criteria om tolkvaardigheden te beoordelen bestonden niet: de dovengemeenschap besliste zelf wie als competente en betrouwbare gebarentaaltolk in aanmerking kon komen. Doven vertrouwden op elkaars oordeel en ervaring over en met tolken om te bepalen wie als tolk kon optreden. Dat oordeel was niet zozeer gebaseerd op iemands beheersing van de correcte tolktechnieken, maar eerder op diens vlotheid in gebarentaal (Cokely, 2005; Fant, 1990 in Cokely, 2005; Frishberg, 1990). Het bleek zelfs dat het gevoel dat de tolk zou handelen in functie van de beste communicatieve belangen van de dove persoon vaak het doorslaggevende argument was bij het oordeel. Leden van de dovengemeenschap vertrouwden op de integriteit van diegenen die voor hen tolkten. De ad hoc- tolken namen dan ook vaak beslissingen voor de dove personen en waren vrij om hen advies te geven over allerhande situaties. Hierdoor bleef de mythe bestaan dat dove mensen niet in staat zouden zijn om hun eigen zaken te beheren. Het helpermodel beschouwde doofheid als een handicap, waardoor het leek alsof enkel de dove persoon hulp nodig had om de taalbarrière weg te nemen in interacties met horenden.

Dit model verloor dus uit het oog dat ook horenden hulp nodig hadden wanneer ze niet konden gebaren (Janzen & Korpiniski, 2005; Pollitt, 1997 in Dickinson & Turner, 2008; Swabey & Gajewski Mickelson, 2008; Turner & Pollitt, 2002 in Dickinson & Turner, 2008).

2.4.1.1 Van helpermodel naar conduitmodel

Verschillende factoren droegen ertoe bij dat het helpermodel niet langer hanteerbaar was. Cokely (2005) tracht deze factoren te achterhalen en hun impact op de positie van de gebarentaaltolk te schetsen. Hoewel het jaar 1964 voor gebarentaaltolken in de Verenigde Staten met de oprichting van het Registry of Interpreters for the Deaf een keerpunt was, is het toch vooral de reeks van gebeurtenissen tussen het jaar 1972 en 1975 die een bijzondere aandacht verdienen. Deze verwickelingen hebben immers een onomkeerbare kentering teweeggebracht in de sociale en culturele positie van ASL-tolken ten aanzien van de dovengemeenschap en diepten bovendien de kloof tussen beide partijen verder uit. In 1972 startte het Registry of Interpreters for the Deaf (RID) een test- en certificeringsprogramma op dat voortaan instond voor de beoordeling van tolken. Het was dus niet langer enkel de dovengemeenschap die bepaalde of iemand als tolk in aanmerking kwam. Hierdoor groeide het aantal personen dat weliswaar een certificaat kreeg van het RID, hoewel ze volgens de dovengemeenschap niet voldeden. In datzelfde jaar raakten de Manual Codes for English ook wijdverspreid. Met deze gebarensystemen wilde men de gesproken taal toegankelijker maken voor dove personen. Gebarensystemen zijn geen zelfstandige, natuurlijke talen, maar een combinatie van gesproken taal en gebaren. De gebarenschat en grammaticale structuren van dergelijke systemen zijn verschillend van die van gebarentalen (Van Herreweghe & Vermeerbergen, 2004). Deze artificiële gebarensystemen wonnen al snel aan populariteit en ook het test- en certificeringsprogramma van het RID bevoordeelde het gebaren(taal)gebruik dat sterk tegen het Engels aanleunde. Het aantal klachten van de dovengemeenschap over RID-tolken nam toe, waardoor de dovengemeenschap en de tolken verder verdeeld raakten. Daarnaast werden tussen 1972 en 1975 enkele wetten over tolken geïmplementeerd die de maatschappij toegankelijker maakten voor dove personen. Deze institutionalisering zorgde voor een verdere wijziging van de relatie tussen de dovengemeenschap en de tolken. Voortaan konden gebarentaaltolken immers voltijds aan de slag en werden zij hiervoor financieel vergoed, wat in de tijd van het helpermodel helemaal niet gebruikelijk was. Financiële vergoeding was voortaan niet enkel mogelijk, het werd ook gemeengoed. Een andere ingrijpende verandering in deze periode was de sterke academische institutionalisering van gebarentaal. Gebarentaalonderwijs verhuisde van kerken en gemeenschapscentra naar hogescholen en universiteiten. Op deze manier vonden ook studenten, zonder voorafgaand contact met doven, als niet-leden van de dovengemeenschap de weg naar gebarentaal. Opnieuw verloor de dovengemeenschap zo een stukje controle over de tolksituatie. De voorheen persoonlijke relatie tussen de dovengemeenschap en tolken evolueerde naar een zakelijke relatie. Doven waren niet langer vrienden voor wie getolkt werd, ze werden gebruikers of cliënten. Deze nieuwe oriëntatie leidde tot een ander model: het conduitmodel.

2.4.2 Het conduitmodel

Het conduitmodel verscheen als reactie op het feit dat het voorgaande model, het helpermodel, niet langer meer voldeed. Helpen werd niet langer als iets bewonderenswaardigs beschouwd, maar wel als een inbreuk op de autonomie van dove personen (Wilcox & Shaffer, 2005). Daarnaast wilden tolken gezien worden als professionele dienstverleners. In dit nieuwe model worden tolken gezien als een machine. Deze metafoor leende er zich uitstekend toe om de breuk met het helpermodel te onderstrepen. De controle over de getolkte interactie kwam opnieuw bij de dove persoon te liggen en het was niet langer de tolk die voor hem besliste (Llewellyn-Jones & Lee, 2014; Roy, 1993a; Swabey & Gajewski Mickelson, 2008). Tolken moesten voortaan neutraal zijn en mochten geen invloed hebben op de interactie (Dickinson & Turner, 2008; Wilcox & Shaffer, 2005). Zij werden een instrument dat enkel daar was om te tolken (Kent, 2009; Putsch, 1985 in Kaufert et al., 2009; Seleskovitch & Lederer, 1989 in Angelelli, 2003).

Deze visie kon extreme vormen aannemen. Sommige deontologische codes verboden bijvoorbeeld de tolken om zichzelf voor te stellen, omdat dat voortaan de taak van de dove persoon was. Dat zorgde voor verwarring bij de andere gespreksdeelnemers. Hoewel het model de controle terug aan de dove persoon wilde schenken, bracht het ook ongewilde gevolgen met zich mee: de tolk werd depersonaliseerd en de strategieën die een tolk kon hanteren om de interactie succesvol te maken, werden beperkt (Llewellyn-Jones & Lee, 2014; Swabey & Gajewski Mickelson, 2008). Conflicten bleven dan ook niet uit. Tolken schoven de verantwoordelijkheid voor een slechte prestatie van zich af en de dovengemeenschap was niet tevreden met de dienstverlening die zij als "koud" bestempelden (Swabey & Gajewski Mickelson, 2008; Witter-Merithew 1986 in Roy, 1993a). Uiteindelijk faalde ook dit model. Maar niet omdat de rol van de tolk gewijzigd was (zoals dat voorheen wel het geval was, toen het helpermodel werd afgezworen) maar wel door een gewijzigde visie. Een tolk kan immers niet werken als machine, omdat de betekenis van een uiting nooit rechtstreeks toegankelijk is. Een tolk kan dus niet onmiddellijk overbrengen wat er bedoeld wordt, tenzij het om zeer elementaire uitingen gaat (Janzen, 2005; Wilcox & Shaffer, 2005). Er werd daarom gezocht naar een minder extreem model: het communication facilitator - model (Roy, 1993a)

2.4.2.1 De onzichtbare tolk

Het conduitmodel bracht ook de idee van een onzichtbare tolk met zich mee (Llewellyn-Jones & Lee, 2014; Reddy, 1979 in Angelelli, 2003; Swabey & Gajewski Mickelson, 2008). Dickinson en Turner (2009 in Llewellyn-Jones & Lee, 2014) stellen vast dat gebarentaaltolken hun cliënten nog steeds vaak aanmoedigen om te doen alsof ze niet aanwezig zijn en hen gewoon te negeren. Het pionierswerk van Berk-Seligson (1990, 1998 in Martin & Abril Martí, 2008), Wadensjö (1992) en Roy (1996 in Martin & Abril Martí, 2008) toont echter het tegendeel aan: de gemeenschapstolk is geen onzichtbare figuur die geen invloed zou hebben op de interactie (zie ook Jacobsen, 2003 in Valero-Garcés, 2012; Vilela - Biasi, 2003 in Valero-Garcés, 2012). Berk-Seligson (1990) bewees met haar experimentele studie dat luisteraars in de rechtszaal wel degelijk beïnvloed worden door de keuzen die de tolk maakt op het gebied van stijl, register en de mate van formaliteit.

Zoals reeds besproken werd in deel 1, deed Wadensjö (1992) onderzoek naar getolkte interacties in een migratiecontext en medische settings in Zweden. Met behulp van de conversatieanalyse ontdekte zij dat de tolk actief tussenkomt tijdens de interactie. Naast het overbrengen van boodschappen,

neemt de tolk op hetzelfde moment ook een coördinerende rol op zich. Roy (2000b) nam net als Wadensjö de conversatieanalyse als uitgangspunt voor haar kwalitatieve studie van een getolkte interactie tussen een docent en een dove student (zie ook 1.3.2). Zij stelde vast dat ook hier de tolk actief was door de beurtwisseling in de conversatie te organiseren. Angelelli (2001 in Angelelli, 2003; 2004) verzet zich eveneens tegen de idee van een onzichtbare tolk. Volgens haar is de tolk aanwezig met al haar sociale en culturele opvattingen, die zij gebruikt om de werkelijkheid te construeren en te tolken. De tolk brengt dus niet enkel haar talenkennis te berde, maar ook *the self*. Deze kan niet geblokkeerd worden, waardoor de illusie van de onzichtbare tolk doorpikt wordt. Studies op basis van discoursanalyse (Davidson, 2000, 2001 in Angelelli, 2008; Metzger, 1999; Wadensjö, 1995, 1998 in Angelelli, 2008) tonen aan dat de tolk wel degelijk deelneemt aan de interactie. Deze onderzoekers menen dus dat tolken essentiële gesprekspartners zijn, die bijdragen tot de opbouw van de interactie. Deze zichtbare tolk kan zelfs het resultaat van interactie wijzigen vanuit de machtspositie die zij bezet. Vaak zijn tolken zich niet bewust van de controle die ze kunnen uitoefenen of de gevolgen die eraan verbonden zijn. In Angelelli (2008) worden verschillende gedragingen opgelijst die aantonen dat de tolk zichtbaar aanwezig is tijdens de interactie, onder meer (1) zichzelf voorstellen (Metzger, 1999; Roy, 2000 in Angelelli, 2008), (2) communicatieregels opstellen en het informatieverkeer sturen (Roy, 2000 in Angelelli, 2008), (3) parafraseren of uitleggen van termen en concepten (Davidson, 2000 in Angelelli, 2008), (4) filteren van informatie (Davidson, 2000 in Angelelli, 2008).

2.4.3 Het communication facilitator – model

Het communication facilitator –model zag het licht toen het conduitmodel als gevolg van de problemen met de verantwoordelijkheid voor kwaliteitsvolle tolkprestaties en de negatieve gebruikerservaringen niet langer houdbaar bleek (Llewellyn-Jones & Lee, 2014; Metzger, 1999; Roy, 1993a). De mechanische visie op het tolkproces werd afgewezen en tolken werden opnieuw als mensen gezien. Ze waren met een specifiek doel aanwezig bij een interactie: ze zorgden ervoor dat mensen die elkaars taal niet beheersten toch met elkaar konden communiceren (Llewellyn-Jones & Lee, 2014). Tolkdiensten moesten daarom toegankelijk zijn voor elke dove persoon, ongeacht zijn of haar manier van communiceren. Het maakte dus niet of dat gebeurde door middel van gebarentaal of een gebarensysteem. Het communication facilitator -model baseerde zich immers op een zeer eenvoudige definitie van interactie. Deze bestond uit een zender, een boodschap en een ontvanger. De tolk werd dan toegevoegd als een kanaal dat de overdracht van boodschappen van zender naar ontvanger vergemakkelijkte wanneer deze twee partijen niet dezelfde taal spraken (Ingram, 1974 in Roy, 1993a).

De tolk werd een kanaal dat zich aanpaste aan de bijzondere linguïstische noden van het individu. Roy (1989 in Metzger, 1999; 1993a) is daarom van mening dat dit model sterke overeenkomsten vertoont met het conduitmodel, hoewel er wel kleine positieve veranderingen merkbaar waren. In de Verenigde Staten werd American Sign Language (ASL) steeds meer aanvaard als de natuurlijke taal van dove mensen. Daarnaast wijzigden ook de taalattitude op een positieve manier, omdat het gebruik van ASL in het openbaar meer toegelaten werd. Deontologische codes bleven er prat op gaan dat communicatie vergemakkelijken de enige taak was van de tolk. Persoonlijke betrokkenheid bleef onaanvaardbaar, omdat de tolk op deze manier mogelijk het resultaat van de interactie ten dele zou beïnvloeden (Caccamise et al., 1980 in Roy, 1993a). Hoewel het wel duidelijk was wat buiten de rol van

de tolk lag, ontbrak het in deze codes aan eenduidige richtlijnen die definieerden hoe de tolk de communicatie dan wel tot stand moest brengen (Roy, 1993a).

2.4.4 Bilingual-bicultural - model

Als linguïstische minderheidsgroep weigerden Amerikaanse doven (die zichzelf als cultureel doof, met grote "D" beschouwen) om de dominantie van het gesproken Engels nog langer te aanvaarden. Ze claimden hun recht als evenwaardige deelnemers aan bilinguale en biculturele interacties, waardoor er een nieuw model verscheen: het bilingual-bicultural - model (Kent, 2009). Dit model erkent dat gesprekspartners en de tolk meer zijn dan gewoon taalgebruikers. Ze behoren eveneens tot een culturele groep en soms zelfs tot meerdere culturen. Tolken bestaat dus niet louter uit betekenisoverdracht tussen twee talen, er dient ook rekening te worden gehouden met de culturele achtergronden van de gesprekspartners. De tolk wordt daarom beschouwd als een tweetalig en bicultureel persoon. Ze moet er zich van bewust zijn dat ze niet alleen tussen twee talen werkt, maar ook tussen twee culturen. Zo moet ze bijvoorbeeld aandacht besteden aan de verschillende vormen van persoonlijke aansprekingen, de non-verbale verschillen, regionale en dialectische taalverschillen,... (Gentile et al., 1996; Kent, 2009; Llewellyn-Jones & Lee, 2014; Metzger, 1999; Pergnier, 1978 in Metzger, 1999; Roy, 1993a). Daarom vindt Roy (2000a in Swabey & Gajewski Mickelson, 2008) dat de rol van de tolk het best beschreven kan worden vanuit de theoretische benaderingen van de discoursanalyse en sociale interactie. Met behulp van deze benaderingen wordt tolken een actief communicatieproces waarbij de tolk weloverwogen beslissingen neemt op basis van haar kennis van de talen, het discoursproces en de sociale interactie.

2.4.4.1 Culturele factoren

Volgens Shisheng en Shuang (2012) is een getolkte interactie in de eerste plaats een activiteit die gebaseerd is op taal, maar het is ook altijd een vorm van interculturele communicatie. Achter elke taal schuilt immers een cultuur, aangezien taal en cultuur met elkaar verbonden zijn. Gesprekspartners met verschillende talen hebben vaak dus ook verschillende culturele achtergronden, waardoor de tolk logischerwijze ook tussen twee culturen werkt.

Gentile et al. (1996) menen dat er drie soorten culturele factoren zijn: culturele erfenis, levenservaring en status. Doordat gesprekspartners meestal zijn opgegroeid in verschillende milieus met verschillende wereldvisies, zullen hun waarden, overtuigingen en gedrag niet volledig overeenstemmen. Hun culturele erfenis is met andere woorden niet hetzelfde. Bovendien onderscheiden gesprekspartners zich ook door middel van hun levenservaringen. In conferentiesettings zitten gesprekspartners veelal op dezelfde golflengte, omdat ze vaak hetzelfde beroep uitoefenen. Ze delen eenzelfde taalgebruik, register en opleidingsniveau. Deze situatie staat in schril contrast met gemeenschapsettings. Hier hebben gesprekspartners veel minder vaak eenzelfde status en zijn de gedeelde ervaringen eerder beperkt. De tolk zal dus meer werk hebben om de culturele verschillen te overbruggen om de communicatie alsnog te doen slagen. Tenslotte speelt ook de status van de taal een rol. Vaak is één van de talen de dominante taal in de samenleving en wordt de andere taal gebruikt door een minderheidsgroep. Ook dit culturele aspect mag de tolk niet uit het oog verliezen tijdens het uitvoeren van haar taak.

2.4.5 Besluit tolkmodellen

De helpersrol was het eerste model dat in dit overzicht van modellen voor gebarentolken besproken werd. Voor de jaren zeventig waren tolken zeer sterk betrokken bij het persoonlijk leven van de dove persoon. De helpersrol werd zo een label of omschrijving voor wat een tolk deed. Toch bleek deze rol ongeschikt, omdat het de dove persoon de controle over zijn leven en verantwoordelijkheden ontnam. Bovendien had het opgeven van de helpersrol zeker ook te maken met de professionalisering van het beroep, waardoor de relatie tussen de dovengemeenschap en de tolken wijzigde. Dit is minder het geval bij de overgangen tussen de volgende modellen. Daarbij gaat het niet zozeer om een gewijzigde praktijk als wel om een gewijzigde opvatting. De drie modellen na de helpersrol breidden de verantwoordelijkheden van de tolk uit, maar gingen deze extreme persoonlijke betrokkenheid net resoluut uit de weg.

Tolken zijn echter op tal van verschillende manieren betrokken bij de interactie (Roy, 1993a, zie ook 1.3). Net zoals vele andere situaties die menselijk handelen veronderstellen, is ook tolken een complexe situatie die moeilijk te benaderen is vanuit een dergelijk extreem standpunt. Vele tolken hebben immers zelf ervaren dat ze meer doen dan talige boodschappen overbrengen. Pöchhacker (2004 in Russell, 2005) is daarom van mening dat geen enkel model het gehele tolkgebeuren kan bevatten en volledig kan weergeven. Er wordt wel steeds meer aanvaard dat de tolk een actieve houding moet aannemen tijdens interacties, omdat zij net zoals de andere gesprekspartners een deelnemster aan het gesprek is (Alexieva, 2002 in Turner, 2005; Roy, 1993a; Roy, 1996 in Russell, 2005; Swabey & Gajewski Mickelson, 2008; Wadensjö, 1998 in Russell, 2005). Als we aanvaarden dat tolken niet enkel bestaat uit de overdracht van informatie van taal A naar taal B door een neutraal en onopvallend kanaal (Leeson, 2005; Wilcox & Shaffer, 2005), kunnen we evolueren naar een model dat de tolk beschouwt als een actieve, derde deelnemster in een triadische uitwisseling (Humphrey & Alcorn, 1996 in Leeson, 2005; Leeson, 2005; Wadensjö, 1998 in Leeson, 2005).

3. Het model van Llewellyn – Jones en Lee

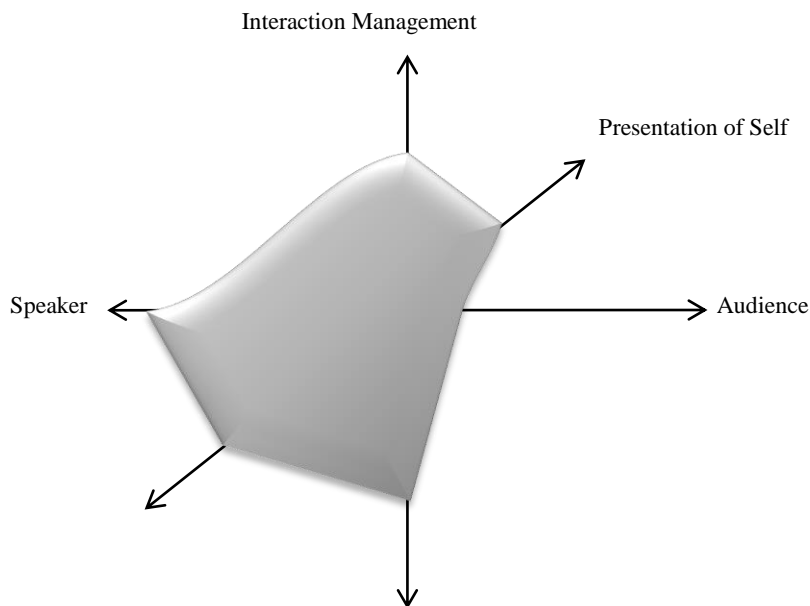
3.1 Inleiding

Llewellyn – Jones en Lee (2014) stellen een volledig nieuwe benadering van de rol van de gemeenschapstolk voor. Hiermee willen ze de bewegingsruimte onderzoeken die de tolk heeft om haar taak te volbrengen en willen ze nagaan over hoeveel vrijheid zij beschikt om professionele beslissingen te nemen. Het uitgangspunt van deze benadering vormt niet langer de omzetting van de ene taal naar de andere taal die traditioneel geassocieerd wordt met het monologische werk van simultaantolken op conferenties, maar wel het werk dat gemeenschapstolken in werkelijkheid verrichten: het tolken van dialogen. Door inzichten uit de conversatie- en interactieleer, de psycholinguïstiek en het tolkonderzoek samen te brengen, kwamen Llewellyn-Jones en Lee (2014) tot een coherente theorie waar een multidimensionale analyse van de rol van de tolk uit voortvloeide. De onderzoekers zijn er immers van overtuigd dat er geen *one-size-fits-all approach* bestaat om te bepalen hoe een tolk zich gedraagt in een bepaalde situatie.

In voorgaande modellen wordt de rol van de tolk vaak omschreven met behulp van metaforen (Roy, 1993a; Roy, 2000b), maar volgens Lee en Llewellyn-Jones (2011) miskennen deze metaforen een fundamentele eigenschap die de tolk met iedere gespreksdeelnemer deelt: hun *persoonhood*. Bovendien stellen zij ook de idee van een onzichtbare tolk in vraag, aangezien dat moeilijk verenigbaar is met visuele talen zoals gebarentalen. De onderzoekers willen daarom afstappen van de prescriptieve en statische benadering van het concept 'rol' en een nieuw paradigma voorstellen dat dit concept op een dynamische manier definieert. In hun model gaan zij uit van de centrale idee dat de individuele beslissingen van de tolk niet los staan van elkaar. Het is precies de interactie tussen de verschillende beslissingen die zorgt voor de manifestatie van de rol van een tolk in een bepaalde situatie. Llewellyn-Jones en Lee (2014) introduceren daarom de term *role-space* (door mij vertaald als "rolruimte"). Deze ruimte bestaat uit drie assen (zie 3.2) die de ruimten bepalen waarin de tolk beslissingen neemt en waaruit zij strategieën put om een geslaagde interactie tot stand te brengen. Wanneer de positie van de tolk op iedere as wordt uitgezet, is het resultaat een driedimensionale ruimte of de rolruimte van de tolk. Deze ruimte is dynamisch van aard, zodat zij in staat is te veranderen naar en zich aan te passen aan het verloop van de eveneens dynamische interacties die zij beschrijft. Het is dus onmogelijk om een tolk één enkele rol toe te schrijven tijdens een bepaalde interactie. Bovendien is deze rol niet bij iedere tolk hetzelfde. Iedereen is uniek en heeft zijn eigen *personhood* waardoor de rol ook op een verschillende manier gemanifesteerd kan worden (Llewellyn-Jones & Lee, 2009; Lee & Llewellyn-Jones, 2011; Llewellyn-Jones & Lee, 2014).

3.2 Het 3D-model: dimensies van het gedrag van de tolk

Het model is opgebouwd volgens drie primaire assen die op elkaar inwerken en de rol afbakenen die een tolk in een gegeven interactie op zich neemt. Deze assen zijn: *presentation of self*, *interaction management* en *participant alignment*. De meeste uitingen van de tolk – zowel verbale als non-verbale uitingen- kunnen worden ondergebracht in één of meerdere van deze categorieën. De interactie en combinatie van deze assen wordt gedefinieerd als de rolruimte die de tolk inneemt op elk moment van een gegeven interactie (Lee & Llewellyn-Jones, 2011; Llewellyn-Jones & Lee, 2014).

Figuur 1: 3D-model voor simultaan conferentietolken gesproken taal – gebarentaal (Llewellyn-Jones & Lee: 84)

3.2.1 Presentation of self

In face-to-face gesprekken is de *presentation of self* zeer belangrijk. Vanaf het moment dat mensen met elkaar beginnen te communiceren, vormen zij zich allerlei oordelen over de gesprekspartner(s). Deze oordelen kunnen bijvoorbeeld gebaseerd zijn op iemands accent om de plaats van herkomst van deze persoon te achterhalen of op iemands woordenschat om het opleidingsniveau van de persoon in kwestie in te schatten. Om deze reden moet de tolk ook voldoende aandacht schenken aan haar eigen *presentation of self*. Als een tolk een geslaagde vertolking tot stand wil brengen, moet er vertrouwen zijn tussen alle gesprekspartners. Zij moeten er immers onder meer op vertrouwen dat wat ze zeggen op dusdanige manier wordt overbracht door de tolk zoals ze het zelf zouden overbrengen wanneer ze de taal van de gesprekspartner wel zouden beheersen. Daarbij moeten ze dus vertrouwen op het werk van de tolk, maar ook op het feit dat de tolk hen en hun bijdragen waardeert. Een tolk moet met andere woorden beschikken over de vaardigheid om de andere gesprekspartners te begrijpen en om met hen samen te werken. Afhankelijk van de relatie tussen de gesprekspartners en de tolk die gebaseerd is op één van de besproken modellen (zie 2.1) zal de manier waarop de tolk haar eigen *presentation of self* verzorgt, verschillend zijn (Llewellyn-Jones & Lee, 2014). Volgens Lee (1997 in Llewellyn-Jones & Lee, 2014) bestaan deze modellen niet op zichzelf, maar geven zij het onderliggende wereldbeeld van de tolk weer. Dit wereldbeeld bestaat uit haar opvattingen over de gesprekspartners, hun taal en cultuur, hoe het tolkproces in zijn werk zou moeten gaan en haar eigen inzicht in de interactie. Door wat een tolk zegt, niet zegt en tal van andere gedragingen geeft ze weer aan welk model ze vasthoudt en dus ook welke rol ze aanneemt. Dat sluit aan bij Turner (1956 in Llewellyn-Jones & Lee, 2014; zie ook 2.1) die stelt dat de rol eerder verwant is met gedrag dan met positie. Dat gedrag wordt door zowel interne (wereldbeeld van de individuele tolk) als externe factoren (deontologische code die voorschrijft wat een tolk wel en niet mag doen) beïnvloed.

In het model van Llewellyn-Jones en Lee (2014) wordt de *presentation of self* uitgezet op de Z-as die zich tussen twee uiterste vormen bevindt. Enerzijds is er een minimale vorm (i.e. low presentation) die aansluit bij het gedrag van een tolk volgens het conduitmodel (niet beantwoorden van directe vragen, naar zichzelf verwijzen als “de tolk”,...). Anderzijds is er de werkelijke en verwachte *presentation of self* (i.e. high presentation) die aansluit bij de situatie (zichzelf voorstellen, naar zichzelf verwijzen in de eerste persoon, directe vragen beantwoorden...) (Lee & Llewellyn-Jones, 2011; Llewellyn-Jones & Lee, 2014). De mate waarin de *presentation of self* wordt uitgedrukt, blijft doorheen de interactie zelden gelijk. Bij aanvang van een interactie tussen mensen die elkaar voorheen nog niet ontmoet hebben, kan het bijvoorbeeld nodig zijn dat de tolk meer aan openlijke *presentation of self* doet om het vertrouwen van de gesprekspartners te winnen. Wanneer zij zich voorstelt volgens de te verwachte normen van de interactie, hebben de gesprekspartners de mogelijkheid om vertrouwd te raken met elkaar. De tolk kan haar *presentation of self* tot uiting brengen door zichzelf voor te stellen aan de gesprekspartners, te vragen naar eerdere ervaringen met het werken met een tolk of extra informatie over de situatie na te vragen. Als een tolk op deze manier te werk gaat, kan er vertrouwen ontstaan en kan de tolk, zodra de situatie zich verder ontwikkelt, de mate waarin *de presentation of self* wordt uitgedrukt, verminderen (Llewellyn-Jones & Lee, 2014).

Vele opleidingen en deontologische codes staan erop dat tolken zich neutraal opstellen en zich vooral niet op die manier gedragen waardoor hun aanwezigheid een invloed zou hebben op de interactie. Tolken worden aangespoord om steeds neutraal en onpartijdig te zijn, en dus een *low presentation of self* aan te houden. Toch kan een neutrale tolk die zichzelf niet ‘presenteert’ volgens de te verwachte manier een negatieve impact hebben op alle gesprekspartners. Haar onechte professionele *self* zorgt ervoor dat de sociale afstand tussen de gesprekspartners toeneemt en kan ertoe leiden dat het vertrouwen in de tolk zoek raakt. Vertrouwen tussen alle gesprekspartners (inclusief de tolk) is net van cruciaal belang om de communicatie succesvol te laten verlopen. Een neutrale houding is voor de tolk vaak een onderdeel van een professionele houding, maar kan gesprekspartners net de indruk geven dat de tolk niet geïnteresseerd is in hetgeen zij zeggen of niet begrijpt wat er gezegd wordt. Volgens de onderzoekers is het daarom van belang dat de tolk samenwerkt met de gesprekspartners door middel van bijvoorbeeld simultane feedback (zie ook 3.2.3). Net door zich communicatief te gedragen als gewone gesprekspartners en te handelen volgens de te verwachte normen, zullen tolken erin slagen om op een efficiëntere manier succesvolle communicatie tot stand te brengen (Llewellyn-Jones & Lee, 2013; 2014).

3.2.2 Interpreter – Participant alignment

Hoewel ethische codes vaak een neutrale houding van de tolk verwachten, stellen verschillende auteurs de haalbaarheid ervan sterk in vraag (Bot, 2003; Cook, 2004 in Llewellyn-Jones & Lee, 2014; Hale, 2007; Metzger, 1999). Uit eigen ervaring zien Llewellyn-Jones en Lee (2014) dat tolkstudenten deze neutraliteit toch nog geregeld trachten te realiseren door elk gedrag te vermijden dat opgevat zou kunnen worden als een vorm van afstemming op de gesprekspartners. Net omdat dit vreemd aandoet in een gewone conversatie, zijn de onderzoekers van mening dat het eerder een negatieve invloed heeft op de interactie. Als twee personen die dezelfde taal spreken met elkaar beginnen te communiceren, gaan ze zich van nature uit ook afstemmen op elkaar. Giles et al. (1991 in Llewellyn-Jones & Lee, 2014) benoemt dit gedrag vanuit sociolinguïstisch standpunt als accommodatie.

Gesprekspartners signaleren of ze de sociale afstand tussen hen willen verkleinen, behouden of net willen uitbreiden. Het is voor gesprekspartners onmogelijk om dit niet te doen; het is een natuurlijk proces dat steeds aanwezig is zodra een interactie start. Wanneer gesprekspartners bijvoorbeeld deze afstand willen verkleinen, geven zij dat aan door elkaars spreekstijl of zelfs lichaamshouding te spiegelen. Vanuit psycholinguïstisch standpunt zullen gesprekspartners zodra zij de conversatie starten een gedeelde “mentale realiteit” opbouwen. Dit concept wordt in de conversatieanalyse omschreven als situatie. Opnieuw zullen gesprekspartners elkaar signalen geven om te controleren en te bevestigen dat ze deze gedeelde situatie begrijpen. Dat kan bijvoorbeeld gebeuren door middel van non-verbale uitingen zoals hoofdknikken, bijdragen als “uh-huh” of overlap. Ook personen die elkaars taal niet spreken, kunnen werken aan de gedeelde situatie door eenvoudige gestures of een glimlach. Gesprekspartners creëren dus samen betekenis (Llewellyn-Jones & Lee, 2014; Wadensjö, 1998 in Llewellyn-Jones & Lee, 2014).

Om een getolkte interactie succesvol te laten verlopen, is het daarom erg belangrijk dat de tolk zelf ook op een adequate manier aan *alignment* doet. Llewellyn-Jones en Lee (2014) definiëren dit begrip als “*the joint construct of meaning through appropriate back-channelling and an appropriate level of convergence*” (uit: Llewellyn-Jones & Lee, 2014 p. 42). *Alignment* vormt de X-as van hun driedimensionale model. Het gaat hier dus om de mate waarin de tolk haar communicatie richt naar of zich lijkt te identificeren met een specifieke gespreksdeelnemer. Daarnaast gaat het eveneens om de reacties van de tolk waarmee ze rechtstreeks reageert op uitingen van de gespreksdeelnemers. Voorbeelden van *alignment* zijn een verzoek uiten of glimlachen wanneer een gesprekspartner iets grappigs verteld (Lee & Llewellyn-Jones, 2011). Net door zich te gedragen zoals in een normale interactie verwacht wordt, kan de tolk haar impact op de conversatie beperkt houden. Dat lijkt een efficiëntere manier dan te doen alsof ze niet aanwezig is, aangezien het onmogelijk lijkt om volledige neutraliteit te bereiken (zie ook 2.3) (Llewellyn-Jones & Lee, 2014).

3.2.3 Interaction management – the interpreter as regulator

In de literatuur over gemeenschaptolken is heel wat terug te vinden over de verantwoordelijkheid die de tolk heeft voor wat betreft het sturen van de interactie tussen twee of meerdere gesprekspartners. Een belangrijk onderdeel daarvan is het organiseren van de beurtwisseling. Roy (2000b in Llewellyn-Jones & Lee, 2014) maakte een uitgebreide analyse van een getolke interactie tussen een docent en een dove student. Ze identificeerde de verschillende technieken die de tolk hanteerde om de loop van de interactie te organiseren en waarmee ze ook de uitkomst ervan beïnvloedde. Uit haar studie bleek dat de tolk op verscheidene momenten de beurtwisseling coördineerde om de interactie zo natuurlijk mogelijk te laten verlopen. Toch vonden de gespreksdeelnemers en de onderzoekster niet dat deze acties van de tolk een inbreuk vormden op de interactie, maar dat ze het verloop ervan net ten goede kwamen.

Daarnaast kan een tolk de interactie ook sturen door middel van directe tussenkomsten. Corsellis (2008 in Llewellyn-Jones & Lee, 2014) somt vier situaties op waarin het de tolk is toegestaan om zulke acties te ondernemen. Ten eerste kan de tolk dat doen wanneer ze om een aanpassing aan het tolkproces wil vragen (bijvoorbeeld wanneer iemand te snel spreekt). Ten tweede mag zij door middel van een directe tussenkomst om verduidelijking vragen. Ten derde mag zij gespreksdeelnemers erop wijzen dat iemand iets niet begrepen heeft, hoewel de vertolking correct was.

Ten vierde mag een directe tussenkomst gespreksdeelnemers er attent op maken dat een relevante culturele inferentie mogelijk niet opgemerkt wordt. Toch hoeven passende en/of nodige tussenkomsten van de tolk niet tot deze vier typen van situaties beperkt te blijven (Llewellyn-Jones & Lee, 2014). Het sturen van interacties kan dus zowel op een openlijke als bedekte manier gebeuren. Vooral door deze laatste manier zou de tolk de impact van haar aanwezigheid kunnen beperken en zouden gesprekspartners minder afgeleid zijn. Bij overlap kan de tolk bijvoorbeeld aan de gesprekspartner die de ander onderbreekt vragen 'even te wachten'. Deze vraag is veel bedekter en minder opvallend dan wanneer de tolk de interactie zou stoppen en de gesprekspartners zou vragen om niet door elkaar te praten. Het zorgt daarnaast ook voor een vlotter verloop van de interactie, waardoor het voor de gesprekspartners natuurlijker en comfortabeler aanvoelt (Llewellyn-Jones & Lee, 2014). Zo kan een tolk bijvoorbeeld om verduidelijking vragen door te controleren of ze de uiting correct heeft begrepen door middel van back-channelling. Back-channelling of simultane feedback kan gerealiseerd worden via bijvoorbeeld hoofdknikken of door 'uh-huh' te zeggen. Deze techniek trekt veel minder aandacht dan de conversatie even stop te zetten en de gesprekdeelnemer te vragen om de uiting te herhalen (Llewellyn-Jones & Lee, 2009).

Verder kan de tolk de interactie sturen door op een gepaste manier om te gaan met overlap. Aangezien het onmogelijk is om op hetzelfde moment voor twee mensen te tolken, moet de tolk bij overlap ingrijpen. Roy (2000b in Llewellyn-Jones & Lee) geeft een overzicht van mogelijke strategieën waarmee een tolk zulke situaties kan aanpakken. In het driedimensionale model wordt dergelijke *interaction management* uitgezet op de Y-as.

4. Methodologie

Voor deze meesterproef werden er twee onderzoeksmethoden gehanteerd. Vooreerst werd een literatuurstudie of conceptueel onderzoek uitgevoerd alvorens over te gaan naar het empirisch onderzoek. In de volgende paragrafen zal ik eerst de onderzoeksvraag in detail bespreken om vervolgens de gebruikte onderzoeksmethoden nader toe te lichten.

4.1 Onderzoeksvraag

Met deze meesterproef wil ik nagaan of de multidimensionale analyse van de rol van de tolk, zoals Llewellyn-Jones en Lee (2014) voorstellen aan de hand van het concept 'rolruimte', operationaliseerbaar is. De rol van de tolk is reeds veelvuldig besproken door tal van onderzoekers (zie deel 2), maar met hun benadering willen Llewellyn-Jones en Lee (2014) dit debat verruimen. Volgens hen is het weinig waarschijnlijk en aannemelijk dat tolken zich steeds op dezelfde manier gedragen, ongeacht de aard van de interactie waarin zij als tolk optreden. Met hun dynamische visie op de rol van de tolk willen zij vooral ingaan tegen de statische rol die tolkstudenten vaak nog leren tijdens hun opleiding. Voor hun model kozen Llewellyn-Jones en Lee (2014) vooral voorbeelden van interacties die getolkt werden door een gebarentaaltolk, maar volgens hen is het merendeel van de besproken onderzoeksresultaten ook van toepassing voor tolken gesproken taal (Llewellyn-Jones & Lee, 2014). Wat in het werk van Llewellyn-Jones en Lee echter ontbreekt is een analytische operationalisering en onderzoek naar de toepasbaarheid van het model in verschillende situaties. Ik zal daarom een pilootstudie presenteren die de operationalisering van het model in een beperkt aantal gemeenschapssettings zal verkennen voor tolken Vlaamse Gebarentaal.

De onderzoeksvraag van deze meesterproef luidt dan ook als volgt: *"Is het het driedimensionaal model van Llewellyn-Jones en Lee (2014) operationaliseerbaar voor tolken Vlaamse Gebarentaal in gemeenschapssettings?"*.

4.2 Literatuurstudie

Alvorens een onderzoek aangevat kan worden, moet de onderzoeker zich grondig inlezen in de literatuur die reeds verschenen is over het thema dat hij wenst te onderzoeken. Een literatuurstudie, ook wel conceptueel of secundair onderzoek genoemd, is dus een belangrijke, eerste stap in het onderzoeksproces (Hale & Napier, 2013). Williams en Chesterman (2002) definiëren de doelstellingen van conceptueel onderzoek als volgt: *"Conceptual research aims to define and clarify concepts, to interpret or reinterpret ideas, to relate concepts into larger systems, to introduce new concepts or metaphors or frameworks that allow a better understanding of the object of research"* (Williams & Chesterman, 2002:58). Conceptueel onderzoek is volgens hen dan ook onontbeerlijk, want *"you cannot observe anything without some kind of preliminary theory (concept) of what you are observing..."* (Williams & Chesterman, 2002:58). Het omgekeerde gaat ook op: theorie die niet gelinkt kan worden aan empirisch data is weinig bruikbaar voor de wetenschap (Williams & Chesterman, 2002).

In mijn eigen literatuurstudie heb ik twee doelstellingen trachten te verwezenlijken. Ten eerste heb ik een niet-exhaustief overzicht willen geven van de literatuur die reeds verschenen is over de rol van de

gemeenschapstolk. Ten tweede heb ik het onderzoeksobject van deze meesterproef (i.e. het driedimensionale model van Llewellyn-Jones & Lee, 2014) kort trachten te schetsen.

4.3 Empirisch onderzoek

Empirisch of primair onderzoek verwijst naar de verzameling van data en de analyse van deze data (Hale & Napier, 2013). Een dergelijk onderzoek “... seeks new data, new information derived from the observation of data and from experimental work; it seeks evidence which supports or disconfirms hypotheses or generates new ones” (Williams & Chesterman, 2002:58). Net zoals conceptueel onderzoek is ook empirisch onderzoek nodig om onderzoek te voeren (Hale & Napier, 2013; Williams & Chesterman, 2002). Zoals reeds aangegeven werd, wil dit onderzoek een pilootstudie zijn die verkennend van aard is en zo wil testen of het driedimensionaal model van Llewellyn-Jones en Lee (2014) toepasbaar is op tolken Vlaamse Gebarentaal.

4.3.1 Rollenspel tolk VGT – Nederlands

Rollenspelen worden veelvuldig gebruikt in tolkopleidingen om studenten met verschillende tolksettings vertrouwd te maken door authentiek aandoende situaties te simuleren (Pöchhacker, 2004). Volgens Cohen et al. (2011 in Hale & Napier, 2013) kunnen rollenspelen ook aangewend worden in onderzoek. Als een vorm van onderzoeksopzet en datacollectie kunnen door middel van rollenspelen onder meer de volgende doelstellingen verwezenlijkt worden:

1. menselijk gedrag observeren;
2. verschillende standpunten onderzoeken;
3. gedragspatronen nagaan.

Aangezien het een simulatie betreft, blijft een rollenspel steeds een benadering van de realiteit. Om die reden wilde ik graag een echte tolkopdracht in een gemeenschapssetting bijwonen en filmen, zodat ik deze opname kon gebruiken voor het onderzoek. Een video-opname was noodzakelijk, omdat een tolk Vlaamse Gebarentaal zowel vocaal (tolken naar het Nederlands) als visueel (tolken naar Vlaamse Gebarentaal) te werk gaat en analyse van non-verbale uitingen (bijvoorbeeld oogcontact) achteraf enkel mogelijk zou zijn met visuele beelden. Roy (2000b) en Pöchhacker (2012) stellen echter dat authentieke video-opnames in gemeenschapssettings typisch uitgesloten zijn bij onderzoek, omdat in zulke situaties gevoelige zaken besproken kunnen worden en deze vaak persoonlijk en vertrouwelijk van aard zijn. Bovendien is de aanwezigheid van een camera voor velen erg opdringerig en bestaat er ook de vrees dat de beelden verspreid zouden worden. In eerste instantie richtte ik mijn vraag voor het bijwonen en filmen van een tolkopdracht aan de tolken VGT zelf, omdat mijn onderzoek over hen gaat en hun instemming een eerste vereiste was. Ik nam daarom via het CAB¹ contact op met in totaal 34 tolken VGT. Ik schetste kort mijn onderzoeksopzet en vroeg hen - indien zij tolkten in gemeenschapssettings – of zij eventueel toestemming zouden geven om een tolkopdracht door mij te laten filmen, in overeenstemming met de horende en dove cliënt.

Van 17 tolken ontving ik een antwoord op mijn vraag. 13 tolken zeiden open te staan voor dit onderzoek. 1 tolk weigerde, omdat ze aangaf dat een tolkopdracht persoonlijk en privé is en ze

¹ Vlaams Communicatie Assistentie Bureau voor Doven vzw

voornamelijk in het onderwijs tolkt waar dove leerlingen, horende leerlingen, leerkrachten en de scholen een tolk in de klas zonder iemand met een camera volgens haar al voldoende druk vinden. 3 andere tolken waren op het moment van het onderzoek niet actief als tolk VGT. Van de 13 tolken die positief antwoordden, gaven 3 tolken aan dat ze niet werkten in situaties die kaderden binnen het onderzoek. 7 van hen lieten weten dat de gemeenschapssituaties waarin ze tolken niet in aanmerking kwamen voor het onderzoek, omdat

1. de situatie gevoelig is voor de dove cliënt en de aanwezigheid van een extra persoon met camera voor te veel druk zou zorgen;
2. volgens de tolk de betrokken partijen niet akkoord zouden gaan;
3. de situaties erg persoonlijk zijn en de tolk niet om de toestemming van de betrokken partijen wilde vragen;
4. de situaties de aanwezigheid van stagiaires niet toelaten;
5. het gaat om situaties waarin filmen niet gepast is.

Van de 13 tolken waren er 2 tolken bereid om mijn vraag voor te leggen aan de dove cliënt indien een tolkopdracht zich er volgens hen zou toelaten om gefilmd te worden, en was er 1 tolk bereid om mijn vraag voor te leggen aan haar vaste cliënten. De andere gemeenschapssituaties waarin ze tolkt waren volgens haar moeilijk haalbaar, omdat deze opdrachten vaak last minute zijn en dus door de korte tijdspanne moeilijk te organiseren zijn. Uiteindelijk verkozen haar cliënten om niet deel te nemen aan het onderzoek, omdat ze niet gefilmd wilden worden. Van de twee tolken die bereid waren om uit te kijken naar een geschikte tolkopdracht, liet 1 tolk later weten dat ze momenteel geen geschikte tolkopdracht had voor het onderzoek. Met de tweede tolk had ik een afspraak om een tolkopdracht bij te wonen en te filmen, maar die afspraak werd kort voor het eigenlijke plaatsvinden geannuleerd, omdat de dove cliënt uiteindelijk verkoos om niet gefilmd te worden.

Naast de tolken VGT nam ik ook contact op met 16 dove personen die ikzelf persoonlijk ken, of één van mijn medestudenten VGT persoonlijk kent. 8 van hen reageerden op mijn vraag. Van deze 8 personen konden of wilden er 7 niet deelnemen aan het onderzoek, omdat

1. ze weinig tot geen beroep doen op tolken VGT in situaties die nodig waren voor het onderzoek;
2. ze niet wensten gefilmd te worden.

1 persoon was wel bereid om deel te nemen aan het onderzoek. Zij gaf toestemming voor een video-opname van een medische consultatie. Hoewel ook de tolk VGT en de arts akkoord gingen met de aanwezigheid van een derde persoon, kon de consultatie uiteindelijk niet gefilmd worden. Omwille van het medisch beroepsgeheim geeft het ziekenhuis hiervoor geen toestemming. De dove persoon hield me op de hoogte van andere tolkopdrachten die in aanmerking zouden kunnen komen voor het onderzoek, maar deze bleken niet geschikt om te filmen of niet geschikt voor het onderzoek. Mijn promotor deed ook navraag bij enkele buitenlandse collega's of zij mogelijk geschikte opnames hadden die gebruikt konden worden voor dit onderzoek. Zij merkten op dat het erg moeilijk zou zijn om zulke data te verzamelen en dat het delen van reeds verzamelde opnames een inbreuk zou

zijn tegen de ethiek van wetenschappelijk onderzoek. Mijn onderzoek zal daarom enkel analyses van rollenspelen bevatten en niet van authentieke data.

4.3.1.1 Deelnemers rollenspel tolk VGT – Nederlands

Voor dit onderzoek organiseerde ik twee rollenspelen waarbij telkens een oudercontact werd gesimuleerd. Ik koos voor dit type van situatie, omdat tolken VGT niet zelden worden ingezet in zulke situaties en het ook vrij eenvoudige settings zijn. Om het werkelijkheidsgehalte van de simulatie te verhogen, deed ik een beroep op twee horende personen die ook daadwerkelijk het diploma leerkracht behaald hebben en actief zijn als leerkracht. Juf Inge² is leerkracht in het kleuteronderwijs, juf An is leerkracht in het lager onderwijs. Dit rollenspel was voor hen beiden hun eerste ervaring met een tolk VGT. Bart, Luc en Riet zijn dove familieleden van een kennis die hen vertelde over mijn onderzoek. Zij waren hierin geïnteresseerd en waren bereid om deel te nemen aan het rollenspel. Zij zijn, in tegenstelling tot juf Inge en An, wel vertrouwd met het werken met tolken VGT. Sara en Ellen zijn beiden professionele tolken VGT. Sara behaalde haar tolkdiploma in 2014; Ellen behaalde haar tolkdiploma in 2006. Beiden tolken simultaan tijdens de rollenspelen. De rollenspelen werden niet volledig uitgeschreven, de deelnemers ontvingen vooraf wel een korte schets van de situatie (zie bijlage 1). Deze informatie was een leidraad voor tijdens het gesprek, maar de concrete invulling werd aan de eigen voorkeur van de horende en dove partijen overgelaten. De rollenspelen werden gefilmd met behulp van twee camera's: één camera was op de tolk gericht, de andere op de drie gesprekspartners samen. Op deze manier werden de gesprekken vanuit twee perspectieven vastgelegd, zodat er geen belangrijke gesprekselementen verloren zouden gaan.

4.3.2 Rollenspel tolk Spaans – Nederlands

In het kader van een meesterproef van een medestudente werden video-opnames gemaakt van rollenspelen met een tolk Spaans-Nederlands. Voor deze meesterproef analyseerde ik één van deze opnames, omdat volgens Llewellyn-Jones en Lee (2014) het 3D-model in grote mate ook van toepassing is op gesproken taal-tolken. Aangezien deze meesterproef vooral onderzoek doet naar de operationaliseerbaarheid van het model, zal ik ook een beknopte analyse presenteren van het 3D-model voor een gesproken taal-tolk. De gebruikte opname is een semi-authentiek gesprek tussen een Nederlandstalige docente en een Spaanstalige uitwisselingsstudent dat consecutief getolkt werd door een ervaren tolk Spaans-Nederlands. Er was geen volledig uitgeschreven script voor het rollenspel, maar de student had vooraf enkele vragen voorbereid die ze wilde stellen aan de docent in verband met de opleiding, de vakken,... De docent en de tolk kenden deze vragen niet, maar waren vooraf wel kort ingelicht over de aard van het gesprek. Van deze opname werd een transcriptie gemaakt door de masterstudente, die ik voor mijn eigen onderzoek mocht gebruiken.

² Om de anonimiteit van de deelnemers aan het onderzoek te waarborgen, zal ik gebruik maken van pseudoniemen. Omwille van diezelfde anonimiteit en vertrouwelijkheid van de beelden, zijn de opnames van de rollenspelen niet toegevoegd aan deze meesterproef.

4.3.3 Analyse

Bij de analyse van de rollenspelen heb ik mij gebaseerd op Llewellyn-Jones en Lee (2014). In dit werk geven de auteurs een uitvoerige beschrijving van het model (zie deel 3 voor een korte bespreking ervan) en een toepassing ervan op basis van een video-opname die Roy (1989; 2000b) maakte voor haar onderzoek. Het ging om een opname van een interactie tussen een docent en een dove student in aanwezigheid van een tolk Engels/ASL (zie ook 1.3.2 voor een korte bespreking van dit onderzoek). In hun voorbeeldanalyse beschrijven de onderzoekers hoe het gesprek verloopt terwijl ze gelijktijdig de belangrijkste gedragingen en beslissingen van de tolk kort bespreken in het kader van het model en uitzetten op de besproken assen. Voor het rollenspel tolk VGT 1 heb ik een andere werkwijze gehanteerd. Ik heb eerst het verloop van het gesprek en de belangrijkste gedragingen en beslissingen van de tolk beschreven. Daarbij wordt ook tussen haakjes telkens de tijd aangegeven waarop de beschreven actie van de tolk voorkomt in de opname. Waar nodig wordt ook een transcriptie voorzien in kaders.³ Pas daarna heb ik deze acties van de tolk voor elke as besproken en uitgezet op de desbetreffende as. Aangezien ik de analyse voor de eerste keer uitvoerde, koos ik er bewust voor om de beschrijving en de analyse van de opname te scheiden van elkaar. Deze werkwijze was voor mij op dat moment overzichtelijker en liet me toe nauwkeuriger te zijn. De twee andere rollenspelen heb ik wel op dezelfde manier behandeld als de onderzoekers: de beschrijving van de gesprekken en de analyse van de rol van de tolk gebeuren gelijktijdig. Llewellyn-Jones en Lee (2014) bieden zelf geen vorm van 'handleiding' waarin wordt uitgelegd welke criteria precies gebruikt moeten worden bij de analyse van de tolkacties of hoe beoordeeld kan worden op welke plaats op de assen die acties geplot moeten worden. Zij geven per as wel een uitvoerige beschrijving en voorbeelden van tolkacties die voor de desbetreffende as in aanmerking komen. Op basis van deze voorbeelden heb ik hieronder per as de voornaamste criteria beschreven die ik gebruik heb bij mijn eigen analyses. Daarnaast had ik ook een persoonlijk gesprek met Peter Llewellyn-Jones (via Skype) waarbij hij me meer achtergrondinformatie gaf over het model. Hij stuurde me ook een lijst van vragen toe die zijn eigen studenten gebruiken bij de analyse van een gesprek dat zij hadden getolkt volgens het 3D-model. Deze vragen konden volgens hem een mogelijke hulp zijn bij de analyse en waren daarom ook belangrijk in het kader van het opstellen van mijn eigen criteria. Deze lijst is toegevoegd in bijlage (zie bijlage 2). Het plotten op de assen gebeurde op basis van mijn persoonlijke inschatting en beoordeling van de geanalyseerde tolkacties.

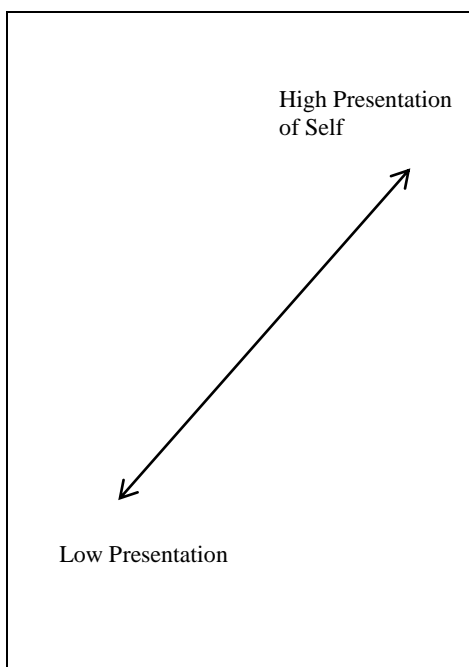
Ten slotte vroeg ik aan een medestudente of zij bereid was om één rollenspel (het rollenspel tolk VGT 1) te analyseren volgens het 3D-model. Ik wilde nagaan of onze resultaten zouden overeenstemmen, aangezien ik vond dat mijn eigen analyse tamelijk subjectief van aard was. Haar analyse gebeurde onafhankelijk van de mijne: ik bezorgde haar enkel de publicatie van Llewellyn-Jones en Lee (2014) en deel 3 van deze meesterproef. Ik deelde haar niet mee waaruit mijn analysemethode bestond. De medestudente baseerde haar analyse op de voorbeelden die Llewellyn-Jones en Lee (2014) zelf aanreiken. Zij analyseerde enkel de belangrijkste acties en beslissingen van de tolk, maar zette de

³ Het gaat hier slechts om een ruwe transcriptie van wat wordt gezegd en gebaard; enkel de elementen die belangrijk zijn voor de analyse worden weergegeven in deze kaders. Aangezien VGT geen geschreven vorm kent, worden de uitingen in VGT neergeschreven met behulp van glossen. Deze glossen zijn Nederlandse woorden die de betekenis van het gebaar het best benaderen en dus eigenlijk vertalingen zijn. Glossen worden neergeschreven in hoofdletters (Vermeerbergen, 1997). De start van een overlap wordt in deze meesterproef weergegeven door {

acties niet uit op de assen. Hieronder volgt een beschrijving van mijn gebruikte analysemethode en criteria voor de drie assen van het 3D-model.

A) *Presentation of Self*

De eerste dimensie van het 3D-model is de *presentation of self*. Dit is de Z-as van het model. Aan het ene uiteinde van de as bevindt zich de *low presentation of self*. Een dergelijke *presentation* komt overeen met het gedrag van een tolk die handelt als een onzichtbare tolk, zoals bijvoorbeeld geen interactie aangaan met de gesprekspartners, het niet beantwoorden van directe vragen of naar zichzelf verwijzen als 'de tolk'. Aan het andere uiteinde bevindt zich de *high presentation of self*. Een dergelijke *presentation* komt overeen met het gedrag van een tolk die handelt op een manier zoals gesprekspartners dat van elkaar verwachten wanneer ze een gesprek hebben met elkaar in een welbepaalde situatie. *High presentation of self* kan verwezenlijkt worden door in de ik-persoon te spreken, zichzelf voor te stellen, informatie te verschaffen, zelf initiatieven te nemen,... (Llewellyn-Jones & Lee, 2014).

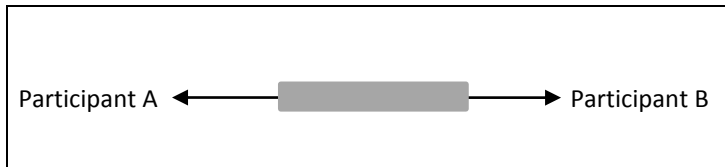
Figuur 2: Presentation of self- as (Llewellyn-Jones & Lee, 2014: 15)

Bij de analyse van de *presentation of self* werden daarom voornamelijk de volgende criteria in acht genomen:

1. Spreekt de tolk in de ik-persoon;
2. Stelt de tolk zich voor aan beide gesprekspartners;
3. Geeft de tolk informatie wanneer dit nodig is (bv. een gesprekspartner erop wijzen dat de andere de uiting niet heeft begrepen, hoewel de vertolking juist was);
4. Neemt de tolk zelf initiatief (bv. vragen om verduidelijking);
5. Geeft de tolk blijk van haar eigen *self*?

B) Interpreter-Participant Alignment

De tweede dimensie van het 3D-model is *alignment*. Dit is de X-as van het model waarop afgelezen kan worden in welke mate de tolk zich afstemt op de gesprekspartners.

Figuur 3: Gelijkheid van alignment bij aanvang van een interactie (Llewellyn-Jones & Lee, 2014: 44)

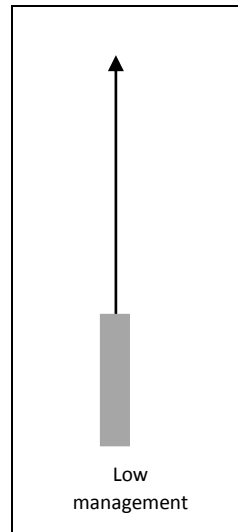
Een tolk die zich afstemt op de gesprekspartners strookt opnieuw niet met het beeld van een neutrale tolk dat in vele deontologische codes terug te vinden is. Llewellyn-Jones en Lee (2014) menen immers dat een neutrale houding net ongewoon gedrag is tijdens een interactie en zo zelfs de communicatie kan verstoren. Tijdens een interactie geven gesprekspartners elkaar signalen, of simultane feedback (ook wel back-channelling genoemd), om na te gaan of en te bevestigen dat ze elkaars boodschap begrijpen. Zulke signalen kunnen non-verbaal (bijvoorbeeld hoofdknikken), fatisch (bijvoorbeeld “uh-huh”) of van versterkende (bijvoorbeeld “echt?”) aard zijn. Door zich te gedragen zoals gesprekspartners dat van elkaar verwachten tijdens een interactie, zal de tolk haar impact op het gesprek net minimaliseren. Het is daarom van belang dat zij zich niet onthoudt van simultane feedback, maar dat zij zich gepast kan afstemmen op beide gesprekspartners (Gavioli, 2012; Llewellyn-Jones & Lee, 2013). Daarnaast speelt ook oogcontact een belangrijke rol bij *alignment* tussen gesprekspartners. Door oogcontact of geen oogcontact te maken met elkaar, kennen gesprekspartners zichzelf en de anderen een plaats toe in de interactie. Wanneer een tolk bijvoorbeeld haar blik afwendt tijdens het spreken, signaleert ze haar neutraliteit en plaatst ze zichzelf buiten de interactie tussen de gesprekspartners. Wanneer een tolk wel oogcontact maakt met een gesprekspartner, geeft ze net aan dat ze wel aandacht heeft en als gesprekspartner betrokken wil zijn bij de interactie. Bovendien kan een tolk het oogcontact ook aanwenden om de beurtwisseling tussen de gesprekspartners coördineren (Lang, 1978 in Mason, 2012; Llewellyn-Jones & Lee, 2014; Mason, 2009; 2012).

Bij de analyse van de *interpreter-participant alignment* werden daarom voornamelijk de volgende criteria in acht genomen:

1. Geeft de tolk simultane feedback;
2. Hoe verloopt de simultane feedback en het oogcontact;
3. Stemt de tolk zich op gepaste wijze af op beide gesprekspartners?

C) Interaction Management

De derde dimensie van het 3D-model is het *interaction management*. Dit is de Y-as van het model.

Figuur 4: Interaction management bij simultaan conferentietolken (Llewellyn-Jones & Lee, 2014:72)

Op deze as kan worden afgelezen in welke mate de tolk de interactie stuurt. Hierbij wordt onder meer gekeken naar de manier waarop de tolk omgaat met de beurtwisseling en overlap tussen de gesprekspartners en naar de tussenkomsten die zijzelf realiseert tijdens de interactie. Op de as bevinden zich twee uiteinden: *low management* en *high management* (Llewellyn-Jones & Lee, 2013; 2014).

Bij de analyse van het *interaction management* werden daarom voornamelijk de volgende criteria in acht genomen:

1. (Hoe) Organiseert de tolk de beurtwisseling;
2. Komt de tolk tussen in het gesprek;
3. Hoe verlopen de tussenkomsten van de tolk;
4. Hoe gaat de tolk om met overlap?

5. Resultaten

5.1 Beschrijving rollenspel tolk VGT 1

Bij dit rollenspel wordt eerst het verloop van het gesprek beschreven. Daarna volgt de eigenlijke analyse met het bijhorende 3D-model. Om de anonimiteit van de deelnemers aan dit rollenspel te garanderen, werk ik met de volgende pseudoniemen:

- Sara = tolk VGT;
- Bart = dove ouder;
- Inge = leerkracht;
- Bram = zoontje van Bart.

A) Pre-ontmoeting (0:00 – 1:05)

Alvorens het oudercontact van start gaat, zitten Sara en Bart in een apart lokaal te wachten tot ze bij de leerkracht kunnen komen. Sara vraagt aan Bart waarover het gesprek zal gaan (NU WAT DOEN). Daarbij beweegt ze haar hoofd en bovenlichaam naar voren richting Bart (0:14). Bart vertelt dat het eigenlijk gaat om zijn zoontje. Sara vraagt vervolgens ter verduidelijking of het gaat om een oudercontact voor zijn zoontje (WG⁴ BESPREKING VAN). Bart bevestigt dat en vertelt dat zijn zoontje het goed doet op school. Ik wil hierbij opmerken dat voor de opname van start ging, Sara en Bart bij het toekomen aan het lokaal reeds persoonlijke informatie met elkaar hadden uitgewisseld: ze stelden zich aan elkaar voor en Bart vroeg ook waar de tolk vandaan kwam. Hij vertelde ook dat hij per fiets naar de campus gekomen was.

Tijdens de pre-ontmoeting laat Sara haar instemming en begrip merken wanneer Bart iets vertelt door herhaaldelijk te knikken met het hoofd (0:12; 0:22; 0:26; 0:31; 0:40; 0:43), te glimlachen (0:28; 0:32), maar ook door middel van het manuele gebaar OK (0:26) en GOED (0:33). Ze houdt ook voortdurend oogcontact met Bart. Sara maakt vervolgens oogcontact met de onderzoekster (0:46) en kijkt opnieuw naar Bart. Daarna kijkt ze opnieuw naar de onderzoekster terwijl ze OK gebaart naar haar (0:48). Op hetzelfde ogenblik gebaart Bart OK naar Sara. Vervolgens kijkt ook hij op naar de onderzoekster en gebaart OK. De onderzoekster geeft aan dat Sara en Bart naar de leerkracht kunnen, wat door Sara getolkt wordt voor Bart (ANDER LOKAAL GA-NAAR NU). Vervolgens staat Sara als eerste op en volgt Bart haar naar het andere lokaal.

B) Aanvang oudercontact (1:05 – 1:25)

Juf Inge zit in een ander lokaal waar zij Bart en de tolk zal ontvangen. Wanneer Bart, Sara en de onderzoekster binnenkomen, zit Juf Inge aan de tafel met voor haar twee stoelen. Juf Inge maakt eerst oogcontact met en glimlacht naar Bart die binnenkomt (1:07), vervolgens kijkt ze kort naar de onderzoekster en zegt ze zachtjes “dag” (1:10) en maakt ze daarna opnieuw oogcontact met Bart die naar één van de stoelen voor de tafel van de juf gaat (1:12). Bart schudt de hand die juf Inge hem aanreikt. Sara komt na Bart het lokaal binnen. Vervolgens komt ze naar de andere stoel voor de tafel van juf Inge toegestapt. De begroeting tussen Bart en juf Inge tolkt ze staande (ook Bart staat dan nog recht). Wanneer Bart gaat zitten, maakt Sara oogcontact met

⁴ WG staat voor wijsgebaar.

juf Inge en vraagt haar of het goed is dat zij zich naast haar zet (1:20) (“Is het goed dat ik mij daar zet?”: de vraag wordt gesteld in de eerste persoon en Sara wijst ook de plaats aan naast juf Inge terwijl ze de vraag ook simultaan tolkt naar VGT). Juf Inge knikt bevestigend naar Sara en antwoordt “heel goed”. Hierop neemt Sara de stoel vast en verplaatst hem naar de door haar aangewezen plaats. Juf Inge kijkt even links naar Sara die haar stoel aan het verplaatsen is, maar kijkt dan opnieuw naar Bart en begint het gesprek terwijl Sara nog niet neerzit. Juf Inge begroet Sara dus niet uitdrukkelijk zoals ze dat bij Bart wel doet. Mogelijk komt dat omdat Bart, Inge en Sara alvorens het rollenspel van start ging al eventjes met elkaar gebabbeld hebben of omdat Inge het in deze context niet nodig acht, omdat het Bart is die zij ontvangt en niet Sara. Ook Sara begroet Inge niet zelf, zij tolkt enkel de begroeting tussen juf Inge en Bart zoals dat van haar als tolk wordt verwacht.

C) Oudercontact (1:25 – 14:22)

Juf Inge start het gesprek (“We zitten eens eventjes samen om eens te kijken hoe het met uw zoontje Bram gaat in onze klas (.)⁵ vandaag”, 1:25) en kijkt daarbij voortdurend naar Bart. Net voor ze “vandaag” uitspreekt, kijkt juf Inge even naar Sara (1:29) alsof ze wil nagaan of de tolk mee is. Vervolgens kijkt ze opnieuw naar Bart, maar hij kijkt naar de tolk die bezig is met de vertolking. Juf Inge kijkt dan naar het blad voor haar op tafel en lijkt even te wachten tot de tolk klaar is met haar vertolking naar VGT. Dan kijkt ze weer op naar Bart. Op dat moment tolkt Sara “ok” (als vertolking in het Nederlands voor de non-manuele bevestiging van Bart door middel van hoofdknikken, 1:32). Dat moment grijpt juf Inge aan om haar beurt te vervolgen (“euh”), terwijl Sara haar hoofd en bovenlichaam naar voren brengt richting Bart die kort oogcontact maakt met juf Inge (1:33). Sara zelf heeft in dit gedeelte van het gesprek nog geen oogcontact gemaakt met juf Inge. Alvorens Sara haar vertolking naar VGT start, wijst ze naar juf Inge terwijl haar blik eveneens dezelfde richting uitgaat (1:34). Juf Inge legt vervolgens uit hoe Bram zich gedraagt tegenover de andere kleuters in de klas. Op het moment dat zij een nieuwe beurt begint, heeft Sara net de vertolking van juf Inges vorige beurt beëindigd en wacht ze even om voldoende lagtime in te bouwen. Dat pauzemoment grijpt Bart aan om aan te geven (op een verbale manier, 2:11) dat hij wil reageren. Sara start echter haar vertolking naar VGT (2:11), maar juf Inge onderbreekt haar beurt, omdat ze de verbale uiting van Bart heeft opgemerkt. Sara onderbreekt haar vertolking ook even, maar tegelijk met juf Inge herneemt ze de beurt. Bart geeft echter opnieuw een verbaal signaal en begint ook te gebaren (2:13). Daarop stoppen zowel juf Inge als Sara de beurt. Sara knikt uitnodigend naar Bart en maakt daarbij ook een uitnodigend gebaar om hem het woord te geven. Ze brengt haar hoofd en bovenlichaam ook naar voren richting Bart (2:14). Bart vertelt dat hij blij is om te horen dat zijn zoontje het goed doet op zijn school. Juf Inge geeft verbale feedback (“ja ja”, 2:17) tijdens de beurt van Bart, maar dat wordt niet getolkt door Sara, zij is om dat moment aan het tolken voor Bart naar het Nederlands. Juf Inge vraagt vervolgens aan Bart hoe Bram zich thuis gedraagt. Opnieuw wijst Sara even kort naar juf Inge alvorens ze haar vraag vertolkt naar VGT (2:21). Wanneer Bart begint te gebaren, brengt Sara opnieuw haar hoofd en bovenlichaam naar voren en knikt ze naar Bart alvorens ze begint te tolken naar het Nederlands (2:34). Tijdens de vertolking naar het Nederlands laat Sara haar schouder en haar hoofd meermaals naar rechts hellen, in de richting van juf Inge. Juf Inge reageert met “het is fijn om te horen”

⁵ (.) is de notatieconventie in de conversatieanalyse voor het aanduiden van een stilte korter dan 0,2 seconde (Mazeland, 2012).

op de beurt van Bart, waarop Bart de beurt afsluit met GOED, maar dat wordt niet getolkt door Sara (2:49).

Vervolgens geeft juf Inge meer toelichting bij de sociale vaardigheden van Bram. Die omschrijft zij als sterk en ze geeft ook aan dat Bram vaak met de rustige klasgenootjes speelt. In haar vertolking kiest Sara voor enkele toevoegingen (SOCIAAL “gebied” BRAM ECHT STERK **VLOT**, 2:55) (KINDEREN RUSTIG NIET **wwc**⁶: “ **drukspelende kinderen**”, 3:07). Bart geeft feedback door middel van GOED, wat door Sara getolkt wordt als “ja” (3:13) waardoor juf Inge de beurt die ze zelf wilde beginnen aan Bart laat. Bart vraagt of de communicatie vlot verloopt in de klas. Wanneer Bart gebaart, brengt Sara haar hoofd opnieuw naar voren richting Bart. Tijdens haar vertolking naar het Nederlands blijft ze oogcontact houden met Bart, maar draait haar hoofd wel naar rechts, in de richting van juf Inge (3:18). Juf Inge begint een nieuwe beurt terwijl Sara nog aan het tolken is naar het Nederlands, waardoor er een korte overlap ontstaat, omdat Sara haar zin toch nog afmaakt (3:22). Aangezien de overlap erg kort is, gaat er geen informatie verloren. Sara wijst opnieuw kort naar juf Inge voordat ze begint te tolken naar VGT (3:23) en kijkt ook even naar de juf (die het oogcontact met Bart behoudt). Juf Inge legt daarna uit dat Bram heel zelfstandig kan werken in de klas, waarop Bart OK gebaart en dat door Sara getolkt wordt als “Ok, dat is heel goed he” (3:57). Sara leunt wat naar voren wanneer Bart zijn beurt verder opneemt (3:58). Tijdens Sara’s vertolking naar het Nederlands geeft juf Inge zowel verbaal (“ja”, “uh uh”, “ah”) als non-verbaal (hoofdknikken, glimlachen) feedback, maar dat wordt niet opgemerkt door Bart, omdat hij oogcontact blijft houden met de tolk die naar het Nederlands aan het tolken is (3:58- 4:14). Ook Sara tolkt deze uitingen niet, maar op het einde van haar vertolking laat ze haar hoofd sterk naar rechts, in de richting van juf Inge hellen (4:13). Juf Inge neemt de beurt dan over, waarop Sara eerst naar juf Inge wijst en even naar haar kijkt voordat ze haar vertolking naar VGT start (4:15). Juf Inge legt uit dat Bram soms problemen heeft met het uitvoeren van taalopdrachten, wat zich onder meer uit door het moeilijk vinden van rijmwoorden (4:58). In haar vertolking naar VGT (zie kader 1 hieronder) past Sara de lexicale en grammaticale structuren aan, om de boodschap op een duidelijke manier over te brengen aan Bart.

I: Ook met bijvoorbeeld rijmwoordjes zoeken eh dus boot noot das voor hem nog erg moeilijk.
S: BIJVOORBEELD ZOEKEN WOORD++ R-I-J-M-E-R-N BIJVOORBEELD BOOT_{lokalisatie a} NOOT_{lokalisatie b}
B: rijm (mondbeeld) (hoofdknikken)
S: **ALLE-TWEE ZOEKEN KIEZEN**_{lokalisatie b} **KIEZEN**_{lokalisatie a} **wwc: “ woorden passen bij elkaar**_{congruentie lokalisatie a-b}
B: (hoofdknikken)
S: WG MOEILIK VOOR-HEM
B: moeilijk (mondbeeld)
(hoofdknikken)

Kader 1

⁶ De afkorting wwc staat voor werkwoordelijke constructie.

Sara past de boodschap lexicaal aan door middel van een toevoeging (deze toevoeging staat vetgedrukt in kader 1), waarmee ze het begrip rijmen uitlegt aan Bart nadat ze het eerst gespeld heeft. Sara neemt zelf het initiatief voor deze toevoeging, Bart vraagt haar er niet nadrukkelijk om. Sara verduidelijkt bovendien de boodschap ook grammaticaal door uitvoerig gebruik te maken van lokalisatie in de ruimte, een grammaticaal mechanisme dat erg belangrijk is voor gebarentalen. Bovendien maakt ze ook gebruik van de gelokaliseerde ruimten om congruentie tussen de twee gelokaliseerde begrippen te verwezenlijken. Mogelijk anticipeert de tolk hier op een mogelijk begripsprobleem dat volgens haar zou kunnen ontstaan bij Bart rond het begrip ‘rijmen’ of meent ze dat het spellen van het woord rijmen niet volstaat. Door de boodschap lexicaal en grammaticaal te versterken stemt de tolk zich via haar taalgebruik af op Bart. Vervolgens vraagt juf Inge of Bart thuis zulke taalproblemen ook al heeft opgemerkt (5:15). Opnieuw stemt Sara de Nederlandstalige boodschap af op Bart door de lexicale en grammaticale keuzen die ze maakt (zie kader 2 hieronder).

I: Ik weet niet of dat jullie thuis al zoiets (.) is opgevallen of dat jullie zelf ondervinden van oei (.) das toch lastig soms nog?		
S: THUIS OOK ZIEN wwc: “oei”	WG _{lokalisatie a}	WOORD ONTHOUDEN MOEILIJK VOOR-HEM
B: (hoofdknikken)	(hoofdknikken)	(hoofdknikken)
S: AL ZIEN WG _{Bart}		
B: (hoofdknikken)	JA	

Kader 2

Sara kiest voor een directe vraagstelling in plaats van de indirecte vraagvorm van juf Inge letterlijk te vertalen (“ik weet niet of...” wordt weggelaten in de vertolking) en ze maakt het onderwerp van de vraag ook concreet (“al zoiets”; “das” wordt getolkt door een herhaling van het probleem, namelijk het moeilijk kunnen onthouden van woordjes). Sara past ook de volgorde van de boodschap aan: het laatste gedeelte van de boodschap in het Nederlands wordt naar voren geplaatst in de vertolking naar VGT. Het einde van de vertolking in VGT sluit ook af met een directe vraag (door middel van het wijsgebaar gericht naar Bart, 5:24). Bart vraagt vervolgens aan juf Inge of de school begeleiding kan voorzien voor Bram, omdat hij zelf niet goed weet hoe hij dat moet aanpakken. In de kader hieronder (kader 3) staat het antwoord van de juf en de vertolking van Sara (5:50).

I: Ja, dat	}	kan ik heel goed begrijpen.
S: JA WG _{juf Inge}		BEGRIJPEN
B:		(hoofdknikken, handen worden naar boven gebracht)
I: Daarom dat wij ook daarin een stukje willen meehelpen eigenlijk.		
S: DAAROM WIJ WILLEN HELPEN	}	VAN _{congruentie Bart}
B:		(hoofdknikken, handen worden naar boven gebracht)
S: Ja		

Kader 3

Bij de aanvang van haar vertolking naar VGT (JA WG) kijkt Sara eerst weer naar juf Inge, vervolgens heeft ze opnieuw oogcontact met Bart. Op dat moment geeft Bart al non-manuele feedback (handen worden naar boven gebracht), maar die wordt niet getolkt door Sara. Even later herhaalt Bart dezelfde non-manuele feedback die nu wel getolkt wordt door Sara (“ja”), omdat ze nu wel klaar is met haar vertolking naar VGT. In het begin vertolkt Sara de “ik” van juf Inge door middel van een wijsgebaar naar juf Inge, maar de “wij” tolkt ze wel als WIJ. Het wijsgebaar is dus een breuk met het tolken in de ik-persoon die Sara wel steeds consequent aanhoudt in haar vertolkingen van VGT naar Nederlands. Wat opvalt, is dat Sara het merendeel van haar vertolkingen van Nederlands naar VGT begint met een kort wijsgebaar naar de juf. Misschien heeft dit wijsgebaar dan niet zozeer de functie van het verwijzen naar de persoon van juf Inge, maar eerder om de start van de vertolking naar VGT aan te geven. Juf Inge stelt dan aan Bart voor om het CLB in te schakelen. Dat zorgt voor een begripsprobleem bij Bart (4:50, zie kader 4 hieronder).

I:	Wat wij zouden willen voorstellen is om misschien eens een keertje met het CLB samen te zitten.
S:	VOORSTEL WIJ VOORSTEL WAT MISSCHIEN KAN BESPREKEN C- L- B (hoofdknikken)
I:	Eeeuhm zij kunnen dan is
B:	L-C
I:	C-L-B
B:	C-L { KEN WOORD WOORD KEN
I:	{ CLB, dat ken ik niet. Wat is dat
I:	juist?

negatie

Kader 4

Juf Inge breekt haar zin (“zij kunnen dan is”) af, omdat ze merkt dat er een communicatieprobleem is ontstaan. Ze ziet dat Bart begint te gebaren en blijft naar hem kijken. Sara kijkt wanneer ze de eerste keer CLB tolkt voor Bart uitdrukkelijk naar hem, terwijl ze ook knikt met haar hoofd waarmee ze wilt nagaan of Bart het begrepen heeft. Ze spelt CLB opnieuw, maar nu trager. Bart geeft vervolgens aan dat hij het CLB niet kent. Tijdens de vertolking naar het Nederlands draait Sara haar hoofd naar rechts, in de richting van juf Inge, maar behoudt ze ook het oogcontact met Bart. Juf Inge licht vervolgens kort toe wat het CLB precies is. Tijdens de simultane vertolking naar VGT geeft Bart de tolk veel non-manuele feedback door middel van hoofdknikken en brengt ook een keer zijn wijsvinger (6:30) naar boven om aan te geven dat hij de uitleg begrijpt. Sara tolkt dit na het einde van haar tolkbeurt naar VGT als “ja” (6:39).

Vervolgens neemt Bart de beurt en ontstaat er overlap, omdat juf Inge op basis van de vertolking van Sara mogelijk besluit dat de beurt van Bart ten einde is. Dat is echter niet het geval; Bart gebaart verder en Sara blijft naar hem kijken. Ze begint evenwel pas later naar het Nederlands te tolken, waardoor juf Inge mogelijk meent dat zij een nieuwe beurt kan beginnen (7:30, zie kader 5 hieronder).

B: O-K GOED WG VIND GOED wwc: "proberen"	WG KAN-NIET GOED wwc: "begeleiden"
S: Ok, das goed. Dan zal ik dat proberen te doen ja.	
I:	Maar dan denk ik dat we best is
B: MEER MEER COMMUNICATIE BEGRIJPEN DUIDELIJK	

Kader 5

Bij de overlap blijft Sara naar Bart kijken, maar brengt ze heel even haar hand naar boven (7:32). Ik denk niet dat deze beweging een mogelijke aanvang is om de overlap van juf Inge te beginnen tolken, maar eerder een (onbewust) signaal om haar erop te wijzen dat Bart nog aan het woord is. Juf Inge breekt dan snel zelf haar beurt af, omdat ze door haar oogcontact met Bart zelf ziet dat zijn beurt nog niet beëindigd is. Sara zelf herneemt later de beurt van juf Inge niet. Wanneer juf Inge kort verbaal feedback ("ja", 9:28 + 9:32) geeft tijdens de vertolking van Sara naar het Nederlands, tolkt Sara dit na het afsluiten van haar vertolking (9:32). Later is er opnieuw een moment van overlap (10:03, zie kader 6 hieronder).

B: (hoofdknikken)	GOED MAAR
S:	Ok WG WG VOEL OOK
I:	En ik voel ook wel aan (.)

Kader 6

Juf Inge start haar beurt al terwijl Sara de korte beurt van Bart naar het Nederlands tolkt ("ok"). Bart wil de beurt voortzetten (MAAR), terwijl Sara naar juf Inge wijst om vervolgens de vertolking naar VGT te beginnen. Bart knikt dan kort naar Sara om aan te geven dat ze voort kan tolken voor juf Inge, die zelf ook ziet dat Bart nog iets wilde zeggen. Ze pauzeert daarom even kort ("en ik voel ook wel aan (.)"), en kijkt snel naar de tolk. Wanneer ze ziet dat Sara aan het tolken is naar VGT, zet juf Inge haar beurt voort. Even later treedt er opnieuw overlap op, maar nu tolkt Sara voor beide partijen (10:50, zie kader 7 hieronder).

B: ZELF KIEZEN NIET	ZELF GOESTING wwc: "niet in zijn plaats beslissen"
S:	
S:	keuze ik kan (vervolg is onverstaanbaar door overlap met juf Inge)
I: Hij moet	zelf kiezen wat hij graag doet ja
S:	
B:	BIJVOORBEELD VROEGER MOET wwc: "keuze opdringen"
S:	Dus ja, het is niet zoals vroeger dat
S: ik zeg nu moet je dit gaan doen	

Kader 7

Sara onderbreekt kort haar vertolking naar het Nederlands om eerst de overlap van juf Inge te tolken. Bart gebaart ondertussen verder, maar Sara zet daarna moeiteloos de vertolking naar het Nederlands voort. Aangezien het hier slechts om een korte overlap gaat, kost het de tolk niet al te veel moeite om hetgeen wat Bart gebaart tijdens de overlap te onthouden. Niet veel later is er opnieuw overlap waarbij Sara voor beide partijen tolkt, maar nu eerst voor Bart en dan pas voor juf Inge. Dat heeft wel tot gevolg dat er overlap ontstaat tussen de tolk en de juf (11:45, zie kader 8 hieronder). Tijdens deze passage stemt de tolk haar non-verbale vertolking sterk af op de intonatie en intentie van juf Inge. Dat wordt bevestigd door de feedback (lach) van Bart (11:38).

B:		[WAAR JA	
S:				[
I:	Dus euh daar moeten	[we nog wel wat in] gaan oefenen.
S:	NOG OEFENEN NODIG WG			

Kader 8

Bart vertelt vervolgens voort, maar de tolk begrijpt Bart niet. Ze laat dit weten aan Bart, die zijn verhaal herneemt voor de tolk. De tolk bevestigt vervolgens aan Bart dat ze het nu wel begrepen heeft (12:20). Er ontstaat dus een miniconversatie tussen Bart en Sara, maar die wordt niet getolkt voor de juf. Zij blijft gewoon oogcontact houden met Bart (zie kader 9 hieronder).

B:	ANDER SCHOOL GROEP VRIENDEN KOMEN SAMEN WEG PLEZANT WANDELEN			[OOK
S:] hand aandacht vragen
S:	NIET BEGRIJPEN WG				
B:	[WG		[B-R-A-M VRAGEN SCHOOL VRIENDEN (KOMEN) SAMEN FEEST
S:			(hoofdknikken)		(hoofdknikken)
B:	[SPELEN			
S:	["ah" SPELEN THUIS SPELEN			

Kader 9

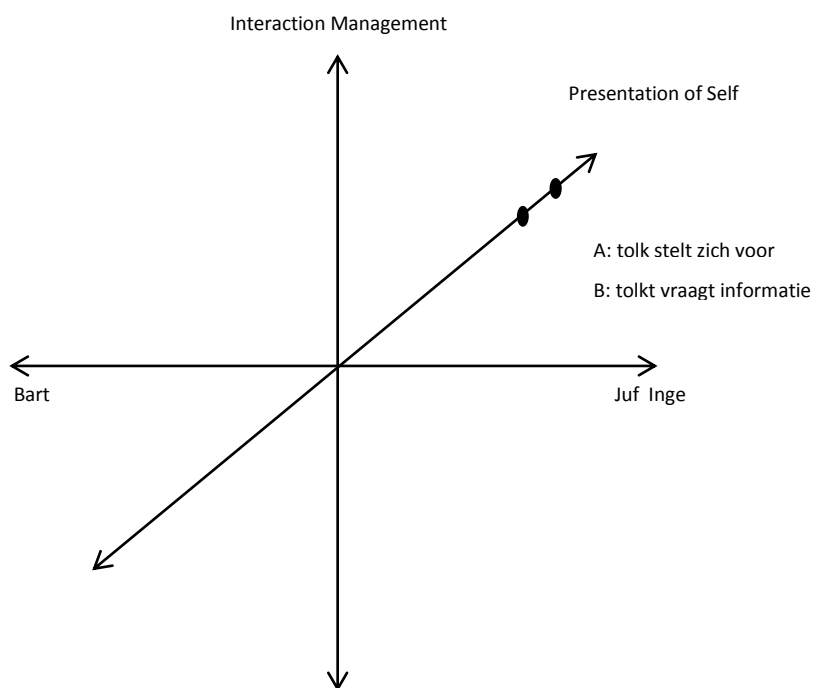
Sara onderbreekt de beurt van Bart dus om te laten weten dat ze het verhaal niet begrijpt (ze vraagt zijn aandacht en gebaart dan NIET BEGRIJPEN WG (= ik begrijp niet wat je zegt)). Vervolgens vertelt Bart zijn verhaal opnieuw, waarbij Sara eerst non-manueel bevestigt dat ze het nu wel begrepen heeft (hoofdknikken) en dan ook manueel kort de boodschap herhaalt ('thuis spelen'). Juf Inge weet niet wat er precies gebeurt, omdat Sara deze miniconversatie tussen haar en Bart niet tolkt. Bij het afsluiten van het gesprek geeft juf Inge Bart een hand. Bart gebaart DANK-U en draait zich daarbij expliciet in de richting van juf Inge, zodat er ook echt oogcontact is tussen hen. Vervolgens kijkt

juf Inge even naar Sara die de afscheidsgroet van juf Inge tolkt naar VGT (14:21).5.2 Analyse rollenspel tolk VGT 1

5.2.1 Presentation of self

1. Pre-ontmoeting

Zoals Llewellyn-Jones en Lee (2014) reeds aangaven, is de *presentation of self* aan het begin van de interactie vaak sterker aanwezig om het vertrouwen van de gesprekspartners te winnen. Dat is ook in dit rollenspel het geval. Dit werd niet opgenomen op video, maar we hebben gezien dat de tolk zich voorstelt aan Bart alvorens ze naar het lokaal gaan waarin de juf zich bevindt. Dit is een openlijke vorm van *presentation of self* en bovendien stelt de tolk zich op deze manier ook voor als een conversatiepartner die zich gedraagt volgens de te verwachte normen (i.e. twee mensen begroeten elkaar en stellen zich aan elkaar voor wanneer ze elkaar voor het eerst ontmoeten) (model 1, A). De tolk versterkt vervolgens haar *presentation of self* wanneer ze zelf vraagt om meer informatie over de situatie waarin ze als tolk zal optreden (model 1, B). Op deze manier presenteert de tolk volgens mij in hoge mate haar echte *self*, een beoordeling die wordt bevestigd door de analyse van mijn medestudente. Volgens haar is er hier ook *high presentation of self*, omdat de tolk zelf het initiatief neemt en zich niet opstelt als een neutrale tolk die een professionele afstand bewaart met de dove cliënt.

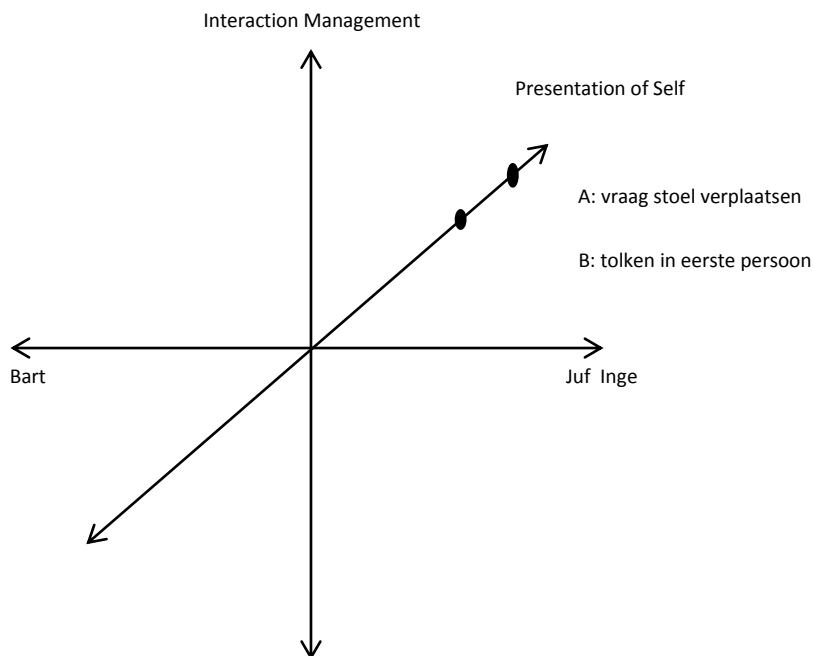

Model 1: Presentation of self rollenspel tolk VGT 1: pre-ontmoeting

2. Aanvang oudercontact

Zoals Llewellyn-Jones en Lee (2014) aangeven blijft de mate waarin de *presentation of self* wordt uitgedrukt niet gedurende de hele interactie hetzelfde. In deze fase van het rollenspel is de *presentation of self* minder uitdrukkelijk aanwezig. Zo vindt er tussen juf Inge en Sara bijvoorbeeld geen expliciete begroeting of voorstelling van elkaar plaats, zoals dat in de pre-ontmoeting tussen Bart en Sara wel het geval was.

Wanneer Sara zelf het initiatief neemt om te vragen of de stoel verplaatst mag worden (model 2, A), is dat wel een hoge *presentation of self*. De medestudente die de analyse zelf ook deed, omschreef deze actie ook als een hoge *presentation of self*. Bovendien tolkt Sara consequent in de eerste persoon (model 2, B).

Model 2: Presentation of self rollenspel tolk VGT 1: aanvang oudercontact

3. Oudercontact

Tijdens het eigenlijke oudercontact is *presentation of self* van de tolk naar mijn mening eerder laag. De medestudente die de analyse ook uitvoerde, is dezelfde mening toegedaan. Het is niet ongewoon dat in deze fase van het gesprek de *presentation of self* minder uitdrukkelijk aanwezig is, omdat doorheen een gesprek de *presentation of self* zelden in dezelfde mate aanwezig blijft (Llewellyn-Jones & Lee, 2014). Een uitzondering hierop is de vraag om verduidelijking van de tolk (zie kader 9, p.45). De tolk neemt zelf het initiatief om aan te geven dat ze iets niet begrijpt door de aandacht van Bart te vragen. Ze tolkt de vraag in de eerste persoon (zoals ze bovendien nagenoeg voortdurend in de eerste persoon tolkt, zowel naar VGT als naar het Nederlands). Wanneer Bart zijn uiting herhaalt, bevestigt de tolk

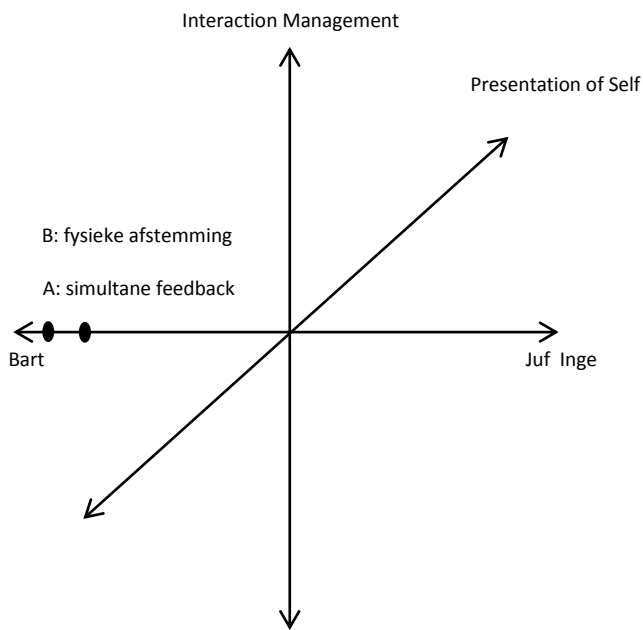
zowel manueel als non-manueel (de boodschap kort herhalen en hoofdknikken) dat ze het nu wel begrepen heeft. Net zoals de medestudente vind ik dit verzoek een voorbeeld van hoge *presentation of self*, omdat de tolk zelf het initiatief neemt en zich daarbij niet neutraal opstelt: ze tolkt in de eerste persoon en geeft veel feedback.

Wat wel opvalt is dat de tolk bijna steeds voor ze haar vertolking naar VGT start, kort wijst naar juf Inge. Volgens de medestudente is dit een vorm van hoge *presentation of self*, omdat de tolk volgens haar op deze manier afstand neemt van wat juf Inge zegt. Ze vergelijkt dit met het feit dat de tolk in het Nederlands ook niet naar juf Inge verwijst door middel van de derde persoon (bijvoorbeeld “zij denkt...”) maar wel de eerste persoon (bijvoorbeeld “ik denk...”) gebruikt. Als de tolk met het wijzen afstand zou nemen van wat juf Inge zegt, dan is dit volgens mij net een lage *presentation of self*. Ik denk daarom dat het wijzen hier niet zozeer de functie van *presentation of self* heeft, maar eerder een vorm van *interaction management* is. Op deze manier zou de tolk Bart mogelijk kunnen laten weten dat ze haar vertolking naar VGT gaat starten, of hem laten weten dat juf Inge iets aan het zeggen is en ze haar vertolking naar VGT weldra zal starten. Mijn medestudente besloot dat de *presentation of self* voor de start van het eigenlijke gesprek erg hoog was, maar tijdens het gesprek laag was.

5.2.2 Interpreter – Participant Alignment

1. Pre-ontmoeting

Volgens Llewellyn-Jones en Lee (2014) is het niet ongewoon dat bij de aanvang van een conversatie heel wat *alignment* terug te vinden is. Dat is in deze fase van het rollenspel niet anders. De tolk geeft tijdens de beurten van Bart bijna voortdurend simultaan feedback, zowel op manuele als niet-manuele wijze. Ze knikt herhaaldelijk met haar hoofd, glimlacht, of gebaart O-K of GOED. Ze houdt ook steeds oogcontact met Bart. Bovendien stemt ze zich ook ‘fysiek’ af op Bart. Wanneer ze meer informatie vraagt over de situatie beweegt ze haar lichaam naar voren in de richting van Bart. Net zoals de *presentation of self* in hoge mate aanwezig is tijdens deze fase van het rollenspel, meen ik dat ook voor deze tweede dimensie hetzelfde geldt. Ik zou willen opmerken dat ik vind dat deze hoge mate van *alignment* ook de *presentation of self* versterkt. Het is de tolk in eigen persoon die zich geïnteresseerd opstelt en die interesse ook laat blijken.

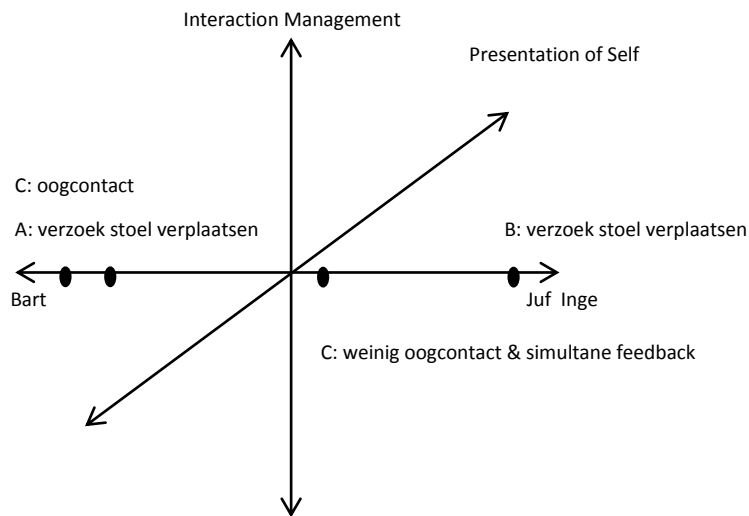
Model 3: Interpreter – Participant Alignment rollenspel tolk VGT 1: pre-ontmoeting⁷

2. Aanvang oudercontact

De belangrijkste *alignment*-actie in deze fase is het verzoek van Sara aan juf Inge om de stoel te mogen verplaatsen. Naar mijn mening stemt ze zich zo zowel op juf Inge als Bart af, temeer omdat ze het verzoek zowel in het Nederlands als in VGT formuleert. Ze stemt zich af op Bart, omdat ze er zich bewust van is dat ze de stoel moet verplaatsen, opdat Bart haar goed kan zien (model 4, A). Ze stemt zich met dit verzoek ook af op juf Inge, omdat ze het verzoek rechtstreeks aan de juf richt in de eerste persoon en daarbij ook oogcontact maakt (dit versterkt ook haar *presentation of self*, omdat ze als tolk het initiatief neemt) (model 4, B).

Daarnaast is er weinig afstemming van de tolk ten aanzien van de juf. Er is bijvoorbeeld weinig tot geen simultane feedback van de tolk tijdens de beurten van juf Inge en ook het oogcontact tussen hen is erg beperkt, hoewel juf Inge wel kort oogcontact wil maken. Deze poging wordt niet opgemerkt door de tolk en juf Inge start het gesprek dan al voor de tolk neerzit (model 4, C). De tolk houdt wel voortdurend oogcontact met Bart (model 4, D).

⁷ In het assenstelsel komt de meest linkse zwarte stip op een as overeen met de beschrijving die bij de letter A staat.

Model 4: Interpreter – Participant Alignment rollenspel tolk VGT 1: aanvang oudercontact

3. Oudercontact

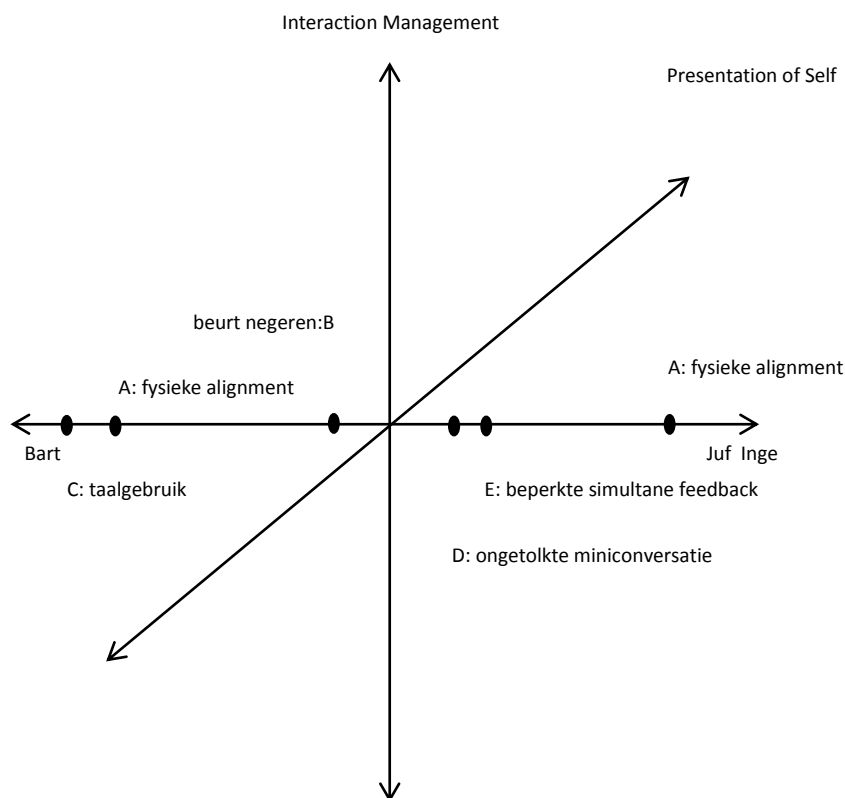
De fysieke toenadering van de tolk ten aanzien van zowel Bart als juf Inge is een opvallend gegeven gedurende de hele interactie. Tijdens het tolken voor juf Inge helt het hoofd en/of het bovenlichaam van de tolk vaak naar rechts in de richting van juf Inge, terwijl de tolk haar hoofd en/of bovenlichaam dan weer regelmatig naar voren brengt in de richting van Bart wanneer hij een beurt begint. Hoewel het in de studie van Llewellyn-Jones en Lee (2014) niet expliciet vermeld wordt, meen ik dat er hier sprake kan zijn van een sterke fysieke *alignment* (model 5, A) van de tolk tegenover de beide partijen.

Wanneer Bart tijdens een pauzemoment aangeeft dat hij wil reageren, wordt dit signaal in eerste instantie niet opgemerkt door de tolk (2:11). Pas wanneer Bart een tweede keer signaleert dat hij wil reageren, stopt de tolk haar vertolking naar VGT omdat juf Inge zelf ook haar beurt onderbreekt. Dit zou gezien kunnen worden als een negatieve *alignment* (model 5, B) tegenover Bart die positief is voor juf Inge. Ook de medestudente omschrijft deze actie van de tolk als een vorm van lage *alignment* ten aanzien van Bart. De tolk herstelt zich wel en nodigt Bart expliciet uit om zijn beurt te beginnen. De tolk stemt haar taalgebruik ook af op Bart (zie kader 1, 2, 8, p. 41-42-45), wat voor mij een hoge vorm van *alignment* is, omdat het bijdraagt tot een vlotte communicatie tussen Bart en juf Inge (model 5, C).

De miniconversatie tussen Bart en de tolk (zie kader 9, p.45) wordt niet getolkt naar het Nederlands, waardoor juf Inge even buiten het gesprek wordt geplaatst. Daarom is dit voor mij eerder een negatieve *alignment* van de tolk ten aanzien van juf Inge (model 5, D). De medestudente vroeg zich af of deze actie van de tolk een vorm van *alignment* is ten aanzien van Bart. Naarmate het gesprek vordert, treedt er ook meer overlap op. Mogelijk komt dit voort uit het feit dat de tolk meer aandacht heeft voor de simultane feedback die de gesprekspartners elkaar geven en deze ook tolkt. Deze toenemende overlappen wijzen mogelijk op een verhoogde *alignment* tussen de gesprekspartners.

De tolk zelf geeft tijdens of na de beurten van juf Inge weinig tot geen simultane feedback aan haar. Juf Inge kijkt soms snel naar de tolk tijdens haar beurten, waaruit mogelijk afgeleid kan worden dat zij wel feedback van de kant van de tolk mist. Dat zou ook kunnen voortkomen uit het feit dat Bart bijna

voortdurend naar de tolk kijkt en niet naar juf Inge. Hierdoor zou voor haar de indruk kunnen ontstaan dat het niet gaat om een interactie tussen haar en Bart, maar tussen Bart en de tolk. De analyse van mijn medestudente bevatte twee tolkacties die ik niet had in mijn analyse. Ten eerste interpreteert zij de overlap tussen Bart en Inge (7:30) als een vorm van *alignment* van de tolk met Inge. Volgens mijn medestudente geeft de tolk eerst een aanzet om te tolken voor Inge, maar als Inge zelf zwijgt, tolkt Sara uiteindelijk voor Bart. Ten tweede geeft het glimlachen van de tolk tijdens haar vertolking (11:43) volgens mijn medestudente mogelijk blijk van meeleven met Bart. Daarom is dit volgens haar een vorm van *alignment* van de tolk ten aanzien van Bart. Zij is ook van mening dat de tolk bij overlap zich meer afstemt op juf Inge, maar tijdens het gesprek haar lichaamstaal misschien eerder op Bart afstemt.

Model 5: Interpreter- Participant Alignment: rollenspel tolk VGT 1: oudercontact

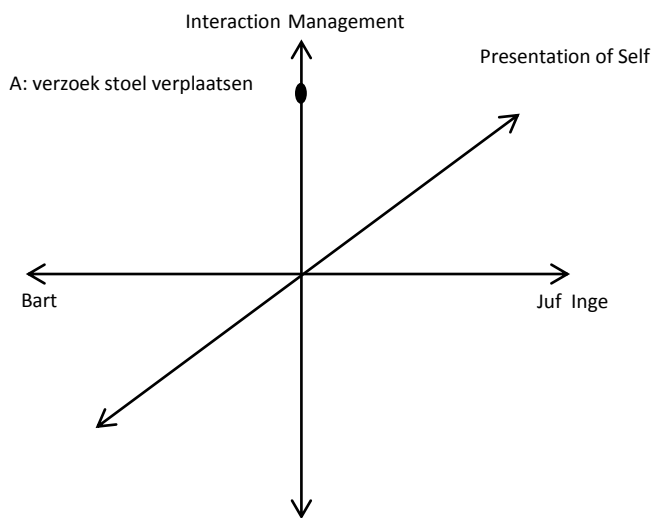
5.2.3 Interaction Management

1. Pre-ontmoeting

In deze fase is er weinig *interaction management* voor de tolk, omdat de tolk nog niet aan tolken is. Toch zou de korte interactie tussen de tolk en de onderzoekster wel als *interaction management* van de kant van de tolk kunnen gezien worden. Ze maakt immers oogcontact met de onderzoekster en vraagt haar of het ok is (ze gebaart O-K en vraagt het ook verbaal). Net omdat de tolk zelf het initiatief neemt, draagt het ook bij tot de *presentation of self*.

2. Aanvang oudercontact

Het verzoek van Sara om de stoel te mogen verplaatsen is voor mij een openlijke vorm van hoog *interaction management* (model 6, A). Het is immers een directe tussenkomst van de tolk die ze bovendien zelf initieert. Met deze actie bepaalt ze haar eigen fysieke positie in het gesprek, opdat de communicatie tussen de gesprekspartners vlot kan verlopen: Bart kan de tolk goed zien, terwijl Bart en juf Inge ook nog makkelijk oogcontact kunnen hebben. Juf Inge maakt daarvan zorgvuldig gebruik: ze kijkt bijna voortdurend naar Bart en geeft non-verbaal ook veel feedback. Bart zelf geeft ook veel feedback, maar die is bijna uitsluitend op de tolk gericht. Hij kijkt tijdens het hele gesprek nauwelijks naar juf Inge, waardoor hij haar non-manuele feedback amper opmerkt.

Model 6: Interaction Management rollenspel tolk VGT 1: aanvang oudercontact

3. Oudercontact

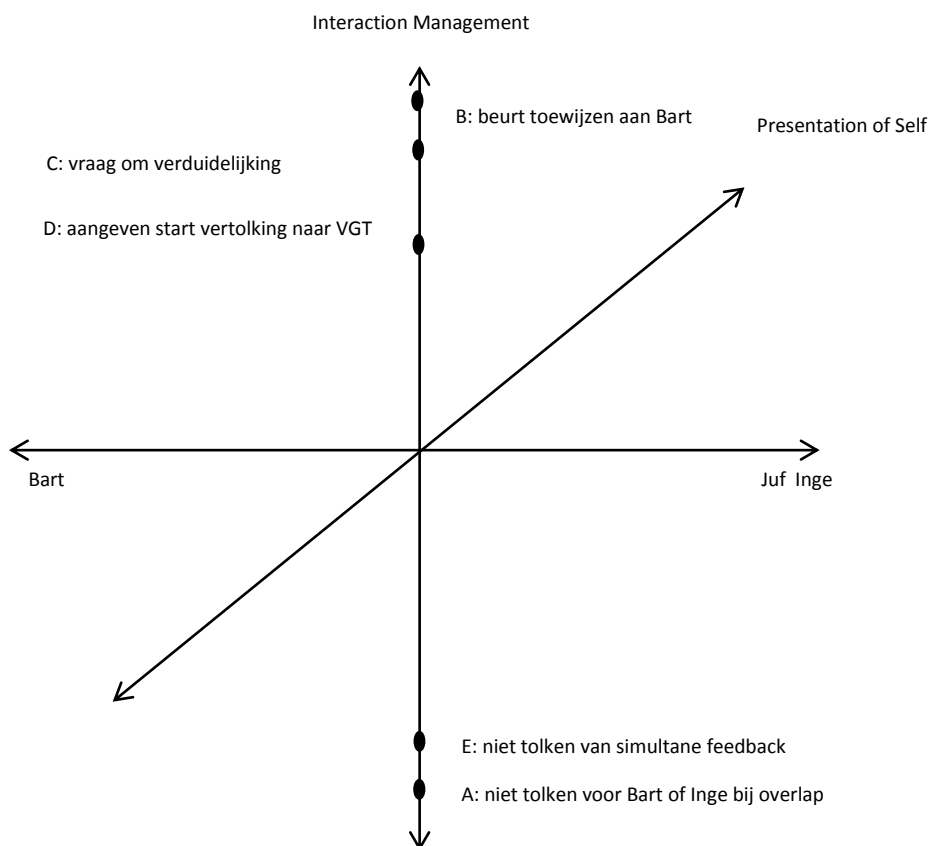
In het algemeen hoeft de tolk niet veel initiatief tot *interaction management* te nemen, omdat de beurtwisseling tussen de gesprekspartners vrij geordend verloopt. Uit de analyse van de medestudente blijkt dat zij tot dezelfde conclusie komt. Zowel zij als ik menen dat dit in grote mate een verdienste is van juf Inge. Zij kijkt nagenoeg voortdurend naar Bart, waardoor zij zich rechtstreeks richt tot Bart als gesprekspartner. Op die manier controleert ze waarschijnlijk haar beurt om overlap te vermijden. Dat gebeurt bijvoorbeeld wanneer juf Inge het initiatief neemt om de beurt aan Bart te geven door haar eigen beurt te stoppen wanneer hij aangeeft dat hij wil reageren. Voor mij en voor mijn medestudente betekent dit een negatieve vorm van *interaction management* vanwege de tolk, omdat zij het signaal van Bart negeert en het juf Inge is die het management in handen neemt (2:11, model 7, A). Dit kan eveneens geïnterpreteerd worden als een negatieve vorm van *alignment* tegenover Bart. Door Bart nadien expliciet de beurt toe te wijzen, vertoont de tolk dan weer wel een openlijke vorm van *interaction management* (model 7, B).

Een belangrijk onderdeel van *interaction management* is het omgaan met overlap. Bij overlap tussen Bart en juf Inge negeert de tolk soms het signaal van Bart (zie kader 3, p.42), tolkt ze wel voor Bart en niet voor Juf Inge die zelf haar beurt onderbreekt (zie kader 5, p.44) of tolkt ze enkel voor juf Inge en

geeft Bart zelf zijn beurt op (zie kader 6, p.44). Deze vormen wijzen eerder op laag *interaction management*, omdat de tolk de overlap niet oplost en slechts voor één van beide partijen tolkt. De tolk zou deze overlappen ook mogelijk kunnen oplossen door één van de gesprekspartners te vragen eventjes te wachten (in VGT zou dit snel kunnen met een kort “wacht-even-gebaar”), tolken voor de andere gesprekspartner en dan tolken voor de gesprekspartner die eventjes heeft gewacht. Op deze manier komen beide gesprekspartners aan het woord en getuigt de tolk van een hoge vorm van *interaction management*. Nu ligt die vooral in de handen van juf Inge en Bart. De overlap beschreven in kader 7 (p.44) is dan net weer een bedekte vorm van *interaction management*, omdat de tolk voor beide partijen tolkt zonder de natuurlijke conversatie te verstoren.

Bij de overlap beschreven in kader 8 (p.45) tolkt de tolk dan weer eerst voor Bart, waardoor er overlap ontstaat met juf Inge. Overlap tussen gesprekspartners treedt ook op wanneer sprekers zich op elkaar afstemmen, waardoor deze passage ook beschouwd kan worden als een positieve *alignment* tussen de tolk en juf Inge (zie ook 3.2.2).

De vraag om verduidelijking (zie kader 9, p.45) is een openlijke vorm van *interaction management* (model 7, C), omdat het hier gaat om een directe tussenkomst van de tolk. Het is evenwel een tussenkomst die de conversatie stopzet, omdat Bart zijn verhaal moet hernemen. Aangezien zulke tussenkomsten de natuurlijke interactie verstoren, zijn verzoeken om verduidelijkingen door middel van simultane feedback te verkiezen boven directe tussenkomsten (Llewellyn-Jones & Lee, 2014). Mijn medestudente besloot dat het *interaction management* tijdens het gesprek in het algemeen erg laag of zelfs onbestaande was. Volgens haar laat de tolk de interactie haar gang zijn, omdat de interactie ook niet vraagt om ingrepen.

Model 7: Interaction Management rollenspel tolk VGT 1: oudercontact

5.3 Rollenspel tolk VGT 2

Het tweede rollenspel is opnieuw een oudercontact waarbij ik opnieuw pseudoniemen zal gebruiken om de anonimiteit van de deelnemers aan het onderzoek te waarborgen. Juf An is leerkracht in het zesde leerjaar en heeft Luc en Riet, de slechthorende vader en dove moeder van Fien, uitgenodigd voor een gesprek over hun dochter. Luc en Riet gebruiken beiden VGT en hebben een tolk VGT, Ellen, meegebracht.

In tegenstelling tot de vorige analyse zal ik niet het volledige gesprek analyseren, omdat een gedeelte van de opname niet representatief is voor het onderzoek. Riet begon na enige tijd over haar echte dochter te praten waardoor de andere deelnemers verward raakten en besloten werd het gesprek af te ronden. Net zoals bij de vorige analyse is het onmogelijk om alle strategieën en handelingen die de tolk stelt te bespreken. Ik beperk me daarom tot de belangrijkste strategieën en handelingen van de tolk die passen binnen het driedimensionaal model van Llewellyn-Jones en Lee (2014).

5.3.1 Analyse

Voor het eigenlijke oudercontact van start gaat, zitten Luc, Riet en de tolk in een apart lokaal. De tolk vertelt over werk en haar ervaring als tolk (0:04, A). Vervolgens vraagt Luc waar de tolk woont en ontstaat er tussen de drie gesprekspartners een kleine conversatie over het pendelverkeer van

Ellen. Riet vraagt dan weer meer informatie over het werk van Ellen. Daarna vraagt Ellen vanwaar Luc en Riet afkomstig zijn en hoe ze heten (0:45, B). Ze geeft veel simultane feedback tijdens de uitingen van Luc en Riet door middel van hoofdknikken en glimlachen (0:55, C). Die simultane feedback gebruikt ze ook om na te gaan of Luc en Riet weten welke persoon ze bedoelt wanneer ze over die bepaalde persoon iets zegt (0:03) of om zelf te bevestigen dat ze Luc en Riet correct begrepen heeft (0:49, zie kader 10).

E: JULLIE-TWEE WAAR WONEN WG HASSELT

R: NEE ANTWERPEN

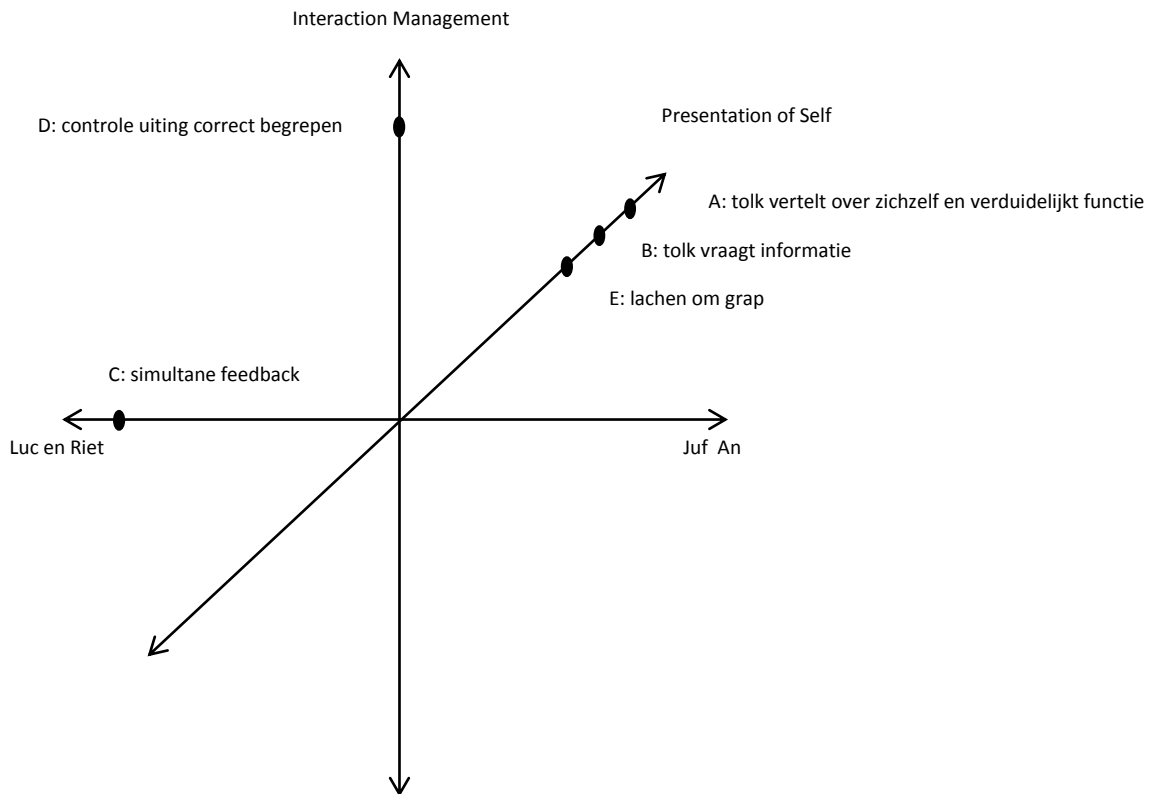
E: ANTWERPEN WG

Kader 10

Ellen stemt zich niet alleen non-manueel op Riet af (nadrukkelijk hoofdknikken in haar richting), maar ook “verbaal” door haar antwoord te herhalen. Wanneer ze vraagt hoe Luc heet, gaat Ellen opnieuw na of ze de naam van Luc correct heeft begrepen door eerst het naamgebaar te herhalen en vervolgens de naam te spellen (1:08). Ze vraagt via simultane feedback (i.e. het optrekken van de wenkbrauwen) bevestiging en wanneer ze die van Luc krijgt, knikt Ellen met haar hoofd om dan weer naar Riet te kijken. Dat is een bedekte vorm van *interaction management* die het natuurlijke verloop van de conversatie niet in de weg staat (D). Op dit moment is de tolk nog niet aan het tolken.

Vervolgens vraagt Ellen of het oudercontact over de dochter van Riet en Luc zal gaan. Haar vraag gaat gepaard met kleine hoofdknikjes waarmee ze om bevestiging vraagt (1:21). Als Riet en Luc die bevestiging geven, vraagt Ellen naar de naam van hun dochter (1:25). Opnieuw knikt Ellen nadrukkelijk, waarop Luc over zijn dochter begint te vertellen. Wanneer Luc iets grappigs vertelt, moet Ellen daar samen met Riet erg om lachen (2:26, E). Dat toont aan dat Ellen zich niet neutraal en onpartijdig opstelt, maar deel wil uitmaken van de interactie. Net door deze houding kan ze het vertrouwen van de dove cliënten in haar opbouwen en ervoor zorgen dat de interactie natuurlijk en vlot verloopt voor hen. Dan vertelt Ellen aan Luc en Riet dat zij tijdens het oudercontact zal optreden als tolk en dus het Nederlands naar VGT zal tolken en omgekeerd (2:33).

Door een hoge *presentation of self* te manifesteren terwijl ze nog niet aan het tolken is, gedraagt ze zich ook als een gewone gesprekspartner. Dat realiseert ze hier door vragen te stellen, over zichzelf te vertellen en veel simultane feedback te geven. Bovendien stemt ze zich hiermee ook sterk af op Luc en Riet, die zich op deze manier comfortabel bij haar voelen. Hierdoor beginnen ze bijvoorbeeld meer vragen te stellen over het werk Ellen of vertellen ze spontaan meer over hun dochter. Haar *presentation of self* wordt bovendien versterkt door het feit dat ze steeds de in de eerste persoon over zichzelf praat en zelf veel initiatief neemt (i.e. vragen naar de naam, woonplaats,...). Ze verduidelijkt ook haar functie, zonder over zichzelf in de derde persoon te spreken (A).

Model 8: rollenspel tolk VGT 2: pre-ontmoeting

Vervolgens gaan Luc, Riet en Ellen naar het andere lokaal waar juf An hen opwacht (3:15). Wanneer juf An Luc en Riet begroet, kijkt ze ook even kort naar de tolk die naast haar plaatsneemt (3:51). De tolk zelf brengt tijdens haar vertolking van juf Ans begroeting haar hoofd en bovenlichaam naar voren in de richting van Luc en Riet. Daarna wijst ze naar juf An terwijl ze eveneens een squint uitvoert met bijhorende hoofdknikjes (3:54) en kijkt ze naar juf An die haar beurt start. Dit is een vorm van *interaction management* (A) waarmee de tolk de uiting duidelijk toewijst aan juf An, waardoor Luc en Riet ook even naar juf An kijken om vervolgens hun aandacht opnieuw op Ellen te richten. Net zoals in de pre-ontmoeting maakt Ellen gebruik van simultane feedback om zich af te stemmen op de dove gesprekspartners en om op een bedekte manier aan *interaction management* (B) te doen (zie kader 11, 3:59)

A: We gaan vandaag het rapport is een	} keer bekijken van uw dochter Fien.
E:	
E: E-N	VANDAAG SAMEN KIJKEN RAPPORT VAN DOCHTER F-I-

Kader 11

Na het spellen van de naam Fien trekt de tolk haar wenkbrauwen op en maakt ze kleine hoofdknikjes alvorens ze de vertolking naar VGT voortzet. Luc en Riet bevestigen door zelf ook simultane feedback te geven aan Ellen door middel van hoofdknikken. Juf An kijkt ook even naar de tolk en zet haar beurt pas voort wanneer Ellen haar vertolking naar VGT beëindigd heeft. In het eerste deel van de interactie is er weinig *interaction management* voor de tolk, omdat de juf de cijfers overloopt en enkel zij aan het woord is (4:04 – 6:22). Tijdens haar vertolking naar VGT knikt Ellen bijna altijd aan het einde van elk afgerond getolkt geheel bevestigend naar Luc en Riet, waardoor ze zich ten aanzien van hen

betrokken opstelt. Wanneer Riet tijdens de vertolking van Ellen naar VGT met simultane feedback reageert op het feit dat haar dochter schitterende punten heeft behaald (zij gebaart GOED), wordt dat door Ellen niet getolkt (C, 5:39). Als juf An een korte pauze laat, geeft Ellen haar geen simultane feedback en kijkt ze naar de tafel. Het afwenden van de blik ten aanzien van de gesprekspartners is eerder een negatieve vorm van *interaction management*, omdat het geen ruimte laat voor interactie tussen beide partijen (D, 5:52).

Vervolgens vraagt juf An aan Luc en Riet of zij weten waarom hun dochter de laatste tijd minder gemotiveerd is in de klas. Als Riet antwoordt, wijst Ellen met uitgestoken, vlakke hand naar haar terwijl juf An naar Ellen kijkt (6:57). Wanneer Luc wil reageren, geeft hij dit verbaal aan. Daarop wijst Ellen naar hem (7:02). Op deze manier wijst zij de beurt eerst toe aan Riet en daarna aan Luc. Zo doet ze op eerder bedekte wijze aan *interaction management* (E).

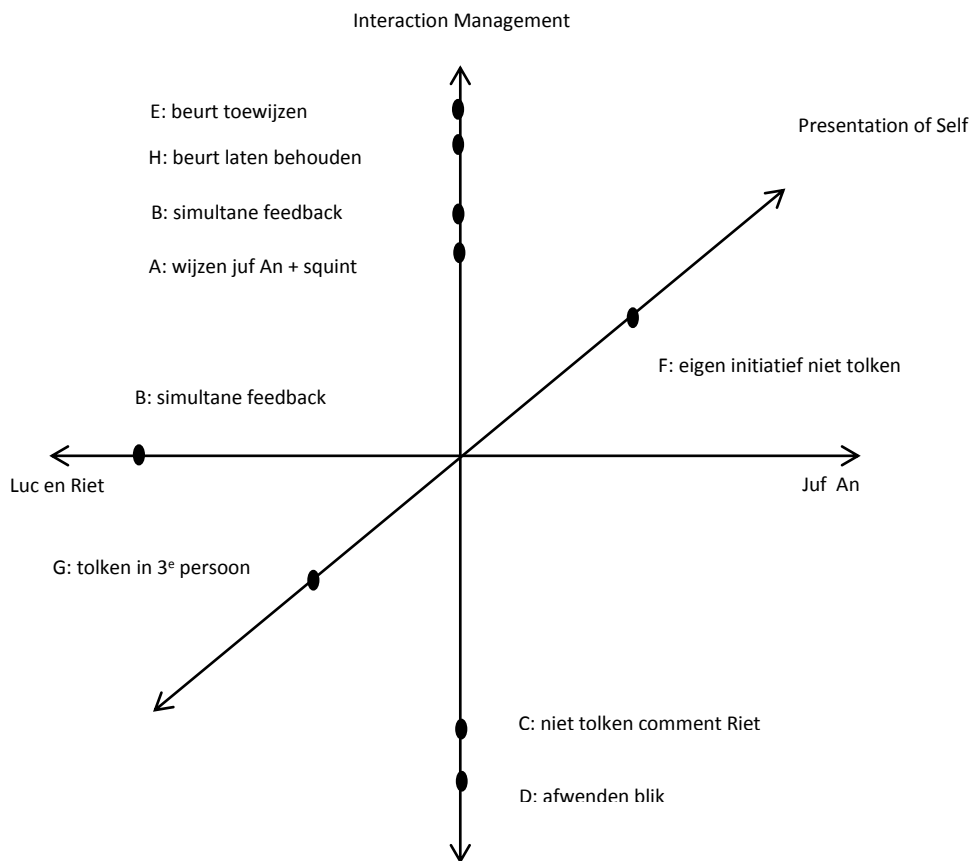
Wanneer Luc zich uitdrukt in gesproken Nederlands ondersteund met gebaren, tolkt Ellen niet en kijkt ze gewoon naar hem. Dit is een vorm van *interaction management*, omdat ze meent dat de boodschap van Luc voldoende begrijpbaar is voor juf An en zij als tolk op dat moment niet nodig is. Dat besluit ze mogelijk deels op de veelvuldige simultane feedback die juf An aan Luc geeft door middel van hoofdknikken. Hierdoor is het ook een vorm van *presentation of self* (F), aangezien ze zelf dit initiatief neemt en zich als tolk even op de achtergrond plaatst. Het kan ook beschouwd worden als een vorm van *alignment*, omdat ze de taalkeuze van Luc respecteert en niet aandringt om zich verder in VGT uit te drukken. De simultane feedback van Ellen valt op dit moment bijna volledig weg (7:03). Als Luc opnieuw in VGT iets tegen Riet zegt, kijkt juf An uitdrukkelijk naar Ellen die de vertolking naar het Nederlands start (7:15). Ze steekt daarbij haar vlakke, uitgestoken hand uit in de richting van Luc, maar kijkt tijdens de vertolking wel naar juf An. Op deze manier realiseert de tolk volgens mij op hetzelfde moment zowel *alignment* ten aanzien van juf An als *interaction management* door de beurt van Luc aan te geven met haar hand. Mogelijk kan het ook een vorm van *alignment* zijn ten aanzien van Luc: de vlakke, uitgestoken hand is meer uitnodigend, aansporend van aard dan een wijsgebaar en door het oogcontact stemt Ellen zich ook af op juf An. Bovendien wordt die *alignment* ten aanzien van Luc versterkt door de simultane feedback van Ellen: wanneer Luc merkt dat Ellen voor hem begint te tolken, onderbreekt hij even zijn beurt en kijkt naar haar. Ellen knikt dan naar hem, waarop Luc opnieuw naar Riet kijkt en zijn beurt voortzet. Deze actie zou ook beschouwd kunnen worden als een bedekte vorm van *interaction management*, omdat de tolk ervoor zorgt dat Luc zijn beurt voortzet. De vertolking naar het Nederlands bevat naar mijn mening wel een eerder negatieve vorm van *presentation of self*, omdat Ellen naar Luc verwijst in de derde persoon en ze dus haar vertolking in de eerste persoon zoals voorheen niet aanhoudt (zie kader 12, G).

E: Dus ja, misschien doordat er minder communicatie is omdat het voor ons wel moeilijk is **zegt de papa.**

Kader 12

Na die vertolking naar het Nederlands geeft juf An ook simultane feedback (“ja ja ja”, 7:33), die getolkt wordt door Ellen. Juf An begint op hetzelfde moment een volgende beurt, maar kijkt plots naar de tolk en zegt “ah so-” (7:38). Mogelijk denkt ze dat de tolk nog niet klaar was met de vertolking van de vorige beurt en wil ze zich verontschuldigen, omdat ze niet op haar gewacht heeft. Ellen onderbreekt daarop

kort haar vertolking naar VGT , maakt oogcontact met juf An en laat via haar gezichtsuitdrukking weten dat juf An de beurt zeker kan voortzetten (7:39). Dat wordt ook zo begrepen door juf An, die haar beurt onmiddellijk herneemt. Deze actie is een bedekte vorm van *interaction management* (H), omdat de tolk haar boodschap kan overbrengen zonder dat zij de interactie daarvoor expliciet moet stopzetten. Bovendien gebeurt deze actie zo natuurlijk en snel, dat ze amper wordt opgemerkt door Luc en Riet.

Model 9: rollenspel tolk VGT 2: oudercontact

5.4 Rollenspel tolk Spaans

Aangezien het 3D-model nog niet eerder werd gebruikt voor gesproken taal-tolken, zal deze analyse voornamelijk van verkennende aard zijn. Llewellyn-Jones en Lee (2014) menen dat hun model in grote mate ook toegepast kan worden op gesproken talen. Ik zal daarom voor dit rollenspel dezelfde analysemethode hanteren zoals die ook werd toegepast bij de twee voorgaande rollenspelen met een tolk VGT. In tegenstelling tot de twee andere rollenspelen plot ik hier de individuele acties echter niet op een assenstelsel, maar probeer ik aan het einde een korte, gemotiveerde beoordeling voor elke as te geven. Volgens mij kan zo'n samenvatting immers ook een algemene indruk aangeven, weliswaar op een minder visuele manier dan het plotten op een assenstelsel.

In deze analyse zal ik minder diep ingaan op taalspecifieke tolkacties, omdat ik de Spaanse taal onvoldoende beheers om hierover een adequaat oordeel te vellen. Toch ben ik ervan overtuigd dat dat geen belemmering zal zijn om de operationaliseerbaarheid van het model te testen, omdat verschillende van de criteria die beschreven werden in deel vier niet - taalgebonden zijn. Om de anonimiteit van de deelnemers aan dit rollenspel te garanderen, zal ik de volgende pseudoniemen gebruiken:

- Ben = tolk Spaans;
- Mia = Nederlandstalige docente;
- Adan = Spaanstalige uitwisselingsstudent.

5.4.1 Analyse

De gesprekspartners zitten tijdens dit rollenspel volgens een triadische opstelling, zodat de tolk op een ongeveer gelijke afstand zit van de twee andere gesprekspartners. Bij de aanvang van het gesprek maakt Ben oogcontact met Adan, waarop Adan Ben begroet. Ben begroet Adan ook en kijkt vervolgens kort naar Mia (0:15). Mia begroet op haar beurt Adan terwijl ze naar hem kijkt en richt dan haar blik weer op de tolk (0:17). Op dat moment kijkt de tolk opnieuw naar Adan en vraagt hem of hij enkele vragen heeft. Hij steekt daarbij zijn hand kort uit in de richting van Adan (0:19). Er vindt dus wel een korte begroeting plaats tussen de tolk en Adan, maar niet tussen de tolk en Mia. Zij neemt wel zelf het initiatief om Adan te begroeten. Deze tolkactie zou beschouwd kunnen worden als een eerdere negatieve vorm van *alignment* ten aanzien van Mia en een positieve vorm ten aanzien van Adan, die non-verbaal ondersteund wordt door de uitgestoken hand. Bovendien zou aan de start van het gesprek verwacht worden dat de tolk zich kort voorstelt aan de gesprekspartners, maar dat gebeurt hier niet. Dat zou eerder als een lage *presentation of self* van de tolk omschreven kunnen worden, maar allicht is het niet-voorstellen te wijten aan het feit dat het hier om een gesimuleerd gesprek gaat. Door zelf de vraag te stellen aan Adan, geeft Ben de beurt uitdrukkelijk aan Adan (0:20). Ik beoordeel deze actie daarom als een openlijke vorm van *interaction management*. Vervolgens vraagt Ben Adan om verduidelijking ("Euhm escritos o orales"), terwijl hij met zijn wijsvinger naar Adan wijst (0:31). De vraag om verduidelijking is kort en stoort volgens mij het verloop van het gesprek ook niet. Ben tolkt deze vraag om verduidelijking niet naar het Nederlands, maar een eventuele vertolking ervan zou volgens mij het natuurlijke verloop van de interactie eerder verstoren. Deze tolkactie lijkt mij dan ook meer een bedekte vorm van *interaction management*.

Bij de vertolking naar het Nederlands maakt Ben oogcontact met Mia en blijft hij dit oogcontact met haar ook behouden na het beëindigen van zijn vertolking (0:35). Op deze manier geeft hij impliciet de

beurt door aan Mia en dus zou dit beschouwd kunnen worden als een bedekte vorm van *interaction management*. Wat wel opvalt, is dat Ben in het Nederlands de derde persoon gebruikt, terwijl Adan wel degelijk in de eerste persoon heeft gesproken. Dat is eerder een vorm van negatieve *presentation of self*. Ook in zijn vertolking naar het Spaans gebruikt Ben de derde persoon, hij verwijst naar Mia met “la profesora”, hoewel Mia in haar beurt steeds in de ik-persoon sprak. Wanneer Mia naar het einde van haar zin toegaat, gaat Ben kort in overlap (“ja”), wendt zijn blik af naar een punt voor zich en start de vertolking naar het Spaans (0:50). Ben onderbreekt Mia niet uitdrukkelijk door haar te vragen of hij zijn vertolking mag starten, maar eigent zich de beurt op een eerder bedekte manier toe (oogcontact afwenden en een korte “ja”). Aangezien Ben de beurt overneemt, is deze tolkactie een vorm van *interaction management* die vrijwel non-verbaal verloopt. Het afwenden van de blik zou een negatieve vorm van *alignment* kunnen zijn, omdat de tolk zich zo ietwat buiten het gesprek plaatst. Tijdens de daaropvolgende beurt van Adan herstelt Ben zijn oogcontact met Adan en geeft hem feedback door middel van korte hoofdknikjes, wat een positieve vorm van *alignment* is ten aanzien van Adan (1:03).

Vervolgens gaat het gesprek verder over het tijdstip waarop de vakken Spaans gegeven worden. Wanneer Ben dan zijn vertolking naar het Spaans beëindigd heeft, wil Adan de beurt beginnen (“y”), maar Mia voegt snel nog iets toe. Ben verbreekt het oogcontact met Adan en kijkt naar Mia. Adan staakt zijn eigen beurt wanneer hij merkt dat Mia opnieuw begint te spreken (1:54). Op het einde van Mia’s beurt geeft Ben haar korte feedback door middel van “ja”, maar geeft de beurt niet opnieuw aan Adan. Vervolgens geeft Mia meer toelichting bij de examens. Ze kijkt daarbij naar Adan, maar wanneer ze het einde van haar beurt nadert, kijkt ze naar Ben die haar korte hoofdknikjes geeft en rondt Mia haar beurt af (2:43). Op deze manier kan Ben zijn vertolking naar het Spaans starten zonder dat hij de beurt van Mia hoeft te onderbreken. Na het beëindigen van de vertolking geeft Adan kort feedback (“okay”, 2:58). Die feedback wordt niet getolkt door Ben, maar dat is volgens mij ook niet noodzakelijk, omdat “okay” over de taalgrenzen heen begrepen kan worden door Mia. Zij start dan opnieuw een langere beurt, waarin Ben haar feedback geeft door middel van hoofdknikjes (3:13) of “hmm” met hoofdknikjes (3:20). Dat is een positieve manier van *alignment* ten aanzien van Mia en zo gedraagt Ben zich ook zoals dat van een gewone gesprekspartner wordt verwacht. Het zou ook beschouwd kunnen worden als een positieve vorm van *presentation of self*. Ook op het einde van de beurt van Adan bevestigt Ben dat hij het begrepen heeft door middel van een hoofdknik (3:57). Wanneer Adan vraagt naar het niveau in de klas, begint Ben zijn vertolking naar het Nederlands met “de vraag is...” (3:59) terwijl in het Spaans gebruik wordt gemaakt van het voornaamwoord in de eerste persoon (“a MI ME gustaria...”). Zulk taalgebruik vind ik eerder een lage *presentation of self*, omdat de tolk niet de ik-persoon gebruikt zoals dat in een natuurlijk gesprek wel het geval zou zijn en bovendien die ik-persoon niet gebruikt hoewel dat in de oorspronkelijke uiting wel het geval is. Ook in de vertolking naar het Spaans is er eerder sprake van onpersoonlijk taalgebruik, omdat de tolk opnieuw naar Mia verwijst met “la profesora dice...” (4:38). Dat onpersoonlijk taalgebruik wordt bijna voortdurend door de tolk gebruikt.

Tijdens de beurt van Adan wil Ben beginnen tolken en kijkt hij weg van Adan naar Mia, maar Adan zet zijn beurt niet stop. Ben kijkt opnieuw kort naar Adan die zijn beurt afrondt en knikt hem kort toe (5:31). Ben wilde hier volgens mij op een bedekte manier (via oogcontact) de beurtwisseling sturen en zelf de beurt overnemen, maar deze vorm van *interaction management* lukt niet helemaal, omdat Adan de beurt niet zomaar afgeeft. Wanneer Mia opnieuw een langere beurt begint over de puntenverdeling van het vak, is er tijdens die beurt meer feedback van Ben door middel van

regelmatige hoofdknikjes (5:37-5:55). Dat is een positieve vorm van *alignment* ten aanzien van Mia. Tijdens de vertolking van die beurt naar het Spaans, kijkt Ben geregeld naar een punt voor zich, hoewel Adan naar Ben blijft kijken (5:56-6:15). Dat zou geïnterpreteerd kunnen worden als een negatieve vorm van *alignment* ten aanzien van Adan en van *presentation of self*, omdat de tolk zich op deze manier niet betrokken toont bij de interactie. Ik denk dat de tolk zich op deze manier niet buiten de interactie wil plaatsen, maar dat zijn afgewende blik te maken heeft met de moeilijkheid van de te tolken passage. De tolk moet zoeken naar zijn woorden, wat onder meer blijkt uit de vele aarzelingen tijdens de tolkbeurt. Mogelijk is het afwenden van de blik een (onbewuste) handeling om zich te kunnen concentreren op de vertolking.

Vervolgens geeft Mia meer uitleg bij de samenstelling van het lessenspakket. Dat is opnieuw een langere beurt waarin Ben af en toe feedback geeft door middel van hoofdknikjes (6:43 – 7:04). Wat opvalt is dat Adan tijdens deze beurt van Mia zelf veel meer feedback geeft aan haar (door middel van hoofdknikjes) dan Ben dat doet. Ik denk daarom dat de *alignment* van Ben ten aanzien van Mia hier sterker aanwezig had mogen zijn.

Daarna geeft Mia meer toelichting bij de cursus (7:48 -15:51). Dit is een lange beurt van Mia waarbij Ben nauwelijks feedback geeft. Bovendien is het *interaction management* van Bart ook zeer beperkt, omdat Mia zelf regelmatig pauzes inlast, zodat Ben kan tolken. Telkens wanneer Ben opnieuw oogcontact maakt met Mia, signaleert hij aan Mia dat ze de beurt kan voortzetten. Eén keer wijst hij ook naar haar wanneer hij opnieuw oogcontact met haar maakt (9:38). Tijdens deze lange beurt geeft Adan Mia veel meer simultane feedback door middel van hoofdknikjes. Tijdens de vertolkingen naar het Spaans van deze beurt kijkt Ben opnieuw geregeld voor zich uit in plaats van naar Adan. Mogelijk hangt dit opnieuw samen met de moeilijkheid en vooral de lengte van de te tolken passages. Op het einde van deze vertolkingen knikt Ben meestal wel kort naar Adan, die bevestigt door middel van een hoofdknik. Mogelijk is dit een bedekte vorm van *interaction management*, waarmee Ben wil nagaan of Adan alles begrepen heeft.

In het algemeen is er tijdens deze interactie weinig *interaction management* door de tolk, omdat de interactie ook niet om zulke ingrepen vraagt: er is geen overlap, de gesprekspartners ronden hun beurt meestal mooi af en reiken de tolk zelf de gelegenheid aan om te tolken. De *presentation of self* vind ik eerder aan de lage kant, onder meer omdat de tolk weinig simultane feedback geeft aan de gesprekspartners. Ook de *alignment* ten aanzien van beide gesprekspartners vind ik eerder beperkt. Tijdens de spreekbeurten van Mia en Adan kijkt Ben bijna voortdurend naar hen, maar tijdens de vertolkingen naar het Spaans wendt hij tijdens langere passages geregeld zijn blik af van beide gesprekspartners. Bovendien geeft Ben weinig feedback aan Adan en Mia. Daarbij valt op dat zeker tijdens de lange beurten van Mia Adan haar meer feedback geeft dan Ben.

5.5 Reflectie model

Het gebrek aan duidelijke criteria was voor mij het grootste struikelblok tijdens het uitvoeren van de analyse. Naar mijn mening is er een gebrek aan criteria die verduidelijken welke acties en beslissingen van de tolk op de assen kunnen worden uitgezet, maar eveneens een gebrek aan criteria die aangeven hoe bepaald kan worden waar op de assen die acties en beslissingen geplot moeten worden. Vooral bij het plotten op de assen ervoer ik een grote mate van subjectiviteit. Bij sommige acties of beslissingen vond ik het vrij gemakkelijk om te bepalen op welke plaats ik deze zou plotten, omdat ze door Llewellyn-Jones en Lee (2014) ook besproken en geanalyseerd werden en ik mij kon vinden in hun beoordeling. Een voorbeeld daarvan is het zichzelf voorstellen. Wanneer de tolk zich voorstelt aan de gesprekspartners is dat volgens Llewellyn-Jones en Lee (2014) een vorm van *high presentation of self*. Zulke herkenbare acties zijn makkelijk te plotten, maar de minder opvallende acties en beslissingen (zoals bijvoorbeeld aanpassing van het taalgebruik, gebruik van lichaamstaal) zijn moeilijker te identificeren en te beoordelen. Een voorbeeld daarvan is de aanpassing van het taalgebruik. Gaat dit om een vorm van *alignment* of is dit louter een aanpassing die gebeurt omdat de vertolking van taal A naar taal B dat vereist en het dus gewoon een onderdeel is van het tolkproces? Mogelijk kwalificeren sommigen een dergelijke aanpassing (soms) als onderdeel van het tolkproces en laten ze het buiten beschouwing tijdens de analyse, terwijl anderen diezelfde aanpassing wel beschouwen als een vorm van *alignment* en wel plotten op de desbetreffende as.

Daarnaast vind ik dat de afweging van de verschillende acties en beslissingen ten opzichte van elkaar eveneens op een subjectieve manier gebeurt. Als actie A en actie B beide gekwalificeerd worden als een vorm van *presentation of self*, hoe dan bepalen welke actie zwaarder doorweegt en dus hoger op de *presentation of self*- as geplaatst zal worden? In Llewellyn-Jones en Lee (2014) zijn hiervoor geen concrete aanwijzingen te vinden, waardoor het plotten toch vooral een kwestie is van persoonlijke inschatting en beoordeling. Bij sommige acties vond ik het onderscheid makkelijker te bepalen. Zo vond ik bijvoorbeeld het niet-tolken van simultane feedback een minder negatieve vorm van *interaction management* dan het niet-tolken van iemands uiting bij overlap, omdat bij het niet – tolken van simultane feedback geen echte gespreksinhoud verloren gaat. Op deze manier kon ik mijn persoonlijke beoordeling voor mezelf enigszins motiveren, maar soms lukte dat amper. Bij de *presentation of self* was bijvoorbeeld de beoordeling van het lachen om een grap ten opzichte van het vragen om informatie een moeilijke afweging. Uiteindelijk besloot ik het vragen om informatie hoger te plaatsen, omdat de tolk hiervoor zelf initiatief neemt en ik dat zelf een belangrijke factor vind voor deze as. Het is echter mogelijk dat anderen het lachen net een hogere uiting vinden van *presentation of self*, omdat zij dat vanuit hun persoonlijke inschatting zwaarder vinden doorwegen.

Om van deze subjectiviteit een gedeelde subjectiviteit te maken, vroeg ik een medestudente om de analyse ook toe te passen. Daaruit bleek dat we het eens waren over de duidelijk herkenbare acties (bijvoorbeeld zichzelf voorstellen, tolken in de eerste persoon, vragen om verduidelijking, tolkgedrag bij overlap), terwijl we bij sommige acties een andere interpretatie hadden. Sommige acties die ik wel identificeerde en belangrijk vond voor de analyse (bv. het geven van simultane feedback of de aanpassing van het taalgebruik) identificeerde zij niet en waren dus ook niet in haar analyse inbegrepen (en vice versa). Hieruit blijkt dus dat het nuttig en mogelijk zelfs nodig is dat meerdere mensen de data analyseren, opdat de subjectieve interpretatie een eerder gedeelde subjectieve interpretatie wordt. Verder gaf de medestudente aan dat ze de analyse niet zo gemakkelijk vond, net omdat er zo weinig criteria worden gegeven. Hierdoor had zij het gevoel dat haar analyse niet voldoende was en ze ook niet efficiënt was. Ze vond het onderzoek op zich wel interessant en relevant,

maar het (toepassen van het) model mag volgens haar meer gestaafd worden met concretere voorbeelden.

Uiteraard is het onmogelijk om criteria op te stellen voor alle mogelijke acties en beslissingen die een tolk kan uitvoeren en nemen, maar er zou uitgebreider kunnen worden toegelicht waarom bepaalde acties hoger op een as geplaatst moeten of kunnen worden. Net omdat het onmogelijk is om alle acties en beslissingen van de tolk te identificeren en/of te classificeren, blijft het model steeds een benadering van de rol van de tolk. Bovendien is het vooral bij het plotten op de assen tamelijk moeilijk om meerdere acties overzichtelijk weer te geven en moet er dus bijna altijd een selectie gemaakt worden van acties die uiteindelijk zullen worden weergegeven op de assen (tenzij het gesprek in zulke kleine intervallen zou worden opgedeeld dat het aantal acties per interval beperkt is, maar dat zou leiden tot een te groot aantal assenstelsels).

Llewellyn-Jones en Lee (2014) geven zelf ook aan dat eenzelfde actie of beslissing mogelijk tot meerdere assen behoort. Dat is enerzijds een sterkte van het model, omdat de dimensies niet geïsoleerd zijn van elkaar en het soms inderdaad moeilijk is om een actie of beslissing tot slechts één categorie te beperken. Anderzijds is dat soms ook een zwakte, omdat de dimensies door elkaar lopen wat tot verwarring kan leiden. De hierboven beschreven ervaringen had ik zowel bij de analyse van de opnamen van de tolken VGT als bij de tolk Spaans. Voor een volledige en nauwkeurige analyse is volgens mij wel een goede kennis van beide talen die gebruikt worden tijdens het gesprek nodig, om zo ook aanpassingen of taalgebonden acties correct te kunnen inschatten en te beoordelen.

Tot slot heb ik ik er bewust voor gekozen om geen visueel 3D-model te ontwerpen zoals Llewellyn-Jones en Lee (2014) dat wel hebben gedaan (zie fig 1 p.27). Een dergelijk model oogt zeker indrukwekkend en lijkt een mooie weergave van de rol van de tolk, maar geeft de lezer geen inkijk in hoe het model tot stand kwam. De individuele acties die op de assen werden uitgezet, zijn niet meer zichtbaar, waardoor de lezer niet weet op welke acties het model werd beoordeeld en hoe de acties ten opzichte van elkaar werden geplotted.

De grote mate van subjectiviteit was voor mij een belangrijk obstakel tijdens het toepassen van dit model, maar betekent naar mijn mening niet dat het model niet geoperationaliseerd kan worden. Mits de nodige aanvullingen (bijvoorbeeld meer duidelijkheid over de criteria en meer voorbeelden van de beoordeling van individuele acties) zou de subjectiviteit deels omgezet kunnen worden in een gedeelde subjectiviteit, waardoor het model geoperationaliseerd zou kunnen worden. Om die subjectiviteit ten dele weg te werken, is het dus nodig dat eenzelfde analyse door meerdere personen wordt uitgevoerd, of eventueel dat de analyse kan worden uitgevoerd samen met de betrokken tolk (en de dove en horende gesprekspartner).

6. Conclusie

In deze meesterproef werd onderzocht of het mogelijk is om het driedimensionale model van Llewellyn-Jones en Lee (2014) te operationaliseren en te gebruiken voor onderzoek. Daarbij werd de klemtoon gelegd op de operationaliseerbaarheid voor tolken VGT, omdat de expertise van Llewellyn – Jones en Lee zich voornamelijk op het vlak van gebarentaaltolken situeert en omdat ikzelf een tolkstudente VGT ben.

In het kader van mijn onderzoek organiseerde en analyseerde ik twee rollenspelen met een horende en dove gesprekspartner die getolkt werden door een professionele tolk VGT. Daarnaast analyseerde ik eveneens een opname van een rollenspel tussen twee horende gesprekspartners dat getolkt werd door een professionele tolk Spaans. Deze opname werd gemaakt door een andere tolkstudente in het kader van haar eigen meesterproef en mocht door mij gebruikt worden. Aangezien Llewellyn-Jones en Lee (2014) van mening zijn dat hun model in grote mate ook van toepassing is op gesproken taal-tolken en mijn eigen onderzoek zich voornamelijk toelegt op de operationaliseerbaarheid ervan, is de analyse van de gesproken taal-tolk een waardevolle bijdrage. De gebruikte analysemethode werd gestoeld op het werk van Llewellyn-Jones en Lee (2014) waarin ze hun visie en hun model uitleggen en ook een eigen analyse van een getolkt gesprek bespreken. Ondanks hun uitvoerige toelichting bij de verschillende assen vond ik het niet altijd erg duidelijk hoe de analyse precies uitgevoerd moest worden. In Llewellyn-Jones en Lee (2014) wordt elke as weliswaar geduid met verschillende voorbeelden, maar precieze analysecriteria ontbreken. Vooral het plotten op de assen was voor mij een grote moeilijkheid. De onderzoekers lichten nauwelijks toe hoe dit juist moet gebeuren of hoe bepaald moet worden waar de acties en gedragingen van de tolk precies geplaatst moeten worden op de assen. Daardoor vind ik dit erg subjectief van aard, omdat het hoofdzakelijk gebaseerd is op de persoonlijke beoordeling en inschatting van de onderzoeker. Om deze subjectiviteit te verminderen, zouden meerdere onderzoekers dezelfde analyse moeten uitvoeren, zodat het plotten van de assen niet langer het resultaat is van een individuele beoordeling.

Mogelijk zou de analyse samen met de betrokken tolk kunnen worden uitgevoerd, zodat ook zij toelichting zou kunnen geven en verduidelijken waarom zij een bepaalde actie wel of niet uitvoert en/of waarom zij die bepaalde actie net op die manier doet. Bovendien zouden ook de gesprekspartners bij de analyse betrokken kunnen worden. Het is immers zo dat Llewellyn – Jones en Lee (2014) ervan uitgaan dat een tolk zich op een natuurlijke manier zou moeten gedragen. Dit kan worden nagegaan door de gesprekspartners te bevragen. Tijdens een persoonlijk onderhoud met Peter Llewellyn-Jones haalde hij dit zelf ook aan. Door gesprekspartners vragen te stellen over de interactie (bijvoorbeeld: Voelden zij zich op hun gemak tijdens de interactie? Hadden zij vertrouwen in de tolk? Hadden ze het gevoel dat ze echt deel uitmaakten van de interactie?) kan worden nagegaan of de tolk zich daadwerkelijk gedroeg zoals dat van een gewone gesprekspartner wordt verwacht. Ik denk dat het model een nuttige tool zou kunnen zijn voor tolken in opleiding. Het kan hen helpen om zich meer bewust te worden van hun eigenlijke communicatieve gedrag en, indien dat nodig blijkt, om bij te sturen naar natuurlijker gedrag dat bijdraagt tot succesvolle communicatie waarbij alle gesprekspartners zich comfortabel voelen. Maar het lijkt mij niet noodzakelijk dat de geanalyseerde tolkacties daarbij geplot worden op de assen. Ik denk dat het model eerder kan fungeren als een instrument waarmee de tolk kan analyseren welke handelingen ze uitvoert en welke beslissingen ze neemt, en vooral welke impact deze hebben op de interactie. Daarbij is het volgens mij minder nodig

om een rangorde te maken van die verschillende acties, om te beoordelen welke actie minder goed is dan een andere en dat visueel weer te geven op het assenstel. Het is immers onmogelijk om alle acties te analyseren en weer te geven, waardoor de rolruimte van de tolk nooit volledig en precies gevisualiseerd kan worden.

Ik benadruk hier nog even dat deze onderzoeksresultaten en bevindingen slechts zijn gebaseerd op een beperkte set van data. Verder onderzoek is nodig om het model op grotere schaal te kunnen testen, alvorens definitieve conclusies over de operationaliseerbaarheid ervan uitgesproken kunnen worden. Toch meen ik op basis van dit onderzoek al te kunnen stellen dat het mogelijk is om het model te operationaliseren, mits de nodige hierboven besproken aanpassingen om de moeilijkheden bij het toepassen van dit model in zijn bestaande vorm weg te werken.

7. Bibliografie

- Alexieva, B. (2002). A typology of interpreter-mediated events. [Originally published in 1997 in *The Translator*, 3 (2), 153-174] In F. Pöchhacker, & M. Shlesinger (Eds.), *The interpreting studies reader*. (pp. 219-233). London: Routledge.
- Anderson, R.B.W. (2002). Perspectives on the role of interpreter. [Originally published in 1976 in R.W. Brislin (Ed.), *Translation: applications and research*. (pp.208-228). New York: Gardner Press.] In F. Pöchhacker, & M. Shlesinger (Eds.), *The interpreting studies reader*. (pp. 209-217). London: Routledge.
- Angelelli, C.V. (2001). Deconstructing the invisible interpreter: a critical study of the interpersonal role of the interpreter in a cross-cultural/linguistic communicative event. *Dissertation Abstracts International*, 62 (09), 2953. (UMI No. AAT 3026766).
- Angelelli, C.V. (2003). The interpersonal role of the interpreter in cross-cultural communication. A survey of conference, court and medical interpreters in the US, Canada and Mexico. In L. Brunette, G.L. Bastin, I. Hemlin, & H. Clarke (Eds.), *The critical link 3: interpreters in the community*. (pp. 15-26). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Angelelli, C.V. (2004). *Revisiting the interpreter's role*. Amsterdam: John Benjamins.
- Angelelli, C.V. (2008). The role of the interpreter in the healthcare setting. In C. Valero – Garcés, & A. Martin (Eds.), *Crossing Borders in Community Interpreting. Definitions and dilemmas*. (pp. 147-163). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Baker, M. (1992). *In other words. A coursebook on translation*. London/New York: Routledge Press.
- Baker – Shenk, C. (1991). The interpreter: machine, advocate, or all? In J. Plant – Moeller (Eds.), *Expanding horizons: proceedings of the 1991 RID Convention*. Silver Spring, Md. : RID. 120-40.
- Barsky, R. (1996). The interpreter as intercultural agent in convention refugee hearings. *The Translator*, 2 (1), 45-63.
- Berk-Seligson, S. (1988). The impact of politeness in witness testimony: the influence of the court interpreter. *Multilingua*, 7 (4), 411-439.
- Berk-Seligson, S. (1990). *The bilingual courtroom: court interpreters in the judicial process*. Chicago/London: University of Chicago Press.
- Bot, H. (2003). The myth of the uninvolved interpreter interpreting in mental health and the development of a three-person psychology. In L. Brunette, G.L. Bastin, I. Hemlin, & H. Clarke (Eds.), *The critical link 3: interpreters in the community*. (pp. 27-35). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Bruce, R., & Anderson, W. (2002). Perspectives on the role of the interpreter. In F. Pöchhacker, & M. Shlesinger (Eds.), *The interpreting studies reader*. (pp. 209 – 217). London/New York: Routledge.
- Caccamise, F., Dirst, R., De Vries, R., Heil, J., Kirchner, C., Kirchner, S., Rinaldi, A., & Stangerone, J. (1980). *Introduction to interpreting*. Silver Spring, MD: Registry of Interpreters for the Deaf.

Chesher, T., Slatyer, H., Doubine, V., Jaric, L., & Lazzari, R. (2003). Community-based interpreting: the interpreters' perspective. In L. Brunette, G.L. Bastin, I. Hemlin, & H. Clarke (Eds.), *The critical link 3: interpreters in the community*. (pp. 273-292). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2011). *Research methods in education* (7th edn). Abingdon, Oxon: Routledge.

Cokely, D. (1982). The interpreted medical interview: it loses something in the translation. *The Reflector*, 3 (Spring), 5-11.

Cokely, D. (2005). Shifting positionality: a critical examination of the turning point in the relationship of interpreters and the deaf community. In M. Marschark, R. Peterson, & E. A. Winston (Eds.), *Sign language interpreting and interpreter education: directions for research and practice*. (pp. 3-28). New York: Oxford University Press.

Cook, A.P. (2004). Neutrality? No thanks. Can a biased role be an ethical one? *Journal of Interpretation*, Alexandria, VA: RID Publications, 57- 74.

Cooke, M. S. (2009). Interpreter ethics versus customary law. Quality and compromise in Aboriginal languages interpreting. In S. Hale, U. Ozolins, & L. Stern (Eds.), *Critical Link 5: quality in interpreting – a shared responsibility*. (pp. 85-97). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Corsellis, A. (2008). *Public service interpreting: the first steps*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Dam, H.V., & Schjoldager A. (1994). Wadensjö, Cecilia: Interpreting as interaction. On dialogue-interpreting in immigration hearings and medical encounters. Lindköping University, 1992. *Hermes, Journal of Linguistics*, 12, 167-182. Online geraadpleegd op 9 januari via http://download2.hermes.asb.dk/archive/download/H12_10.pdf.

Davidson, B. (2000). The interpreter as institutional gatekeeper: the social-linguistic role of interpreters in Spanish-English medical discourse. *Journal of Sociolinguistics*, 4 (3), 379-405.

Davidson, B. (2001). Questions in cross-linguistic medical encounters: the role of the hospital interpreter. *Anthropological Quarterly*, 74 (4), 170-178.

Davies, B., & Harré, R. (1990). Positioning: the discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 20 (1), 43-63.

Dean, R., & Pollard, R. (2001). The application of demand-control theory to sign language interpreting: implications for stress and interpreter training. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 6 (1), 1-14.

De Meulder, M., Smessaert, I., & Vermeerbergen, M. (2008). Onderwijs aan dove en slechthorende kinderen, jongeren en volwassenen. Onderwijs van Vlaamse Gebarentaal en Dovencultuur. In M. Vermeerbergen, & M. Van Herreweghe (Eds.), *Wat (geweest/gewenst) is. Organisaties van en voor doven in Vlaanderen bevraagd over 10 thema's*. (pp.73-140). Gent: Academia Press/Fevlado.

Dessing, M. (2012, 18 mei). Dankzij een tolk zijn anderstaligen gezonder. *Taalschrift. Tijdschrift over taal en taalbeleid*. Online geraadpleegd op 4 februari 2015 via <http://taalschrift.org/editie/88/dankzij-een-tolk-zijn-anderstaligen-gezonder>.

- Dickinson, J., & Turner, G.H. (2008). Sign language interpreters and role conflict in the workplace. In C. Valero – Garcés, & A. Martin (Eds.), *Crossing Borders in Community Interpreting. Definitions and dilemmas*. (pp. 231 - 244). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Dickinson, J., & Turner, G.H. (2009). Forging alliances: the role of the sign language interpreter in workplace discourse. In R. de Pedro Ricoy, I. Perez, & C. Wilson (Eds.), *Interpreting and translating in public service settings*. (pp. 171-183). Manchester: St Jerome.
- Fant, L. (1990). *Silver threads*. Silver Spring, MD: RID Publications.
- Fedasil. (2014). *Asiel in België. Informatieve brochure voor asielzoekers over de asielprocedure en opvang in België*. Online geraadpleegd op 4 februari 2015 via http://www.cgvs.be/nl/binaries/Asiel%20in%20Belgi%C3%AB%20-%20Nederlands_tcm127-119011.pdf.
- Frishberg, N. (1986). *Interpreting: an introduction*. Silver Spring, MD: Registry of Interpreters for the Deaf.
- Frishberg, N. (1990) *Interpreting: an introduction*. Revised edition, 1990. Silver Spring, Maryland: RID Publications.
- Gavioli, L. (2012). Minimal responses in interpreter-mediated medical talk. In C. Baraldi, & L. Gavioli (Eds.), *Coordinating participation in dialogue interpreting*. (pp. 201-227). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Gentile, A., Ozolins, U., & Vasilakakos, M. (1996). *Liaison interpreting: a handbook*. Melbourne: Melbourne University Press.
- Giambruno, C. (2008). The role of the interpreter in the governance of sixteenth- and seventeenth-century Spanish colonies in the “New World”. In C. Valero – Garcés, & A. Martin (Eds.), *Crossing Borders in Community Interpreting. Definitions and dilemmas*. (pp. 27-49). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Gile, D. (1995). *Basic concepts and models for interpreter and translator training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Giles, H., Coupland, N., & Coupland, J. (1991). Accommodation theory: communication, context, and consequence. In H. Giles, J. Coupland, & N. Coupland (Eds.), *Contexts of accommodation*. (pp. 1-68). Cambridge/New York: Cambridge University Press.
- Goffman, E. (1961). *Encounters: two studies in the sociology of interaction*. Indianapolis/New York: The Bobbs-Merrill Company.
- Hale, S.B. (2007). *Community Interpreting*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hale, S., & Napier, J. (2013). *Research methods in interpreting. A practical resource*. Londen/New York: Bloomsbury Publishing Plc.
- Harrington, F., & Turner, G.H. (2001). *Interpreting interpreting: studies and reflections on sign language interpreting*. Coleford, Gloucestershire: Douglas McLean.

- Harris, B. (1997). Foreword to *The Critical Link: interpreters in the community*. In S.E. Carr, R. Roberts, A. Dufour, & D. Steyn (Eds.), *The critical link: interpreters in the community*. (pp. 1-3). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Hertog, E. (2010). Community interpreting. In Y. Gambier, & L. van Doorslaer (Eds.), *Handbook of Translation Studies, Volume 1*. (pp. 49-54). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. Online geraadpleegd op 4 januari 2015.
- Hoza, J. (2003). Toward an interpreter sensibility: three levels of ethical analysis and a comprehensive model of ethical decision-making for interpreters. *Journal of Interpretation* (RID), 1-48.
- Humphrey, J.H., & Alcorn, B.J. (1996). *So you want to be an interpreter? An introduction to sign language interpreting (2nd ed.)*. Amarillo, TX: H & H Publishers.
- Humphrey, J.H., & Alcorn, B.J. (2001). *So you want to be an interpreter? An introduction to sign language interpreting (3rd ed.)*. Amarillo, TX: H & H Publishers.
- Ingram, R. (1974). A communication model of the interpreting process. *Journal of the Rehabilitation of the Deaf*, 7, 3-9.
- Jacobsen, B. (2003). Pragmatics in court interpreting: additions. In L. Brunette, G.L. Bastin, I. Hemlin, & H. Clarke (Eds.), *Critical Link 3: interpreters in the community*. (pp. 223-238). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Janzen, T. (2005). Introduction to the theory and practice of signed language interpreting. In T. Janzen (Ed.), *Topics in signed language interpreting*. (pp. 3-24). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Janzen, T., & Korpinski, D. (2005). Ethics and professionalism in interpreting. In T. Janzen (Ed.), *Topics in signed language interpreting*. (pp. 165-199). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Jiang, L., Han, C., Jiang, J., & Feng, Y. (2014). The sociological turn in the interpreter's role: discourse interpreting filters. *Translation and Interpreting Studies*, 9 (2), 274-298.
- Kade, O. (1968). *Zufall und Gesetzmäßigkeit in der Übersetzung*. Leipzig: Verlag Enzyklopädie.
- Kaufert, J.M., & Putsch, R.W. (1997). Communication through interpreters in healthcare: ethical dilemmas arising from differences in class, culture, language, and power. *The Journal of Clinical Ethics*, 8 (1), 71-87.
- Kaufert, P., Kaufert, J. M., & LaBine, L. (2009). Research ethics, interpreters and biomedical research. In S. Hale, U. Ozolins, & L. Stern (Eds.), *Critical Link 5: quality in interpreting – a shared responsibility*. (pp. 235-250). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Kent, S. J. (2009). A discourse of danger and loss. Interpreters on interpreting for the European Parliament. In S. Hale, U. Ozolins, & L. Stern (Eds.), *Critical Link 5: quality in interpreting – a shared responsibility*. (pp. 55- 70). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Lang, R. (1978). Behavioral aspects of liaison interpreters in Papu New Guinea: some preliminary observations. In D. Gerver, & H.W. Sinaiko (Eds.), *Language Interpretation and Communication*. (pp. 231-244). New York/Londen: Plenum Press.

- Lee, R.G. (1997). Roles, models and world views: a view from the states. *Deaf Worlds*, 13.
- Lee, R.G., & Llewellyn-Jones, P. (2011). *Re-visiting role: arguing for a multi-dimensional analysis of interpreter behaviour. Supporting Deaf People*. Geraadpleegd op 26 december 2014 via <http://clock.uclan.ac.uk/5031/1/Lee%20and%20L-J%202011.pdf>.
- Leeson, L., & Vermeerbergen, M. (2010). Sign language interpreting and translating. In Y. Gambier, & L. van Doorslaer (Eds.), *Handbook of Translation Studies. Volume 1*. (pp. 324-328). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Linton, R. (1936). *The study of man*. New York: Appleton-Century Crofts.
- Llewellyn-Jones, P., & Lee, R.G. (2009). *The 'role' of the community/public service Interpreter*. Paper presented at the Supporting Deaf People online Conference, January 2009. Online geraadpleegd op 2 januari 2015 via <http://clock.uclan.ac.uk/5025/1/Llewellyn-Jones%20and%20Lee%20Role%202009.pdf>
- Llewellyn-Jones, P., & Lee, R.G. (2013). Getting to the core of role: defining interpreters' role-space. *International Journal of Interpreter Education*, 5 (2), 54-72.
- Llewellyn-Jones, P., & Lee, R.G. (2014). *Defining the role of the community Interpreter: the concept of 'role-space'*. Lincoln: SLI Ltd.
- Leeson, L. (2005). Making the effort in simultaneous interpreting: some considerations for signed language interpreters. In T. Janzen (Ed.), *Topics in signed language interpreting*. (pp. 51-68). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Martin, A., & Abril Martí, I. (2008). Community interpreter self-perception. In C. Valero – Garcés, & A. Martin (Eds.), *Crossing Borders in Community Interpreting. Definitions and dilemmas*. (pp. 203-230). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Mason, I. (1999). Introduction. *The Translator*, 5 (2), 147-160.
- Mason, I. (2009). Role, positioning and discourse in face-to-face interpreting. In R. de Pedro Ricoy, I.A. Perez, & C.W.L. Wilson (Eds.), *Interpreting and translating in public service settings. Policy, practice, pedagogy*. (pp. 52-73). Manchester, UK & Kinderhook (NY), USA: St. Jerome Publishing.
- Mason, I. (2012). Gaze, positioning and identity in interpreter-mediated dialogues. In C. Baraldi, & L. Gavioli (Eds.), *Coordinating participation in dialogue interpreting*. (pp. 177-199). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company
- Mazeland, H. (2012). *Inleiding in de conversatieanalyse* (1^e druk, 3de oplage). Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Mead, G.H., & Morris, C.W. (1965). *Mind, self, and society from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago/Londen: University of Chicago Press.
- Metcalf, Alida C. (2006). *Go-Betweens and the Colonization of Brazil 1500-1600*. Austin: Univ. of Texas Press. <http://www.utexas.edu/utpress/excerpts/exmetgob.html>. (accessed February 2006)
- Metzger, M. (1999). *Sign language interpreting. Deconstructing the myth of neutrality*. Washington, D.C.: Gallaudet University Press.

- Mikkelsen, H. (2008). Evolving views of the court interpreter's role. In C. Valero – Garcés, & A. Martin (Eds.), *Crossing Borders in Community Interpreting. Definitions and dilemmas*. (pp. 81-97). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Mindess, A. (1999). *Reading between the signs. Intercultural communication for sign language interpreters*. Yarmouth: Intercultural Press, Inc.
- Morris, R. (1999). The gum syndrome: predicaments in court interpreting. *Forensic Linguistics*, 6 (1), 6-29.
- Ortega Herráez, J. M., Abril Martí, M. I., & Martin, A. (2009). Community interpreting in Spain. A comparative study of interpreters' self perception of role in different settings. In S. Hale, U. Ozolins, & L. Stern (Eds.), *Critical Link 5: quality in interpreting – a shared responsibility*. (pp. 149-167). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Padden, C., & Humphries, T. (1988). *Deaf in America: voices from a culture*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Pergnier, M. (1978). Language meaning and message training: towards a sociolinguistic approach to translation. In D. Gerver, & H. Sinaiko (Eds.), *Language interpretation and communication*. (pp. 199-204). New York: Plenum Press.
- Phillips, H. (1960). Problems of translation and meaning in field work. *Human Organization*, 18 (4), 184-192.
- Pöchhacker, F. (2004). *Introducing Interpreting Studies*. London en New York: Routledge.
- Pöchhacker, F. (2012). Interpreting participation: conceptual analysis and illustration of the interpreter's role in interaction. In C. Baraldi, & L. Gavioli (Eds.), *Coordinating participation in dialogue interpreting*. (pp. 45-70). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Pollitt, K. (1997). The state we're in: some thoughts on professionalisation, professionalism and practice among the UK's sign language interpreters. *Deaf Worlds: International Journal of Deaf Studies*, 13 (3), 21-26.
- Putsch, R. W. (1985). Cross-cultural communication: the special case of interpreters in health care. *Journal of the American Medical Association*, 254 (23), 3344-3348.
- Reddy, M. (1979). The conduit metaphor. A case of frame conflict in our language about language. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought*. (pp. 284-324). London: Cambridge University Press.
- Reddy, M. (1993). The conduit metaphor. A case of frame conflict in our language about language. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and Thought* (2nd ed.). (pp.64-201). Cambridge: Cambridge University Press.
- Roberts, R. (1987). Spoken language interpreting vs. sign language interpreting. *Proceedings of the 28th Annual Conference of the American Translators Association*. 293-306.
- Robinson, D. (1997). Interpretation, a psychological approach to translation. In R.W. Brislin (Ed.), *Translation: applications and research*. (pp. 92-116). New York: Gardner Press.
- Roy, C. (1989). *A sociolinguistic analysis of the interpreter's role in the turn exchanges of an interpreted event*. Ph. D. diss., Washington, D.C.: Georgetown University.

- Roy, C.B. (1993a). The problem with definitions, descriptions and the role metaphors of interpreters. *Journal of Interpretation*, 6 (1), 127-154.
- Roy, C. (1993b). A sociolinguistic analysis of the interpreter's role in simultaneous talk in interpreted interaction. *Multilingua*, 12 (4), 341-361.
- Roy, C. (1996). An interactional sociolinguistic analysis of turn-taking in an interpreted event. *Interpreting*, 1 (1), 39-67.
- Roy, C. (2000a). Training interpreters – past, present, and future. In C. Roy (Ed.), *Innovative practices for teaching Sign Language interpreters*. (pp. 1 - 14). Washington, D.C.: Gallaudet University Press.
- Roy, C. (2000b). *Interpreting as a discourse process*. New York NY: Oxford University Press.
- Russell, D. (2005). Consecutive and simultaneous interpreting. In T. Janzen (Ed.), *Topics in signed language interpreting*. (pp. 135-164). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Salaets, H., Segers, W., & Bloemen, H. (2008). *Terminologie van het tolken*. Nijmegen: Vantilt.
- Seleskovitch, D., & Lederer, M. (1989). *Pédagogie raisonnée de l'interprétation (Traductologie 4)*. Brussel: Didier Erudition Opoce.
- Shisheng, L., & Shuang, L. (2012). The role shift of the interpreter to a cultural mediator. From the perspective of cultural orientations and contexting. *Babel*, 58 (2), 145-163.
- Snell-Hornby, M. (1988). *Translation studies – An integrated approach*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Solow, S.N. (2000). *Sign language interpreting: a basic resource book (Revised ed.)*. Burtonsville, MD/ Linstok Press.
- Sperber, D., & Wilson, D. (1995). *Relevance: communication and cognition (2nd ed.)*. Oxford, UK/Cambridge, MA: Blackwell.
- Stewart, D.A., Schein, J.D., & Cartwright, B.E. (1998). *Sign language interpreting: exploring its art and science*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Swabey, L., & Gajewski Mickelson, P. (2008). Role definition. A perspective on forty years of professionalism in Sign Language interpreting. In C. Valero – Garcés, & A. Martin (Eds.), *Crossing Borders in Community Interpreting. Definitions and dilemmas*. (pp. 51-80). Amsterdam/Philadelphia John Benjamins Publishing Company.
- Turner, G.H. (2005). Toward real interpreting. In M. Marschark, R. Peterson, & E. A. Winston (Eds.), *Sign language interpreting and interpreter education: directions for research and practice*. (pp. 29-56). New York: Oxford University Press.
- Turner, G.H., & Harrington, F.J. (2001). The campaign for real interpreting. In F.J. Harrington, & G.H. Turner (Eds.), *Interpreting interpreting: studies and reflections on sign language interpreting*. (pp. vi-xiv). Coleford, UK: Douglas McLean.
- Turner, G.H., & Pollitt, K. (2002). Community interpreting meets literary translation: English-BSL interpreting in the theatre. *The Translator*, 8 (1), 25-48.

Turner, R.H. (1956). Role-taking, role standpoint, and reference-group behavior. *American Journal of Sociology*, 61, 316-328.

Valero – Garcés, C. (2012). A sociological perspective on TIPS. Explorations into the translator's/interpreter's (in)visibility in Translation and Interpreting in Public Services. *The Interpreter's Newsletter, Public Service Interpreting*, 17, 13-37.

Van Herreweghe, M. (2002). Turn-taking mechanisms and active participation in meetings with deaf and hearing participants in Flanders. In C. Lucas (Ed.), *Turn-taking, fingerspelling, and contact in signed languages*. (pp. 73-103). Washington, D.C.: Gallaudet University Press.

Van Herreweghe, M., & Vermeerbergen, M. (2004). *30 vragen over gebarentaal in Vlaanderen en 29 antwoorden* (volledig herziene uitgave). Gent: Fevlado- Diversus en Academia Press Wetenschappelijke Uitgeverij.

Vargas Urpi, M. (2012). State of the art in community interpreting research: mapping the main research topics. *Babel: Revue Internationale de la Traduction/International Journal of Translation*, 58 (1), 50-72.

Vermeerbergen, M. (1997). *Grammaticale aspecten van de Vlaams – Belgische Gebarentaal*. Gentbrugge: Cultuur voor Doven.

Vilela-Biasi, E. (2003). Court interpreters as social actors: Venezuela, a case study. . In L. Brunette, G.L. Bastin, I. Hemlin, & H. Clarke (Eds.), *Critical Link 3: Interpreters in the community*. (pp. 239-245). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Wadensjö, C. (1992). *Interpreting as interaction: On dialogue-interpreting in immigration hearings and medical encounters*. Linköping University: Linköping Studies in Arts and Science.

Wadensjö, C. (1993). The double role of a dialogue interpreter. *Perspectives: Studies in Translatology*, 1, 105-121.

Wadensjö, C. (1995). Dialogue interpreting and the distribution of responsibility. *Hermes, Journal of Linguistics*, 14, 111 -129.

Wadensjö, C. (1998). *Interpreting as interaction. On dialogue interpreting in immigration hearings and medical encounters*. Linköping: Linköping University.

Wadensjö, C. (2001b). Interpreting in crisis- the interpreter's position in therapeutic encounters. In I. Mason (Ed.), *Triadic exchanges: studies in dialogue interpreting*. (pp. 67-85). Manchester: St. Jerome.

Wadensjö, C. (2002). The double role of a dialogue interpreter. In F. Pöchhacker, & M. Shlesinger (Eds.), *The interpreting studies reader*. (pp. 355-370). Londen: Routledge.

Wallmach, K. (2002). Seizing the surge of language by its soft, bare skull: simultaneous interpreting, the Truth Commission and country of my skull. *Current Writing. Special issue on translation and power*, 14 (2), 64-82. Online geraadpleegd op 6 januari via <http://www.tandfonline.com/kuleuven.ezproxy.kuleuven.be/doi/pdf/10.1080/1013929X.2002.9678125>.

Wilss, W. (1982). *The science of translation: problems and methods*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

Wilcox, S., & Shaffer, B. (2005). Towards a cognitive model of interpreting. In T. Janzen (Ed.), *Topics in signed language interpreting*. (pp. 27-50). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Williams, J., & Chesterman, A. (2002). *The map. A beginner's guide to doing research in translation studies*. Manchester, UK & Kinderhook (NY), USA: St. Jerome Publishing.

Witter-Merithew, A. (1986). Claiming our destiny. *RID VIEWS* (Oct), 12. Silver Spring MD: Newsletter of the Registry of Interpreters for the Deaf.

Witter-Merithew, A., & Johnson, L. (2004). Market disorder within the field of sign language interpreting: professionalization implications. *Journal of Interpretation*, 14, 19-55.

Winston, E. (2005). Designing a curriculum for American Sign Language/English interpreting educators. In M. Marschark, R. Peterson, & E. A. Winston (Eds.), *Sign language interpreting and interpreting education: directions for research and practice*. (pp. 208-234). New York: Oxford University Press.

Wolbers, K. A., Dimling, L. M., Lawson, H. R., & Golos, D. B. (2012). Parallel and divergent interpreting in an elementary school classroom. *American Annals of the Deaf*, 157 (1), 48 – 65.

8. Bijlagen

8.1 Rollenspel tolk VGT

A) Rollenspel tolk VGT 1

Leerkracht

U bent leerkracht in de 3^e kleuterklas. De ouders van de kleuters worden uitgenodigd voor een oudercontact om de overstap naar het eerste leerjaar en de resultaten van de testen die daarvoor zijn afgenomen, te bespreken met u. Voor dit oudercontact ontvangt u meneer Boen, de dove vader van uw leerling Bram. Het is de eerste keer dat u meneer Boen ontmoet, u weet dat er ook een tolk Vlaamse Gebarentaal aanwezig zal zijn om de communicatie vlot te laten verlopen.

Bram is een actieve jongen in de klas die flink meedoet en ook goed met de andere kinderen opschiet. De taaltesten van Bram waren niet zo schitterend. Hij haalde net geen voldoende en u merkt ook dat hij moeite heeft met motorische vaardigheden tijdens het schrijven. U vermoedt dat Bram mogelijk een taalstoornis heeft. U wil daarom meneer Boen overtuigen om zijn zoontje Bram te laten testen of er mogelijk meer aan de hand is (u denkt dat er misschien sprake kan zijn van dyslexie). U geeft ook wat meer informatie over wat dyslexie precies is, welke gevolgen dit kan hebben voor de overstap naar het eerste leerjaar en hoe Bram hiermee kan omgaan (u verwijst bijvoorbeeld naar de ondersteuning van het CLB, het inschakelen van een logopedist).

Ouder

U bent meneer Boen. U hebt een zoontje Bram, die zit in de laatste kleuterklas bij juffrouw Sofie. U bent uitgenodigd voor een oudercontact bij juffrouw Sofie. Zij wil met u bespreken hoe Bram het doet in de klas en of hij klaar is om naar het eerste leerjaar te gaan. U neemt een tolk Vlaamse Gebarentaal mee om de communicatie vlot te laten verlopen.

Thuis is uw zoontje heel nieuwsgierig. Hij stelt uw vragen over alle dingen die hij ziet en tegenkomt. Met uw hulp heeft Bram al leren tellen tot twintig en kan hij ook al enkele woorden schrijven. U bent heel fier op uw zoontje. U bent er dan ook van overtuigd dat Bram zonder problemen naar het eerste leerjaar kan gaan.

U merkt wel dat Bram moeilijk woorden kan uitspreken.

Er zijn ook enkele andere dingen waarover u een beetje ongerust bent. Als u met Bram door een boekje bladert, kan Bram vaak niet zeggen wat er op de prent staat. Toch heeft u dat boekje al vaak samen bekeken en zijn de voorwerpen heel eenvoudig (bijvoorbeeld een bal, een poes,...). Ook als u bijvoorbeeld vraagt welke kleur de bal op de prent heeft, geeft Bram vaak een fout antwoord.

U vertelt dit aan juf Sofie. U vraagt of dit normaal is en wat u eventueel zou kunnen doen om dit op te lossen, want u wil dat Bram zonder problemen naar het eerste leerjaar kan.

Tolk

U tolkt voor meneer Boen. Het is de eerste keer dat u voor hem tolkt. Meneer Boen wordt verwacht op het oudercontact van zijn zoontje Bram. Bram zit in de laatste kleuterklas bij juf Sofie.

B) Rollenspel tolk VGT 2

Leerkracht

U bent leerkracht in het 6^e leerjaar. De ouders van uw leerlingen worden uitgenodigd voor een oudercontact om het rapport van hun kind samen met u te bespreken.

Voor dit oudercontact ontvangt u mevrouw en meneer Bertels, de dove ouders van uw leerlinge, Fien. Het is de eerste keer dat u hen ontmoet, u weet dat er ook een tolk Vlaamse Gebarentaal aanwezig zal zijn om de communicatie vlot te laten verlopen.

Fien is een vlotte en aangename leerlinge, die altijd goed meewerkt en mooie cijfers behaalt. Toch merkt u dat ze de laatste tijd stiller is en ook minder actief is tijdens de les.

U vertelt de ouders dat de leerlingen momenteel leren over het thema “middelbare school” en de bijhorende studiekeuze. U informeert bij de ouders hoe zij tegenover die studiekeuze staan en geeft hen ook vrijblijvend advies.

Ouders

U bent meneer en mevrouw Bertels. U hebt een dochter Fien. Zij zit in het 6^e leerjaar. U wordt verwacht op het oudercontact om het rapport van uw dochter te bespreken. Het is de eerste keer dat u de juf van uw dochter ontmoet, dat is juf Julie.

Uw dochter Fien is een harde werker en ze maakt altijd flink haar huiswerk. De laatste tijd is Fien meer gespannen en voelt ze zich minder goed in haar vel. Volgend schooljaar gaat ze naar de middelbare school en moet ze een studierichting kiezen. U heeft al geprobeerd om daar met haar over te praten. Maar elke keer dat u met haar wil praten over de middelbare school, wil Fien dat niet en gaat ze naar haar kamer. U vraagt aan juf Julie meer informatie over de studiekeuze voor de middelbare school. U vraagt ook of de juf misschien tips kan geven hoe u het gesprek met Fien over de middelbare school kan aanpakken.

Tolk

U tolkt voor mevrouw en meneer Bertels. Het is de eerste keer dat u voor hen tolkt. Mevrouw en meneer Bertels worden verwacht op het oudercontact van hun dochter Fien, die in het 6^e leerjaar bij juf Julie zit.

8.2 Vragenlijst Llewellyn-Jones

- Whilst interpreting, did you align appropriately and equally with both interlocutors, e.g. by using appropriate simultaneous feedback (back-channelling) to ensure the speaker/signer that her/his contributions were being understood?
- Were any requests for repetition or clarification made conversationally, appropriately and politely; or did they interrupt the flow of the conversation?
- Was the interpretation of the interlocutors' contributions coherent and easy to understand in both languages?
- Were you making any bizarre noises (limb-contact, lip-smacking, heavy breathing) that could have been disconcerting to the hearing interlocutor?
- Were there any moments when one or other of the interlocutors might have felt confused, disengaged or 'out of the loop'?
- Were politeness markers in the source utterances portrayed appropriately in the target interpretation?
- Were there times when you switched between using first and third person and was it always appropriate?
- If it was necessary for you to manage or coordinate the synchronisation of turns, or if there were instances of overlapping utterances, was your management appropriate or did it adversely impact on the flow of the interaction?
- Did you present as being confident and competent, or did you look 'out of place'?
- As the conversation was drawing to a close, did you signal this appropriately in both languages?
- Did you participate enough, too much or not enough?